

Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου
Τομέας Ψαλτικῆς Τέχνης καὶ Μουσικολογίας

2^ο Διεθνὲς Μουσικολογικὸ καὶ Διεπιστημονικὸ Συνέδριο
«ἀπὸ χοροῦ καὶ ὁμοθυμαδόν»

Ἐξελίξεις καὶ προοπτικὲς τῆς διεπιστημονικῆς ἔρευνας γιὰ τὴν Ψαλτικὴ
Συνεδριακὸ Κέντρο Θεσσαλίας, Μελισσιάτικα Βόλου, 9 - 11 Ἰουνίου 2016

ΤΟΜΟΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΩΝ

«Από Χορού και Ομοθυμαδόν»

**Εξελίξεις και Προοπτικές
της Διεπιστημονικής Έρευνας για την Ψαλτική**

**Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Μουσικολογικού Συνεδρίου
9 - 11 Ιουνίου 2016, Βόλος**

Τόμος Εισηγήσεων

Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης και Κωστής Δρυγιανάκης

«Από Χορού και Ομοθυμαδόν»

Εξελίξεις και Προοπτικές

της Διεπιστημονικής Έρευνας για την Ψαλτική

Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Μουσικολογικού Συνεδρίου

Βόλος, 9 - 11 Ιουνίου 2016

Τόμος Εισηγήσεων

Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης και Κωστής Δρυγιανάκης

Εκδοτική Δημητριάδος

Ακαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου

Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας

tomeaspsaltikis@gmail.com

<http://www.tomeaspsaltikis.gr>, <http://www.ekdotikidimitriados.org>

Τηλ. +302421093553, +306947774647

Ταχυδρομική διεύθυνση: ΤΘ 1308, 38001 Βόλος

Δημοσίευση: Δεκέμβριος 2017

ISBN: 978-618-82650-7-3

Αντί προλόγου

Το προκείμενο ψηφιακό αρχείο αποτελεί τον τόμο των εισηγήσεων του 2^{ου} Διεθνούς Μουσικολογικού και Διεπιστημονικού Συνεδρίου του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου. Το Συνέδριο πραγματοποιήθηκε στο Συνεδριακό Κέντρο «Θεσσαλία» στα Μελισσιάτικα Βόλου, από τις 9 ως τις 11 Ιουνίου 2016, υπό την αιγίδα της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού. Το θέμα του Συνεδρίου ήταν «*Από Χορού και Ομοθυμαδόν*» – *Εξελίξεις και Προοπτικές της Διεπιστημονικής Έρευνας για την Ψαλτική*.

Στο Συνέδριο συμμετείχαν 40 περίπου επιστήμονες και ερευνητές με ισάριθμες εισηγήσεις. Οι εισηγήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων στην Ψαλτική, όπως ενδεικτικά της Θεολογίας, της Φιλοσοφίας, της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, της Φιλολογίας, της Ιστορίας, της Παιδαγωγικής, της Ψυχολογίας, της Ιατρικής, της Ακουστικής και των Φυσικών Επιστημών, των Μαθηματικών, της Πληροφορικής, και φυσικά της Μουσικολογίας.

Στο προκείμενο αρχείο, γενικά, διατηρήθηκαν οι μορφοποιήσεις των εισηγητών, με τις ελάχιστες δυνατές τυπογραφικές παρεμβάσεις. Εκ των πραγμάτων, πολλά κείμενα είχαν ειδικές μορφοποιήσεις, επί των οποίων ήταν αδύνατο να γίνουν επεμβάσεις. Διατηρήθηκε επίσης η γλώσσα των εισηγήσεων όπως στάλθηκαν, χωρίς μετάφραση. Για τις λίγες εκείνες περιπτώσεις ομιλητών που δεν έστειλαν τελικό κείμενο για δημοσίευση, όπως και για τις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, παραπέμπουμε στις βιντεοσκοπήσεις των ομιλιών που δημοσιεύονται στον ιστότοπο της Μητροπόλεως Δημητριάδος:

<https://www.youtube.com/watch?v=WPbM9PXNvx0&list=PLLyQyTKJr6n58rjgpxFfvWon7pqlde-8i>

Ο Τομέας Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου άρχισε να λειτουργεί τον Σεπτέμβριο του 2013. Η δημιουργία του ήταν η φυσική συνέχεια μιας σειράς μουσικολογικών εκδηλώσεων που είχαν πραγματοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια μέσα από το πλαίσιο του Συνδέσμου Ιεροψαλτών Βόλου και της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος και Αλμυρού. Στους βασικούς στόχους του Τομέα περιλαμβάνονται η μουσικολογική έρευνα όλων των μορφών μουσικής που σχετίζονται με τη θρησκευτική λατρεία, και ιδιαίτερα της Ψαλτικής του Ορθόδοξου Χριστιανισμού και της λεγόμενης Βυζαντινής παράδοσης, όπως και οι προσπάθειες διάσωσης, υποστήριξης και διάδοσης της σχετικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Στην πορεία της επίτευξης αυτών των στόχων, προβλέπονται δράσεις όπως η πραγματοποίηση συνεδρίων, εκδόσεων και εκπομπών, η λειτουργία δικτυακών τόπων, η εκπόνηση μουσικολογικών μελετών, η διενέργεια σεμιναρίων και προγραμμάτων ενημέρωσης κλπ. Διευθυντής του Τομέα είναι ο Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης, μόνιμος επίκουρος καθηγητής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών.

Περιεχόμενα

Χαιρετισμοί, εισαγωγικά, νεκρολογίες

Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης , Χαιρετισμός του Συνεδρίου	12
Γρηγόριος Θ. Στάθης , Χαιρετισμός	15
Αρετή Τζανετοπούλου , Χρήστος Κοτόπουλος: Βίος και έργο	18
Βασίλειος Κουκουσάς , Κώστας Σαΐτης: ο ερευνητής, ο μουσικός, ο ταλαντούχος επιστήμονας, δάσκαλος, ο οραματιστής. Σύντομος βίος, μεγάλα επιτεύγματα.	20
Κωνσταντίνος Χ. Καραγκούνης , Οι θεολογικές διδασκαλίες περί Ψαλμωδίας του Αγίου Ιωάννου του Σιναΐτου, όπως αποτυπώνονται στη σπουδαία ασκητική συγγραφή αυτού «Κλίμαξ των Αρετών». (Constantinos Ch. Karagounis , John Climacus's theological teachings on Psalmody, in his treatise "The Ladder of Divine Ascent")	25

Εισηγήσεις

Galina Alekseeva (Russia), Reception of Byzantine singing in Russia and in other countries as a complex process of adaptation thinking in philosophy, homiletics, linguistics, visual image	70
[Γκαλίνα Αλεξέιεβα (Ρωσία) , Η αποδοχή της βυζαντινής ψαλτικής στη Ρωσία και άλλες χώρες, σαν μια πολύπλοκη διαδικασία προσαρμοστικής σκέψης στη φιλοσοφία, την ομιλητική και τη γλωσσολογία]	
Αντώνιος Αλυγιζάκης , Θεωρητική στοιχείωση της Ψαλτικής	79
Αντώνιος Αλυγιζάκης , Βασικές αρχές συντόμων μελών	84
Θωμάς Αποστολόπουλος , Κυρίλλου Μαρμαρηνού: «Ανάπτυξις και ερμηνεία των μεγάλων σημαδίων...» Μερικές πρώτες παρατηρήσεις	94
Σπυρίδων Ασπιώτης , Η Διδακτική της Ψαλτικής Τέχνης στην παιδική ηλικία: Σχεδιασμός	122

και ανάπτυξη της εισαγωγικής διδασκαλίας	
Αναστάσιος Βαβούσκος , Η τέχνη της ψαλτικής υπό το πρίσμα των Ιερών Κανόνων	131
Κωνσταντίνος Βαγενάς , Η κριτική του μουσικού κειμένου	136
Αθανάσιος Βουρλής , Το αποκαλυπτικό όραμα του προφήτη Ησαΐα (6,1-4), ως διαχρονικός τύπος και τρόπος της εκκλησιαστικής μας ψαλμωδίας	137
Κωστής Δρυγιανάκης , Από το ψαλτικό αναλόγιο στη «βυζαντινή χορωδία»: Συναντήσεις της βυζαντινής Ψαλτικής με τη Ευρωπαϊκή νεωτερικότητα	152
Κυριάκος Καλαϊτζίδης , Το χφ 44 της βιβλιοθήκης του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως: Μία άγνωστη πηγή κοσμικής μουσικής	159
Συμεών Κανάκης , Οι μουσικοί ρόλοι των ψαλτών των πατριαρχικών αναλογίων μέσα από τις περιγραφές του Αγγέλου Βουδούρη	180
Μαρία Καπκίδη , Ηχητικά τεκμήρια Βυζαντινής Μουσικής στη δισκογραφία του γραμμοφώνου	187
Χαρίλαος Καραγκούνης , Το «ψαλτικό ζήτημα» στην περιοχή της Μαγνησίας στις αρχές του 20ου αιώνα	196
Παναγιώτης Κουτράκος , Άνθιμος ηγούμενος της Λαύρας	214
Ιεροδιάκονος Ιωσήφ Κουτσούρης , Η δομή των Χερουβικών ύμνων του Πέτρου Μπερεκέτη ως διάνοιξη ενός διαλόγου για την τέχνη	234
Αντώνιος Κωνσταντινίδης , Προτάσεις διδασκαλίας για την Ψαλτική Τέχνη. Διερευνήσεις και κρίσεις με αφορμή τα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών	244
Δημήτριος Λέκκας , Τρίτη μεταρρύθμιση τώρα!	255
Άγγελος Μήτσης , Γεράσιμος Χαλκεόπουλος – Γεράσιμος μαθητής του Μανουήλ Χρυσάφη: Μια προσπάθεια διάκρισης μεταξύ των δυο συνθετών του ΙΕ΄ αι.	256
Jordan Kr. Banev (Bulgaria) , Sense of Time in Eastern Orthodox Singing (“Psaltiki”) and in Folklore	277
[Ιορδάνης Κρ. Μπάνεβ (Βουλγαρία) , Η αίσθηση του χρόνου στην Ανατολική Ορθόδοξη Ψαλτική και τη Λαϊκή Παράδοση]	
Gerasimos Sofoklis Papadopoulos (Cyprus) , A “kind-of-linguistic” approach to Contemporary Psaltic Art	282
Γεράσιμος Σοφοκλής Παπαδόπουλος (Κύπρος) , Μια “γλωσσολογικού τύπου” προσέγγιση της Σύγχρονης Ψαλτικής Τέχνης	294
Γιάννης Πλεμμένος , Προφορικότητα και ψαλτική τέχνη: Η γένεση και διαμόρφωση της «κοινής εκδοχής»	307
Ιωάννης Σαμψάκης , Λειτουργικές δυσφωνίες στο τραγούδι και την Ψαλτική Τέχνη	340
Σταύρος Σαραντίδης , Νέες μελοποιητικές φόρμες του Στιχηραρίου σε ήχο βαρύ κατά τον	352

19ο αιώνα	
Nevin Şahin – Cenk Güray (Turkey), A comparative analysis of the theoretical approaches to makam music in the 18th century: manuscripts of Kyrillos Marmarinos and Nasir Abdülbaki Dede	366
[Νεβίν Σαχίν - Τζενκ Γκιουράι (Τουρκία), Συγκριτική ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων της μουσικής των Μακάμ τον 18ο αιώνα. Τα χειρόγραφα του Μιχαήλ Μαρμαρινού και του Νασίρ Αμπντουλμπακί ντεντέ]	
Κωνσταντίνος Σιάχος , Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής στην Κέρκυρα	371
Μιχάλης Στρουμπάκης , Άγνωστα ιδιόμελα Πέτρου Βυζαντίου. Σκέψεις, προοπτικές και προτάσεις με αφορμή τον εντοπισμό τους	400
Χάρης Συμεωνίδης , Σύγκριση της θεωρίας και της σημειογραφίας της Νέας Μεθόδου με τις αμέσως προγενέστερες. Υπέρ και κατά	420
Ειρήνη Τσουντίνοβα (Ρωσία), Η φωνή της γυναίκας στο Ορθόδοξο ναό: το μοιρολόι και η ψαλμωδία	421
Δημοσθένης Φιστουρής , Προβληματική για τις σύγχρονες τάσεις στη σημειογραφία της Βυζαντινής Μουσικής και τις παρελκόμενες επιπτώσεις	429
Ευαγγελία Χαλδαιάκη , Βυζαντινομουσικολογία – Λαογραφία: Μια παραγνωρισμένη διεπιστημονική σχέση	444
Βιογραφικά	456

Χαιρετισμός του Συνεδρίου

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης
Διευθυντής του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας
της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου

Σεβασμιώτατε,
πανοσιολογιώτατοι και αιδεσιμολογιώτατοι πατέρες,
ελλογιμώτατοι και μουσικολογιώτατοι κ. κ. καθηγητές,
μουσικολογιώτατοι κ. κ. σύεδροι,
κ. Πρόεδρε του Συνδέσμου Ιεροψαλτών της ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος,
κ. κ. συνάδελφοι ιεροψάλτες της ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος,
προσφιλέστατοί μου οικογενείς των αιμινήστων συναδέλφων Κωστή Σαΐτη και Χρή-
στου Κοτόπουλου,
αγαπητοί μου και προσφιλέστατοι συνεργάτες στον Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μου-
σικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου,
κυρίες και κύριοι,

με μεγάλη μου χαρά σας καλωσορίζω απόψε στον χώρο αυτό, στο Συνεδριακό Κέντρο «Θεσσαλία» της ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος, όπου σας υποδέχεται η ανοιχτή αγκαλιά μιας ζεστής οικογένειας, προκειμένου να συμπράξετε, να συμπράξουμε όλοι μαζί, στο επί θύραις Β΄ Διεθνές Μουσικολογικό και Διεπιστημονικό Συνέδριο του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου. Και είναι μεγάλη μου η χαρά αυτή τη στιγμή για κάμποσους λόγους.

Ο πρώτος είναι, ότι αξιωνόμαστε, να διοργανώσουμε το παρόν συνέδριο για δεύτερη φορά, μένοντες πιστοί στην προ διετίας υπόσχεση μας και τηρώντας πιστά τους σκοπούς, για τους οποίους ιδρύθηκε αυτός ο Τομέας της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου.

Σεβασμιώτατε, σεβαστοί μου και αγαπητοί μου όλοι, δεν ξέρω, τί μπορεί να θεωρεί ή και να φαντάζεται κανείς σχετικά με τον λόγο ιδρύσεως και υπάρξεως του Τομέα Ψαλτικής. Επιτρέψτε μου, εδώ, απόψε, να αποκαλύψω τον ΚΥΡΙΩΣ σκοπό του: Όχι δεν είναι η επιστημονική μελέτη και έρευνα της Ψαλτικής Τέχνης, ούτε η διοργάνωση συνεδρίων και οι μουσικές - μουσικολογικές εκδόσεις. Γίνονται κι αλλού αυτά, από έτη πολλά, με μεγαλύτερη ίσως εμπειρία και επιτυχία. Δεν είναι αυτά ο ΚΥΡΙΩΣ σκοπός του Τομέα Ψαλτικής. Αυτά είναι μόνον τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού του. Αλλά, ποιος στην πραγματικότητα είναι αυτός ο ΚΥΡΙΩΣ σκοπός του Τομέα; Ένας και μοναδικός. Να φέρει, να ανοίξει και να παρου-

σιάσει τα πορίσματα της έρευνας για την Ψαλτική Τέχνη, εδώ, στον ευλογημένο αυτόν τόπο της Δημητριάδος και της Μαγνησίας.

Η επαρχία, πάντοτε, αργεί να γίνει αποδέκτης των επιστημονικών και καλλιτεχνικών εξελίξεων, σε όλους τους τομείς· πόσο μάλλον στην Εκκλησιαστική Μουσική. Έτσι, ο Τομέας Ψαλτικής ευρίσκεται εδώ, αναλαμβάνοντας ένα έργο διακονίας και προσφοράς, τόσο ως προς την Θεία Λατρεία της τοπικής μας Εκκλησίας, όσο και ως προς τον εμβολιασμό της εξαιρετικής ψαλτικής παραδόσεως του τόπου με τον ζωογόνο ορό της βυζαντινομουσικολογικής έρευνας.

Με αυτήν την διευκρίνιση, φαντάζεστε τον δεύτερο λόγο για τον οποίο πρέπει να είμαι ευτυχής, και όντως είμαι.

Ο δεύτερος, λοιπόν, λόγος για τον οποίο είμαι σήμερα ευτυχής, είναι η παρουσία όλων σας εδώ, προκειμένου να επιτύχουμε ή έστω να συμβάλουμε στο «από Χορού και ομοθυμαδόν», που αποτελεί το σύνθημα του παρόντος συνεδρίου. «Από Χορού» εφόσον όλοι μαζί, «εν ενί στόματι και μια καρδία» θα εργαστούμε για την πρόοδο της μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης, καταθέτοντας εκ των περισσευμάτων των καρδιών μας ό,τι φωτίσει ο Πανάγιος Τριαδικός Θεός. Αλλά και «ομοθυμαδόν», που είναι το «μιά καρδία» του αποστολικού παραγγέλματος, καθώς όλα τα καλά και αγαθά πράγματα δεν εκφράζονται «εν τη διχοστασία και τη διχογνωμία», αλλά στην ενότητα και στην ομοτροπία.

Και είναι ευλογία Κυρίου, να έχει ο Τομέας Ψαλτικής εδώ συναθροισμένες 4 - 5 γενιές βυζαντινομουσικολόγων και βυζαντινομουσικολογούντων, των αγαπητών και σεβαστών μας καθηγητών, που μας τιμούν με την παρουσία τους στην Τιμητική Επιστημονική Επιτροπή του συνεδρίου, που είναι και οι αποψινοί ομιλητές, οι κύριοι καθηγητές Αντώνιος Αλυγιζάκης και Αθανάσιος Βουρλής.

Τον μεν πρώτον, τον καθηγητή Αντώνιο Αλυγιζάκη ε γνώρισα στο Τμήμα Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ως καθηγητή μου, όπου μαςμίλαγε με ζέση για την γένεση της Ψαλτικής Τέχνης από την Αρχαία Ελληνική Μουσική. Τον άλλο, τον καθηγητή Αθανάσιο Βουρλή, παρακολουθώ εκ της ηλικιακής, ψαλτικής και επιστημονικής μου νεότητας, να εντρυφά στην ορθόδοξη πατερική παράδοση και να αναδεικνύει την πλούσια θεολογική διδασκαλία της περί της ιεράς Ψαλμωδίας. Κι έχω τη χαρά απόψε, να τους έχω εδώ και τους δύο, ομού. Μου λείπει, βέβαια, ο άλλος μου δάσκαλος, ο καθηγητής Γρηγόριος Στάθης, ο οποίος δεν κατάφερε να είναι μαζί μας στο παρόν συνέδριο, αλλά την απουσία του αναπληρώνετε, όλοι εσείς, αγαπητοί συνάδελφοι, παραδελφοί, όσοι εκπροσωπείτε τη δεύτερη γενιά βυζαντινομουσικολόγων, που ήδη είστε μέλη ΔΕΠ και ΔΠ των ελληνικών Πανεπιστημίων και των Ανωτάτων Εκκλησιαστικών Ακαδημιών, αλλά και όλοι οι υπόλοιποι, όσοι εκπροσωπείτε την τρίτη γενιά μουσικολόγων, διδάκτορες και διδακτόρισσες στις Ψαλτικής Τέχνης και όσοι ανήκετε στην επόμενη, την τέταρτη γενιά, οι υποψήφιοι διδάκτορες, με τον βαθύτατο ζήλο σας να φτάσετε και να προσπεράσετε τις προηγούμενες γενιές σε έργο και επιτεύγματα.

Αλλά, Σεβασμιώτατε, κυρίες και κύριοι, το πράγμα δεν σταματά εδώ. Έρχονται παρά πίσω κι άλλες «φουρνιές» των κατόχων μεταπτυχιακών τίτλων και των μεταπτυχιακών φοιτητών, ακόμη και των τελειόφοιτων, όσων έχουν εκπονήσει ή εκπονούν μεταπτυχιακές ή και

απλώς πτυχιακές εργασίες, των οποίων, όμως, η αγάπη για την Ψαλτική και η αγωνία για το μέλλον της εκκλησιαστικής λατρευτικής μουσικής, τους ωθεί να εργαστούν σπουδαία πράγματα.

Αν η παρουσία όλων σας, δεν είναι πραγματική χαρά μου, αγαπητοί, κατά το «ιδού δη τί καλόν ή τί τερπνόν, αλλ' ή το κατοικείν αδελφούς επί το αυτό», έστω και για τρεις μέρες μόνο, τί άλλο μπορεί να είναι;

Αλλά, μην αποκοτιάσει κανείς να πει, ότι αυτές οι νεώτερες γενιές μουσικολόγων και μουσικολογούντων υποβαθμίζουν το επίπεδο του συνεδρίου γιατί θα μου επιτρέψει να του θυμίσω: Τί ήταν οι μεγάλοι και σπουδαίοι Τρεις Δάσκαλοι της Νέας Μεθόδου, οι Χρύσανθος, Γρηγόριος και Χουρμούζιος, την εποχή που ενινοούσαν τη Νέα Μέθοδο; Ο πρώτος ένας άγνωστος αρχιμανδρίτης, ο άλλος Λαμπαδάριος, μόνο, της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας και ο άλλος ένας προκεχωρημένης ηλικίας μουσικοδιδάσκαλος* και όμως απέβησαν οι Τρεις, τω όντι, Διδάσκαλοι...

Κι έναν ακόμη λόγο χαράς θα σας εκμυστηρευτώ, τελευταίον αυτόν, από τους πολλούς ακόμα που θα μπορούσα να αναφέρω: Ότι αυτό το συνέδριο του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου έχει καθιερωθεί στις συνειδήσεις όλων ως διεπιστημονικό και, ως εκ τούτου, αρχίζουν να ανοίγουν τα μυαλά μας και οι επιστημονικοί μας ορίζοντες.

Δυστυχώς, όμως, μέσα σε τούτη την επιστημονική γιορτή δύο σκιές θανάτων μας γραπώνουν την καρδιά. Πριν δυο χρόνια, στο Α΄ Διεθνές Διεπιστημονικό και Μουσικολογικό Συνέδριο του Τομέα Ψαλτικής είχαμε κοντά μας δύο εξαιρετικούς συναδέλφους, φίλους, συνεργάτες, στηρίγματα, βοηθούς, συνοδοιπόρους, οι οποίοι πίστεψαν και εργάστηκαν στον Τομέα Ψαλτικής. Ο Πανάγαθος και Παντογνώστης Κύριος είχε τους λόγους Του να μας τους στερήσει* να τους στερήσει πρώτα από τις οικογένειές τους και από τους άλλους φίλους τους, καλώντας τους κοντά Του. «Τίς εξιχνιάσει τας βουλάς Αυτού;» Ένα μόνο* πιστεύουμε ακράδαντα, στην απέραντη αγάπη και πρόνοιά Του.

Σεβασμιώτατε, κυρίες και κύριοι, επιτρέψτε μου, εκ μέρους της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου και του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης αυτής, να αφιερώσω το παρόν συνέδριο στη μνήμη των μακαρίων αδελφών μας και συναδέλφων μας Χρήστου Κοτόπουλου και Κωνσταντίνου Σαΐτη.

Αιωνία η μνήμη αυτών.

Κωνσταντίνος Χαρίλ. Καραγκούνης

Επίκουρος Καθηγητής Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής
της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών

Διευθυντής του Τομέα Ψαλτικής Τέχνης και Μουσικολογίας
της Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών Βόλου.

e-mail: kxkaragoumis8@gmail.com

Οι θεολογικές διδασκαλίες του Αγίου Ιωάννου του Σιναΐτου, περί Ψαλμωδίας, όπως αποτυπώνονται στην συγγραφή αυτού, «Κλίμαξ των Αρετών».

Περίληψη ⁽¹⁾

Ο Άγιος Ιωάννης ο συγγραφέας της Κλίμακος, ο ηγούμενος της Ιεράς Μονής Αγίας Αικατερίνης του Σινά, είναι ο συγγραφέας της περίφημης ασκητικής συγγραφής «Η Κλίμαξ των Αρετών». Στο κλασικό αυτό έργο, ο Άγιος Ιωάννης περιγράφει μία σοφή μέθοδο, διά της οποίας ο άνθρωπος μπορεί να εγείρεται από τον ύπνο της ραθυμίας και να πλησιάζει τον Θεό, διά της πνευματικής ζωής. Κατά την διάρκεια της μάχης με το εγώ του, ο άνθρωπος πρέπει να ανέβει μία ανοδική πορεία τριάντα αρετών, προκειμένου να φθάσει στα τελευταία σκαλοπάτια της «Κλίμακος», που είναι η πίστη, η ελπίδα και, τελικώς, η αγάπη.

Σύμφωνα με τις διδασκαλίες των ορθοδόξων Πατέρων της Εκκλησίας, η Ψαλμωδία είναι ένα πολύτιμο εργαλείο, ένα απαραίτητο όργανο και βοήθημα για όποιον επιθυμεί να σώσει την ψυχή του. Πρόκειται για ένα εξαιρετικό μέσο προσευχής, ευχαριστίας και δοξολογίας του Αγίου Τριαδικού Θεού. Εντούτοις, ο Ιωάννης της Κλίμακος δεν περιγράφει μόνον τις θετικές επιδράσεις της Ψαλμωδίας στην ανθρώπινη ψυχή, αλλά, επίσης, προειδοποιεί τον πιστό για τους κινδύνους, τους οποίους μπορεί να αντιμετωπίσει, όποιος δεν κάνει σωστή χρήση της Ψαλμωδίας. Αυτό συμβαίνει, διότι στην ανθρώπινη ψυχή υπάρχουν πολλά πάθη, όπως, εγωισμός, εγωπάθεια, εγωκεντρικότητα, υπερηφάνεια, υπεροψία, κενοδοξία, οίηση, φιλαρέσκεια και άλλα, τα οποία μπορούν να μετατρέψουν της Ψαλμωδία από όργανο σωτηρίας σε όργανο απώλειας και θανάτου της ψυχής.

Constantinos Charil. Karagoumis

Assistant Professor of Byzantine Church Music
of the Supreme Ecclesiastical Academy of Athens

Director of the Department of Psaltic Art and Musicology
of the Volos Academy for Theological Studies

e-mail: kxkaragoumis8@gmail.com

John Climacus's theological teachings on Psalmody, in his treatise "The Ladder of Divine Ascent"

Abstract ⁽¹⁰⁾

Saint John Climacus, the abbot in Holy Monastery of Saint Catherine on mountain Sinai, is the writer of the famous ascetic treatise "The Ladder of Divine Ascent" (literally, the ladder of the virtues. In this classic work, Saint John describes a wise method for waking man up from the sleep of ignorance and for approaching God, through the spiritual way of life. During this fight against his ego, man must try to progress through a scale, a rising of thirty virtues, in order to reach the last steps of the "ladder", which is the acquisition of faith, hope and, finally, love.

According to the teachings of the orthodox christian Church Fathers, Psalmody is a very useful tool, a necessary instrument and an aid for everyone who wishes for his soul to be saved. It is a very good way for praying, thanking and glorifying the Holy Trinitarian God. In addition, Saint John Climacus describes not only the positive effects of Psalmody on the human soul, but he warns the faithful about the dangers which he may face if he does not make the right use of Psalmody. That happens because in man's soul there are many passions, like egoism, selfishness, egocentricity, pride, arrogance, vanity, puffiness, coquetry, and many others, which can turn Psalmody from an instrument for salvation into an instrument for the soul's perdition and death.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ - Εισαγωγή

A. Τα ορθόδοξα πατερικά κείμενα ως πηγές της επιστήμης της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης

Πέρα από το τεράστιο θεολογικό και ασκητικό ενδιαφέρον της «Κλίμακος των Αρετών» του Αγίου Ιωάννου του Σιναΐτου, εξαιρετικά πολύτιμη είναι η θεολογική της διδασκαλία περί Ψαλμωδίας, διότι εδώ αποτυπώνεται η ορθόδοξη πατερική παράδοση σχετικά με την θέση, τον ρόλο της μουσικής στη λατρεία και ακόμη σχετικά με την Ψαλμωδία ως μέσο κοινής και προσωπικής προσευχής.

Πρωταρχικός στόχος της εισηγήσεώς μου είναι, να φανεί η χρησιμότητα των πατερικών κειμένων της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της εν γένει Εκκλησιαστικής Γραμματείας ως άμεσων και έμμεσων μουσικολογικών πηγών². Τις πηγές αυτές καλούνται να μελετήσουν οι επιστημονικοί μουσικολογικοί κλάδοι «Γραμματολογία της Ψαλτικής Τέχνης»³, «Θεολογία της Ψαλμωδίας», «Μουσική Ποιμαντική», «Ψυχολογία της Ψαλτικής Τέχνης», ακόμη και η «Ηθική της Ψαλμωδίας».

Στην πραγματικότητα, όμως, απώτερος σκοπός μου είναι να αναδειχθεί η αναγκαιότητα, πλέον, αντιμετώπισης της Βυζαντινής Μουσικολογίας (εγώ προτιμώ τον όρο «Μουσικολογία της Ψαλτικής Τέχνης»), ως αυτοδυνάμου επιστήμης με δικούς της ειδικούς επιστημονικούς κλάδους, πολλοί από τους οποίους αφήνουν ακόμη αδιάφορη την διεθνή μουσικολογική περί Ψαλτικής Τέχνης κοινότητα. Νομίζω, ότι η Βυζαντινή Μουσικολογία δικαιούται, επιτέλους, ένα πλήρες Πρόγραμμα Σπουδών, αυστηρή εξειδίκευση των επιστημόνων της και ανάδειξη όλου του φάσματος των επιστημονικών αντικειμένων που άπτονται αυτής.

Η ραγδαία ανάπτυξη της επιστήμης της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης επιφέρει, πλέον, μία νέα αναγκαιότητα: Ενώ το πρωταρχικό μέλημα της επιστημονικής κοινότητας ήταν η επισήμανση και μελέτη των πρωτευόντων πηγών της ορθόδοξης Εκκλησιαστικής

FIRST PART - Introduction

A. The orthodox patristic texts as sources for the science of Musicology of the Psaltic Art.

Apart from its enormous theological and ascetic interest, St. John's Climacus "The Ladder" is also extremely valuable for theological teaching on Psalmody, because it reflects the orthodox patristic tradition on the position and the role of music in worship, and also on Psalmody as a means of common and personal prayer.

The fundamental goal of my presentation is to show the usefulness of the Orthodox Patristic Texts and of the Church Literature, generally as direct and indirect musicological sources¹¹. Those sources should be studied via the scientific musicological branches "Literature of the Psaltic Art"¹², "Theology of Psalmody", "Pastoral Theology Music", "Psychology of the Psaltic Art" and, finally, the "Ethics of Psalmody".

In reality, however, my ultimate goal is to demonstrate the necessity, henceforth, of treating Byzantine Musicology (I prefer the term "Musicology of the Psaltic Art"), as an independent science together with its own specific disciplines, many of which have yet to be explored by the international musicological community. I think that Byzantine Musicology is entitled, finally, to a full Curriculum, as well as the strict specialization of its researchers and the showcasing of the full range of disciplines belonging and related to it.

The rapid development of the science of Musicology of the Psaltic Art (Psalmody) has brought about a new necessity: While the primary concern of the scientific community was to this point the labeling and study of the primary sources of or-

κής Μουσικής, δηλαδή, των χειρογράφων μουσικών κωδίκων Ψαλτικής Τέχνης, τώρα αρχίζει να διαφαίνεται και η ανάγκη προσδιορισμού, επισημάνσεως και διερευνήσεως των δευτερευουσών πηγών αυτής. Μεταξύ των δευτερευουσών πηγών θα πρέπει αναμφιβόλως να ενταχθούν (και να αναγνωριστούν ως τέτοιες) τα ορθόδοξα πατερικά κείμενα, που είναι προβολείς του ορθόδοξου βιώματος της Εκκλησίας και, ως άμεσες όσο και έμμεσες πηγές, παρέχουν πλήθος δεδομένων και πληροφοριών και για την Εκκλησιαστική Μουσική. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να τροφοδοτήσουν την έρευνα διαφόρων τομέων της μουσικολογικής επιστήμης, όπως η Ιστορική Μουσικολογία, η Συγκριτική Μουσικολογία, η Μουσική Ανθρωπολογία και, κυρίως, η Γραμματολογία και η Θεολογία της Ψαλμωδίας, η τελευταία και ως υποτομέας της Θεολογίας της Ορθόδοξης Λατρείας.

B. Ο συγγραφέας και το έργο του «Κλίμαξ των Αρετών».

Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, η γέννηση του Ιωάννου Σιναΐτου τοποθετείται περί το έτος 525 μ.Χ., κατ' άλλους περί το 579, η καταγωγή του, όμως, δεν είναι ασφαλώς γνωστή. Γνωστό είναι, ότι κατέφυγε για να μονάσει στο Σινά, στην Ιερά Μονή της Αγίας Αικατερίνης, ήδη από την ηλικία των δεκαέξι ετών, έχοντας ως τότε αποκτήσει καλή γνώση της κοσμικής σοφίας, γι' αυτό και εκαλείτο «σχολαστικός».

Σύμφωνα με την παράδοση μοναχός εκάρη σε ηλικία είκοσι ετών. Στο Σινά εμπιστεύθηκε την ψυχή του και υπετάγη στον πνευματικό γέροντα Μαρτύριο επί δεκαεννέα έτη, και, κατ' αυτόν τον τρόπο, εγκατέλειψε την κοσμική σοφία, για να αποκτήσει την «ουράνια αμάθεια», κατά πως λέγει το Συναξάριό του. Μετά την κοίμηση του γέροντός του, σε ηλικία τριανταπέντε χρόνων, επέλεξε την ερημική ασκητική ζωή, παραμένοντας επί σαράντα έτη στο περίφημο, σήμερα, σπήλαιο «του Θολά», το οποίο απέχει από την Μονή του Σινά οκτώ χιλιόμετρα. Εκεί, μακριά από τον κόσμο και με βοηθούς την νηστεία, την αγρυπνία, την σιωπή, την

orthodox Church Music, namely, manuscripts of musical codices of the Psaltic Art, a new phase has emerged which focuses on the identification, labeling and investigation of its secondary sources.

Among these secondary sources should undoubtedly be included (and recognized as secondary sources) the orthodox patristic texts, which spotlight the orthodox life of the Church and, as direct and indirect sources, provide a great deal of information also about Church Music. This data can feed research into different areas of the musical science, such as Historical Musicology, Comparative Musicology, Musical Anthropology and most importantly, Literature and Theology of Psalmody, the latter as a subdomain of the Theology of Orthodox Worship.

B. The author and his treatise “The Ladder of Divine Ascent”.

John Climacus was born, according to some researchers, about 525 AD, while others maintain 579; his origin, however, is not certainly known. It is known that he went to Sinai, to be a monk, in the Holy Monastery of St. Catherine, when he was sixteen years old. By then, he had acquired a good knowledge of worldly wisdom, that's why he was called “scholastic” (“bookish”).

According to tradition, he was tonsured a monk at the age of twenty years old. At Sinai he entrusted his soul and he put himself under obedience to the confessor elder Martyrios for nineteen years, and, in this way, he renounced his worldly wisdom, to acquire the “heavenly ignorance”, as his synaxarion mentions. After the death of the elder, at the age of thirty-five, he chose the ascetic hermit life, and he remained for forty years in the now famous cave “of Tholas”, eight miles from the Monastery of Sinai. There, away from the world, with the aid of fasting, vigil, silence, prayer and

προσευχή και τα δάκρυα της κατανύξεως, καλλιέργησε όλες τις μεγάλες αρετές.

Εξαιτίας της αναγνώρισης της πνευματικής του υπεροχής, ο Ιωάννης ανεβιβάσθη διά της βίας στον ηγουμενικό θρόνο της Μονής της Αγίας Αικατερίνης του Σινά. Πάντως, αργότερα, ο Ιωάννης εγκατέλειψε την ηγουμενία και απεσύρθη πάλι στην αγαπημένη του ησυχία, αφήνοντας στη θέση του τον κατά σάρκα αδερφό και συμμοναστή του στο Σινά, τον αββά Γεώργιο.

Ο Ιωάννης κοιμήθηκε κατ' άλλους μεν περί το έτος 600 μ.Χ., κατ' άλλους δε περί το 649. Τον βίο του συνέγραψε ο μοναχός Δανιήλ Ραϊθινός. Η μνήμη του στην Ορθόδοξη Εκκλησία εορτάζεται την 30η Μαρτίου, αλλά κατά μετάθεση, την Δ' Κυριακή των Νηστειών.

Τώρα, το περίφημο έργο του Ιωάννου Σιναΐτου, η «Κλίμαξ των Αρετών», από το οποίο έλαβε την επωνυμία «Ιωάννης της Κλίμακος», είναι ένα από τα πλέον γνωστά και διαδεδομένα ασκητικά συγγράμματα. Αποτελεί το προσφιλέστερο ανάγνωσμα στην Τράπεζα των Ιερών Μονών, και απαντά σε πλήθος χειρογράφων κωδίκων και εντύπων εκδόσεων στις βιβλιοθήκες αυτών.

Ο Ιωάννης ηγούμενος Ραϊθού ζήτησε από τον Ιωάννη Σιναΐτη μία έκθεση των αντιλήψεών του για την πνευματική άσκηση και ο τελευταίος του έστειλε την «Κλίμακα», την οποία, σύμφωνα με τους ειδικούς, είχε ήδη γραμμένη και ολοκληρωμένη.

Στην «Κλίμακα» ο συγγραφέας παριστά τα στάδια της πνευματικής τελείωσης του πιστού. Τα αναπτύσσει σε τριάντα επίπεδα (η ηλικία του Ιησού Χριστού), ως βαθμίδες μίας σκάλας, την οποία εμπνεύστηκε από την κλίμακα, που είδε σε όραμα ο Ιακώβ στην Π.Δ.⁴. Οι τριάντα πνευματικοί αναβαθμοί έχουν ως εξής:

1. Περί αποταγής (Διά αποταγήν του ματαίου βίου)
2. Περί απροσπαθείας
3. Περί Ξενιτείας. Περί των ονείρων τν αρχαρίων
4. Περί υπακοής (Διά την μακαρίαν και αείμνηστον υπακοήν)
5. Περί μετανοίας (Διά την πραγματικήν και γνησίαν μετάνοιαν και διά τους αγίους καταδίκους και διά την Φυλακήν

tears of compunction, he cultivated all the great virtues.

Due to the recognition of his intellectual superiority, John was forcibly elevated to the abbot's throne of the monastery of St. Catherine Sinai. However, later, John left the abbacy and again he withdrew to his beloved silence, leaving in his place his blood brother, who also was a monk in Sinai, Abbot George.

John passed away, according to some, about the year 600 AD, and according to others around 649. His life was written by the monk Daniel Raithinos. The Orthodox Church celebrates his memory on March 30th, and also on the Fourth Sunday of Lent.

Now, his famous treatise, "The Ladder of Divine Ascent", from which he also received the name "John of the Ladder", is one of the most famous and widespread ascetic writings. It is favorite reading in the Refectory of monasteries, and that's why it is found in numerous manuscripts as well as printed versions in their libraries.

John, abbot of Raitho's monastery, asked John Climacus for a report of his perceptions about spiritual exercise, to which request John Climacus sent him "the Ladder", which, according to experts, had already been written and completed.

In the "Ladder" the author illustrates the stages of the believer's spiritual perfection. He develops them in thirty levels (Jesus Christ's age), as steps of a ladder, which he took from Jacob's vision in the Old Testament¹³. These thirty spiritual steps are as follows:

1. On renunciation of the world, or asceticism
2. On detachment
3. On exile or pilgrimage; concerning dreams that beginners have
4. On obedience (On blessed and ever-memorable obedience)
5. On true repentance, which constitutes the life of the holy convicts, and about the Prison

6. Περὶ μνήμης θανάτου 7. Περὶ του χαροποιοῦ πένθους 8. Περὶ αοργησίας 9. Περὶ μνησικακίας 10. Περὶ καταλαλιάς 11. Περὶ πολυλογίας και σιωπῆς 12. Περὶ ψεύδους 13. Περὶ ακηδίας 14. Περὶ γαστριμαργίας (Διὰ την ονομαστήν δέσποιναν, την πονηράν κοιλίαν) 15. Περὶ αγνείας (Διὰ την ἀφθαρτον αγνείαν και σωφροσύνην, την οποίαν κατακτούν φθαρτοί άνθρωποι διὰ καμάτων και ιδρώτων) 16. Περὶ φιλαργυρίας (Καθώς και περὶ ακτημοσύνης) 17. Περὶ αναισθησίας (Διὰ την νέκρωσιν της ψυχῆς και διὰ τον θάνατον του νου, προ του σωματικοῦ θανάτου) 18. Περὶ ὕπνου και προσευχῆς (Καθώς περὶ της ψαλμωδίας εις συνωδίαν μοναχῶν) 19. Περὶ αργυπνίας (Διὰ την σωματικὴν αργυπνίαν, και διὰ το πῶς πρέπει να επιτελώμεν αυτήν) 20. Περὶ δειλίας (Διὰ την ἀνανδρον δειλίαν) 21. Περὶ κενοδοξίας (Διὰ την πολύμορφον κενοδοξίαν) 22. Περὶ υπερηφανείας (Διὰ την «ακέφαλον» υπερηφάνειαν) 23. Περὶ λογισμῶν βλασφημίας (που είναι ἀνεκφραστοί) 24. Περὶ πραότητος και απλότητος (Διὰ τας ἀρετάς της πραότητος, απλότητος και ακακίας, τας «σεσοφισμένους», ὄχι τας φυσικὰς, καθώς και διὰ την πονηρίαν) 25. Περὶ ταπεινοφροσύνης (Διὰ την υψίστην ταπεινοφροσύνην, η οποία αποκτάται με μυστικόν τρόπον και ἐξολοθρεύει τα πάθη) 26. Περὶ διακρίσεως 1. Περὶ διακρίσεως λογισμῶν και παθῶν και ἀρετῶν 2. Περὶ διακρίσεως εὐδιακρίτου 3. Σύντομος ἀνακεφαλαίωσις τῶν προηγουμένων 27. Περὶ ησυχίας 1. Διὰ την ἱεράν «ἡσυχίαν», την σωματικὴν και την ψυχικὴν 2. Περὶ διαφορᾶς και διακρίσεως ἡσυχιῶν 28. Περὶ προσευχῆς (Διὰ την ἱεράν προσευχήν, την μητέρα των ἀρετῶν και διὰ το πῶς πρέπει να παρίσταται τις εις αυτήν νοερώς και σωματικῶς)	6. <i>On remembrance of death</i> 7. <i>On joyful mourning (On joy-making mourning)</i> 8. <i>On freedom from anger and on meekness</i> 9. <i>On remembrance of wrongs</i> 10. <i>On slander or calumny</i> 11. <i>On talkativeness and silence</i> 12. <i>On lying</i> 13. <i>On despondency</i> 14. <i>On Gluttony (That clamorous mistress, the stomach)</i> 15. <i>On incorruptible purity and chastity to which the corruptible attain by toil and sweat</i> 16. <i>On love of money, or avarice. On non-possessiveness (that hastens one Heavenwards)</i> 17. <i>On insensibility, that is, deadening of the soul and the death of the mind before the death of the body</i> 18. <i>On sleep and prayer (On Psalmody in the monks accompaniment, psalmody with the brotherhood)</i> 19. <i>On bodily vigil (And how to use it to attain spiritual vigil, and how to practice it)</i> 20. <i>On unmanly and puerile cowardice</i> 21. <i>On vanity (On the many forms of vainglory)</i> 22. <i>On mad pride</i> 23. <i>On unclean blasphemous thoughts; concerning unmentionable blasphemous thoughts</i> 24. <i>On meekness, simplicity, and guilelessness, which come not from nature but from conscious effort, and on guile</i> 25. <i>On the destroyer of the passions, most sublime humility, which is rooted in spiritual perception</i> 26. <i>On discrimination</i> 1. <i>On discernment of thoughts, passions and virtues;</i> 2. <i>On expert discernment;</i> 3. <i>Brief summary of all aforementioned</i> 27. <i>On quiescence</i> 1. <i>On holy solitude [quiet/contemplation] of body and soul</i> 2. <i>Different aspects of stillness and how to distinguish them</i> 28. <i>On prayer (On holy and blessed prayer, the mother of virtues, and on the attitude of mind and body in prayer)</i>

29. Περί απαθείας (Διά το επίγειον ουρανόν, την θεομίμητον απάθειαν και τελειότητα και ανάστασιν της Ψυχής, προ της κοινής αναστάσεως)
30. Περί αγάπης, ελπίδος και πίστεως (Διά τον σύνδεσμον της εναρέτου τριάδος των αρετών, της αγάπης, της ελπίδος και της πίστεως)

Λόγος έτερος του ιδίου συγγραφέως, Εις τον Ποιμένα

29. Concerning Heaven on earth, or Godlike dispassion and perfection, and the resurrection of the soul before the general resurrection
30. Concerning the linking together of the supreme trinity among the virtues; a brief exhortation summarizing all that has said at length in this book

Another speech by the same author, To the Pastor

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Η περί Ψαλμωδίας διδασκαλία του Αγ. Ιωάννου του Σιναΐτου

Εάν έπρεπε να δώσω ένα γενικό περίγραμμα για την περί της Ψαλμωδίας διδασκαλία του Ιωάννου Σιναΐτου στην «Κλίμακα», νομίζω πως δεν θα υπήρχε καλλίτερη εισαγωγή από ένα απόσπασμα περί Ψαλμωδίας ενός άλλου Σιναΐτου μοναχού, εκκλησιαστικού συγγραφέως και σπουδαίου εκφραστή της ορθόδοξης θεολογίας, του Αγίου Γρηγορίου Σιναΐτου. Ο Γρηγόριος, που ήκμασε, κατά τους ειδικούς, από το β' ήμισυ του ΙΓ' έως το α' ήμισυ του ΙΔ' αιώνας, παρατήρησε μία διαφοροποίηση στη στάση των Πατέρων της Ανατολικής Εκκλησίας σχετικά με την Ψαλμωδία. Στο έργο του με τίτλο, 15 Κεφάλαια περί ησυχίας και περί των δύο τρόπων προσευχής, ερωτά, «Περί της διαφοράς των ψαλλόντων» και απαντά: «Πού οφείλεται η διαφορά, ότι άλλοι διδάσκουν πολλή ψαλμωδία, άλλοι λίγη κι άλλοι δόλου, αλλά μόνο την προσευχή και το σωματικό κόπο, ή από κάποιο εργόχειρο ή μετάνοιες ή άλλη κοπιαστική εργασία; Η λύση αυτών των αποριών είναι η εξής: Όσοι βρήκαν τη χάρη από την πρακτική άσκηση ύστερα από πολλούς κόπους και πολύ χρόνο, αυτό έμαθαν κι έτσι διδάσκουν τους άλλους. Δυσπιστούν όμως και δεν παραδέχονται εκείνους που με βαθιά γνώση, με το έλεος του Θεού και σε λίγο χρονικό διάστημα για τη θερμή τους πίστη, όπως λέει ο άγιος Ισαάκ, έφτασαν στη θεία χάρη. Για τούτο και κατηγορούν αυτούς τους ανθρώπους

SECOND PART

The Teaching on Psalmody of St. John of Sinai

If I had to give a general outline of St. John Climacus's teaching about Holy Psalmody in his "Ladder", I think there would be no better introduction than a quote on Psalmody from another Sinaite monk and ecclesiastical writer, St. Gregory of Sinai, who expressed the Orthodox theology in a magnificent way. St. Gregory, who lived, according to the experts, from the 2nd half of the 13th until the 1st half of the 14th c., noticed a difference in the attitude of the Fathers of the Eastern Church on Chanting. In his work entitled, 15 chapters on peace and on the two modes of prayer, to the question "On the difference of those who chant" he responded: "Why is it that some recommend a lot of chanting, others a little and others not at all, recommending instead only prayer and physical effort, from handiwork or from prostrations or from other tiring work? The reason for this difference is as follows: Those who found grace from ascetical practices, after many labors and much time, taught this to others. According to St. Isaac the Syrian, they neither believe nor accept those who, with deep knowledge, by God's mercy, reach divine grace in a short amount of time because of their fervent faith. They condemn these people because

παρσυρμένοι ασυναίσθητα από άγνοια και οίηση, και διαβεβαιώνουν ότι αν γίνεται αλλιώς, πρόκειται για πλάνη και όχι για ενέργεια της χάριτος... Γι' αυτό και δεν παραδέχονται από απιστία και υψηλοφροσύνη τις εξαιρετικές ιδιότητες της προσευχής που ενεργούνται σε μερικούς από το πνεύμα με ιδιαίτερο τρόπο.»⁵

Ο Ιωάννης φαίνεται να έχει μελετήσει καλώς το ζήτημα της Ψαλμωδίας στην ασκητική παράδοση της Ανατολής. Είναι σαφές από εσωτερικές ενδείξεις της συγγραφής, ότι είχε καλή γνώση των προγενεστέρων της εποχής του πατερικών συγγραμμάτων. Και ενώ συγκεφαλαιώνει, κατά κάποιον τρόπο, τις περί Ιεράς Ψαλμωδίας παραδόσεις και τάσεις, ο ίδιος δεν επιλέγει να γράψει ένα κεφάλαιο ειδικώς γι' αυτήν. Σκορπίζει τις σχετικές θεολογικές διδασχές του στα τριάντα κεφάλαια της «Κλίμακος». Από αυτό και μόνο το γεγονός μπορεί να εξαχθεί ένα πρώτο γενικό συμπέρασμα: Ο Ιωάννης δεν θεωρεί την Ιερά Ψαλμωδία ως μία των αρετών, την οποία καλείται ο αγωνιζόμενος πιστός να αποκτήσει και να εργαστεί επ' αυτής, αλλά την αντιμετωπίζει ως ένα μέσο, ένα βοηθητικό εργαλείο, στην κατά Χριστόν άσκηση για την επίτευξη των αρετών. Μάλιστα, ως εργαλείο, μπορεί να μην είναι κατάλληλο για όλες τις περιπτώσεις, ενώ σε ορισμένες μπορεί να είναι άχρηστο. Κάποιες, πάλι, φορές, όταν δεν γίνεται σωστή και λογισμένη μεταχείριση του εργαλείου, αυτό μπορεί να αποβαίνει ακόμη και επιζήμιο, βλαπτικό.

Αλλά, ας δούμε μία - μία αναλυτικώς κάθε περίπτωση. Η επεξεργασία και παρουσίαση του υλικού δεν πραγματοποιείται σύμφωνα με τη σειρά των τριάντα αναβαθμών της «Κλίμακος», αλλά σύμφωνα με τη θεματική ταξινόμηση των χωρίων, που επεσημάνθησαν. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι τα περί Ψαλμωδίας χωρία δεν έχουν απαραίτητως το ίδιο θέμα με το κεφάλαιο από το οποίο προέρχονται.

A. Προϋποθέσεις συμμετοχής στην Ψαλμωδία

Είναι δεδομένο, ότι για να προχωρήσει κανείς στην Ιερά Ψαλμωδία και αυτή να είναι καθαρά και ωφέλιμος,

*they are misled, unawares, by ignorance and arrogance, and they insist that any other path, is delusion and not the power of His Grace... So, because of their disbelief and high-mindedness, they do not accept the excellent properties of prayer given to some by the Spirit in a special way.*¹⁴

Saint John Climacus seems to have studied the issue of Sacred Psalmody in the Church ascetic tradition of the East. And it is clear from internal evidence in his writing, that he had good knowledge of the patristic writings of the earlier era. And while he compiles, somehow, all the traditions and tendencies about Holy Psalmody, he does not choose to write a chapter specifically on it, but he scatters his relevant theological teachings amongst the thirty chapters of the "Ladder". From this fact alone, one could draw a first general conclusion: John Climacus does not consider Holy Chanting to be one of the virtues, which the faithful are called to acquire and cultivate, but he treats it as a means, an auxiliary tool in the effort (asceticism) in Christ to acquire the virtues. Indeed, as a tool, it may not be appropriate in all cases, and in some it may be useless. In other cases, especially, when we do not use the tool in a right and reasonable way, it may even prove injurious and damaging.

But, let's look analytically at each of the cases. The processing and presentation of the material is not in accordance with the order of the thirty <30> steps of the "Ladder", but according to the subject classification of the quotations, which were highlighted. Note also that the passages on Psalmody do not necessarily share the same theme with the chapter from which they originated.

A. Conditions for participation in Psalmody

It is a given that in order for one to engage in Holy Chanting and in order for the Psalmody to

οφείλει να έχει εξασφαλίσει ορισμένες προϋποθέσεις. Θα περίμενε κανείς οι προϋποθέσεις αυτές να είναι η καλλιφωνία, οι θεωρητικές και πρακτικές σπουδές στην μουσική, η απόκτηση των κατάλληλων τεχνικών κ.τ.ό., όμως, ο Ιωάννης δεν κάνει πουθενά λόγο γι' αυτά ούτε μία φορά. Φαίνεται να μην τον ενδιαφέρει διόλου η ευφωνία και η μουσική κατάρτιση. Προϋποθέσεις της Ψαλμωδίας θέτει όμοιες με της προσευχής. Άλλωστε, θεωρεί δεδομένο ότι η Ψαλμωδία είναι προσευχή ένα από τα είδη προσευχής. Γράφει γι' αυτό:

«Ὁ Θεῷ παρίστασθαι λογιζόμενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὐρεθήσεται, ὑπ' οὐδενὸς τῶν προειρημένων ἐμπαυζόμενος.»

«Εκείνος που αναλογίζεται ότι προσευχόμενος ἵσταται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ και το αἰσθάνεται αυτό στην καρδιά του, θα είναι στύλος ακλόνητος και δεν θα ἐμπαύζεται ἀπὸ κανένα δαίμονα.»

ΙΗ 4 (4) ⁶ Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας και περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδίαν μοναχῶν.

Άρα, μία και θεμελιώδης προϋπόθεση για την ευάρεστη στο Θεό Ψαλμωδία είναι η επίγνωση ότι ο πιστός εὑρίσκεται ἐνώπιος ἐνωπίῳ με τον Πανάγιο Τριαδικό Θεό. Εάν συνειδητοποιήσει αυτό, θα συναισθανθεῖ την μικρότητά του, αλλά και το μεγαλείο της ἀπέραντης ἀγάπης, μακροθυμίας και συγκαταβάσεως του Θεοῦ προς το πλάσμα του. Δεν μπορεί τότε να ἀπευθύνεται στον Κύριο με ἔπαρση, θράσος και ἕπιπασιά.

Βέβαια, ἀναγνωρίζει ο ἱερός συγγραφέας της «Κλίμακος» ότι την κατὰ μόνας Ψαλμωδία την πολεμεῖ η ἀκηδία, ἐνώ την συμμετοχή σε ομαδική Ψαλμωδία την βοηθά η προθυμία:

Τῇ μὲν μετὰ πλήθους ψαλμωδία, αἰχμαλωσίου και ρεμβασμοὶ παρέπονται· τῇ δὲ ἰδιαζούσῃ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τῇ μὲν ἀκηδία πολεμεῖ, τῇ δὲ προθυμία συνεργεῖ.

«Στην Ψαλμωδία που γίνεται με πολλούς ἀκολουθούν αἰχμαλωσίες και ρεμβασμοί. Στην κατὰ μόνας ὁμως προσευχή δεν παρατηροῦνται αυτά.»

ΚΗ 35 (37) Περὶ προσευχῆς.

Έχοντας, λοιπόν, επίγνωση της θέσεώς του, ο πιστός πρέπει να προσδράμει στην προσευχητική Ψαλμωδία

be pure and beneficial, he must have certain criteria. One would expect these conditions to be a good voice, theoretical and practical studies in music, the acquisition of appropriate techniques etc, but John does mention any of these, not even once. He seems not at all interested in a good voice and music training. The conditions for Chanting, rather, are similar to those for prayer. Moreover, he considers it obvious that Psalmody is prayer; it is a form of prayer. He writes:

“He who realizes that he is standing before God will be as still as a pillar during prayer and will pray with heart-felt feeling; and none of the aforesaid demons will make sport of him.”

R. 4 (4) *On sleep, prayer, and psalmody with the brotherhood* (pg. 70 / ch. 19 / pr. 3b)¹⁵.

Thus, one fundamental condition for chanting that is pleasing to God is for the believer to be aware that he stands before the Holy Triune God. If he realizes this, he will be conscious of his smallness, and also about the grandeur of God's boundless love, tolerance and condescension toward His creature. Then he can't be praying to the Lord with arrogance, audacity and boastfulness.

Of course, the holy author of the “Ladder” recognizes that those in solitude are liable, whereas in the former (Psalmody in a crowded congregation) the brethren help each other by their zeal.

“Psalmody in a crowded congregation is accompanied by captivity and wandering of thoughts; but in solitude this does not happen· to be assailed by despondency, whereas in the former the brethren help each other by their zeal.”

AB. 35 (37) *On prayer* (pg. 122 / ch. 28 / pr. 32).

Aware, therefore, of his position, the faithful must run with zeal to prayerful Chanting. He

με προθυμία. Αυτή, οφείλει ο ίδιος να την καλλιεργεί, η δε προθυμία, με τη σειρά της, θα προστρέχει ως αρωγός του και συμπαραστάτης του στις δύσκολες στιγμές της ραθυμίας και των ποικίλων πειρασμών.

Στον περί αγνείας αναβαθμό, δηλώνεται μία ακόμη προϋπόθεση για την Ψαλμωδία, της αγνότητας. Βεβαίως, είναι δεδομένο στην Εκκλησία ότι «δεν είναι καλός ο αίνος στα χείλη του αμαρτωλού», εδώ, όμως, ο Ιωάννης προχωρά περισσότερο, θεωρώντας ότι προϋπόθεση για την Ψαλμωδία είναι όχι μόνο η αγνότητα του σώματος, αλλά και η αγνότητα και αυτών ακόμη των λογισμών.

«Σκοπείτωσαν τὸινυν, καὶ πάσῃ σπουδῇ τὸν προειρημένον ὄφιν τῆς ἑαυτῶν καρδίας διὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς νεκρώσαντες ἀποπεμπέσθωσαν, ὅπως τούτου ἀπαλλοτριωθέντες, δυνήσωνται ἴσως ποτὲ καὶ οὗτοι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐκδύσασθαι, καὶ τὸν ἐπινίκιον τῆς ἀγνείας, εἰς ποτε τὰ ἀγνὰ νήπια, ὕμνον τῷ Κυρίῳ ᾄσαι.»

«Ἄς προσέξουν λοιπὸν καὶ ἀφοῦ νεκρώσουν αὐτὸν τὸν ὄφι με πολλὴ ταπεινοφροσύνη, ἄς τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν καρδιά τους. Ἔτσι, εἴαν ἀπαλλαγούν ἀπὸ αὐτὸν (τὸν λογισμό) θα μπορέσουν ἴσως κάποια φορὰ καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκδυθοῦν τοὺς δερματίνους χιτῶνας καὶ νὰ ψάλλουν πρὸς τὸν Κύριον τὸν ἐπινίκιο ὕμνο τῆς ἀγνείας, ὅπως κάποτε τὰ ἀγνὰ νήπια.»

ΙΕ 79β (76γ) Περὶ ἀγνείας.

Πολύ ενδιαφέρον έχει ένα σχετικό περιστατικό, το οποίο αφηγείται ο ιερός συγγραφεύς. Γράφει:

«Τινὰ τῶν ἀδελφῶν ὁρῶν σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ περιστάμενον· καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτολογίᾳ τῶν ὕμνων πρὸς τινὰ τοῖς ἑαυτοῦ ἦθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεγόμενον, ἠρώτων τοῦ ἦθους τοῦ μακαρίου τὴν ἔννοιαν μαθεῖν. Ὁ δὲ γινὼς ἵνα μὴ κρύπτειν ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς λογισμοὺς μου, πᾶτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ εἴωθα ἐκ προοιμίων ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζειν τούτοις· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν.»

«Ἄλλη φορὰ βλέπω ἕνα ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς νὰ παρακολουθῇ τὴν ψαλμωδίᾳ με πραγματικὴ συναί-

himself has to cultivate this zeal, and then this willingness will be a helper and supporter in the difficult moments of despondency and the various temptations.

In the Ladder's step on purity, we discover another precondition for Chanting, that of chastity. Of course, it is a given in the Church that "praise from the lips of a sinner is not good", here, however, St. John goes further, considering prerequisite for Psalmody not only to be purity of the body, but also chastity even of the thoughts.

"And so let them look to their own affairs, and let them cast out of their heart with all speed the snake mentioned above, killing it by much humility, so that when they have got rid of it they may in time be stripped of their clothing of skin and as chaste children sing to the Lord the triumph song of purity."

O. 79b (76c) On incorruptible purity and chastity to which the corruptible attain by toil and sweat (p. 64-65 / ch. 15 / pr. 79).

Also very interesting is a related incident, which the holy author describes. He writes:

"Noticing that one of the brothers stood during the psalm singing with more heartfelt feeling than many of the others, and that his movements and the changes of his face made it look as though he was talking to someone, especially at the beginning of the hymns, I asked him to explain what this habit of the blessed man meant. And knowing that it was for my benefit not to hide it, he told me: 'I have the habit, Father John, at the very beginning, of collecting my thoughts, my mind and my soul, and summoning them, I cry to them: O come, let us worship and

σθηση περισσότερη από κάθε άλλον. Μάλιστα στην αρχή τῶν Ἀκολουθιῶν ἔδειχνε ἀπὸ τῆς κινήσεως καὶ τὸ ἕφος τοῦ προσώπου τοῦ ὅτι συζητοῦσε μὲ κάποιον. Ἐζήτησα λοιπὸν ἀπὸ τὸν μακάριο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ αὐτὴ τοῦ τὴν στάσι. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν συνήθιζε νὰ ἀποκρύπτῃ κάτι ποὺ θὰ ὠφελοῦσε, μοῦ ἀπήντησε: «Ἐχῶ τὴν συνήθεια, πᾶτερ Ἰωάννη, νὰ συμμαζεύω στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀκολουθίας τοὺς λογισμοὺς, τὸν νοῦ καὶ ὅλο τὸν ψυχικό μου κόσμο. Καὶ μόλις τοὺς συγκαλέσω, τοὺς φωνάζω: "Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν."»

Δ 42 (32γ) Περὶ υπακοῆς.

Αὐτὴ ἡ διαδικασία τῆς καθάρσεως τῶν λογισμῶν περνᾷ μέσα ἀπὸ τὴν κάθαρση τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὰ δύο γεννησιουργὰ πάθη τῆς φιλοκοσμίας καὶ τῆς φιληδονίας, οἱ ὁποῖες καθιστοῦν ἀδύνατη τὴν καθαρὰ προσευχή, ὡς ἐκ τούτου καὶ τὴν καθαρὰ Ψαλμωδία. Ἐπιπλέον, οἱ νοῦς πρέπει νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ μέριμνες καὶ σκέψεις, τὸ δὲ σῶμα θὰ πρέπει νὰ πᾶν νὰ ἀποτελεῖ γήινο βᾶρος καὶ τροχοπέδη στο νὰ πετάξῃ οἱ νοῦς στα θεία νοήματα:

«Ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληδονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπαρνήσαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχῆ, εἰ μὴ κόσμου ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτριώσις.»

«Ἀφού ἐγερθῆς ἀπὸ τὴν φιλοκοσμία καὶ τὴν φιληδονία, πέταξε ἀπὸ πάντων σου τῆς μέριμνες, βγάλε ἀπὸ πάντων σου τῆς σκέψεις, ἀπαρνήσου τὸ σῶμα, [καὶ τότε προσευχήσου / ψάλε]. Διότι ἡ προσευχὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ ἀποξένωσις ἀπὸ ὅλον τὸν ὁρατὸ καὶ ἀόρατο κόσμο.»

ΚΗ 27 (28) Περὶ προσευχῆς.

Ὅταν συντρέξουν οἱ ἀνωτέρω προϋποθέσεις, τότε θερμαίνεται οἱ νοῦς καὶ δίνεται ὁλοένα μὲ περισσότερη ἐνταση στὴν ὑμνωδία, σαν ἓνα δυνατὸ καὶ ἀκατανίκητο ἄλογο:

«Ἴππος μὲν δόκιμος κατὰ πρόσβασιν [πρόβασιν] διαθερμαίνεσθαι, καὶ τῷ δρόμῳ προσπιθένας πέφυκε· δρόμον δὲ νοῶ, ὑμνωδία· ἵππον δὲ τὸν ἀνδρείον νοῦν· πρόβρωθεν ὁ τοιοῦτος ὁσφραίνεται πολέμου, καὶ προπαρασκευασθεὶς μένει λοιπὸν εἰς ἅπαν ἀνίκητος.»

«Ὁ ἰκανὸς ἵππος συνήθως, καθὼς ἀρχίζει νὰ τρέχῃ, θερμαίνεται καὶ προχωρώντας αὐξάνει τὴν ταχύτητα

fall down before Christ, our King and God.»

D. 42 (32c) *On obedience* (pg. 19 / ch. 4 / pr. 38).

This process of the purification of thoughts passes through the purification of the soul from the two generative passions of love for the evil world (gr. word, "filokosmia") and sensuality, which make "pure" prayer impossible, and thus also "pure" (without thoughts) Chanting. Moreover, the mind must be purified from cares and thoughts, and the body should cease to be an earthly weight and drag in order for the mind (nous) to engage in divine meanings:

"Rise from love of the world and love of pleasure, lay aside cares, strip your mind, renounce your body; [and then pray / chant]. Because prayer is nothing other than estrangement from the world, visible and invisible."

AB. 27 (28) *On prayer* (pg. 121 / ch. 28 / pr. 25).

When these conditions prevail, the mind is warmed and given over, with ever more intensity, to the praise of God, like a strong and invincible horse:

"A good horse when mounted warms up and quickens its pace. By pace I mean psalm-singing; and by horse, a resolute mind. He scents the battle from afar, he is all ready, and remains master of the field."

AB. 50 (49) *On prayer* (pg. 123 / ch. 28 / pr. 47).

του δρόμου του. Ως δρόμο εννοώ την υμνωδία και ως ίππο τον ανδρείο νου, ο οποίος «πόρρωθεν ὀσφραίνεται πολέμου» (Ψάβ λθ' 25) και προετοιμάζεται για την μάχη και πάντοτε δέχεται ἀνίκητος.»

ΚΗ 50 (49) *Περὶ προσευχῆς.*

Ὅσο δὲ θερμαίνεται ὁ νους στὴν Ψαλμωδία, τόσο θερμαίνεται καὶ ἡ καρδιά. Ἐτσι, ἡ φιλόθεος ψυχὴ ἐπιζητεῖ με λαχτάρα τὴν προσευχή. Κατὰ τὸν Ἰωάννη:

«Μοναχὸς φιλόθεος σάλπιγγος προσευχῆς σημαίνουσός λέγει· Εὖγε, εὖγε! Ὁ δὲ ράθυμος λέγει. Οἴμοι, οἴμοι!»

«Ὁ φιλόθεος μοναχός, ὅταν σημαίνει ἡ σάλπιγγα τῆς προσευχῆς, ἀναφωνεῖ: Εὖγε! εὖγε! ἐνῶ ὁ ράθυμος οδύρεται: Ἀλλοίμονο! Ἀλλοίμονο!»

ΙΘ 6 (4β) *Περὶ ἀγρυπνίας.*

B. Προϋποθέσεις για τὴν παρακολούθηση τῆς Ψαλμωδίας

Μιλήσαμε γιὰ τὶς προϋποθέσεις συμμετοχῆς στὴν Ψαλμωδία. Ὅμως καὶ ἡ ἀπλὴ παρακολούθηση αὐτῆς κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ακολουθιῶν πρέπει νὰ πραγματοποιεῖται ὑπὸ ὀρισμένες προϋποθέσεις: Ὡς γνωστόν, ὅπου ὁ δαίμων ἐκεῖ ταραχὴ καὶ ἀκαταστασία. Σκοπὸς του, φυσικά, εἶναι νὰ χαλά τὴν τάξη καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς προσευχῆς. Γι' αὐτὸ ὁ ἱερός συγγραφέας τῆς «Κλίμακος» συμβουλεύει:

«Πάντοτε μὲν, ἐπὶ πλείον δὲ ἐν ταῖς ὑμνωδαῖς, τὸ ἡσύχιον καὶ ἀτάραχον τηρήσωμεν· σκοπὸς γὰρ τοῖς δαίμοσι διὰ ταραχῶν τὴν προσευχὴν ἀφανίζειν.»

«Πάντοτε βέβαια, περισσότερο ὁμως κατὰ τὴν ὥρα τῆς Ψαλμωδίας, ἀς διατηρήσωμε ἡσυχία καὶ ἀταραξία. Διότι οἱ δαίμονες προσπαθοῦν με τὶς ταραχὲς νὰ χαλοῦν τὴν προσευχή.»

Δ 111 (101) *Περὶ ὑπακοῆς.*

Ἄλλου, πάλι, ὁ Ἰωάννης υπενθυμίζει:

«Οὐδενὶ πρέπον ἐν προσευχῇ πάρεργον, μᾶλλον δὲ κάπεργον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐπαίδευσεν ὁ κατὰ τὸν μέγαν Ἀντώνιον ἄγγελος.»

As much as the mind is warmed in Chanting, so also is the heart warmed. Thus, the God-loving soul longingly seeks after prayer. According to St. John:

“The God-loving monk, when the bell rings for prayer, says: ‘Good, good!’ The lazy one says: ‘What a nuisance!’”

S. 6 (4b) *On bodily vigil* (pg. 70 / ch. 20 / pr. 7).

B. Conditions for listening to Psalmody

We spoke about the conditions for participating in Chanting. But even the simple act of listening during the services must be performed under certain conditions: As is well known, where the devil is, there is confusion and disorder. Of course, his purpose is to spoil the order and the atmosphere of prayer. That’s why the holy author of the “Ladder” advises:

“At all times, but most of all during the singing in church, let us keep quiet and undistracted. For by distractions the demons aim to bring our prayer to nothing.”

D. 111 (101) *On obedience* (pg. 25 / ch. 4 / pr. 101).

Elsewhere, again, St. John reminds his readers:

“It is not proper for anyone to engage in any accessory work, or rather distraction, during the time of prayer. For the angel who attended Antony the

«Δεν επιτρέπεται να ασκήσ την ώρα της προσευχής κάποιον πάρεργον, για να μην ειπώ κάτεργον. Αυτό άλλωστε τὸ ἐδίδαξε σαφῶς ὁ Ἄγγελος ποῦ ἐμφανίσθηκε στὸν Μέγαν Ἀντώνιο.»

ΙΗ 7 (6) Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδίαν μοναχῶν.

Κάτι τέτοιο προσβάλλει τὸν Θεὸ καὶ, φυσικὰ, δὲν ἐπιτρέπει τὴν συγκέντρωση τοῦ νοῦς στὰ θεῖα νοήματα τῆς Ψαλμωδίας. Αναγνωρίζει, ὅμως, ὁ σοφὸς πατήρ, ὅτι «ὅταν μιμηθῆς τὸν Θεόν με τὸ πλήθος, δὲν μπορείς νὰ κάνεις ἀύλη προσευχή», τὴν ὁποία θεωρεῖ ὡς τὴν ὑψίστη βαθμίδα προσευχῆς. Ἐτσι, προτρέπει, ἀντὶ ἄλλης νοεράς προσευχῆς, ὁ νοῦς νὰ συγκεντρώνεται στὰ νοήματα τῶν ψαλλόμενων ὕμνων. Σημειώνει:

«Μετὰ πλήθους ὕμνων, οὐ δυνήσῃ ἀύλως προσεῦξασθαι. Ἐστὼ δὲ σοὶ εἰς ἐργασίαν νοδὸς ἢ τῶν λεγομένων λογίων θεωρία..., ἐν τῇ ἀναμονῇ τοῦ στίχου τοῦ πλησίον.»

«Ἄς ἔχεις ὅμως τότε ὡς νοερά ἐργασία τὴν θεωρίαν τῶν ψαλλομένων..., ἕως ὅτου τελειώσῃ ὁ στίχος τοῦ πλησίον σου.»

ΙΗ 6 (5) Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδίαν μοναχῶν.

Γ. Ἡ Ψαλμωδία ἔργο τῶν Ἀγγέλων

Γιατί, ὅμως, προσδίδει ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης τόση σπουδαιότητα στὴν Ψαλμωδία; Εἶναι ἀραγε τόσο σημαντικὴ ἡ ἀξία τῆς; Φυσικὰ, ναι, ἐφόσον ὁ ἐπὶ γῆς ψαλμωδὸς μιμείται τὸ κύριο καὶ ἀκατάπαυστο ἔργο τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων. Τὸ ἔργο αὐτὸ μπορεί νὰ το βιώσῃ καὶ ὁποῖος ἀξιώθηκε ἐπὶ γῆς νὰ φθάσῃ στὰ ὑψηλὰ τῆς ἀρετῆς τῆς ἡσυχίας⁷:

«Δεῦρο λοιπὸν, ἀκολούθει μοὶ πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαριωτάτης ἡσυχίας, καὶ διδάξω σε νοερῶν δυνάμεων ὁρωμένην ἐργασίαν καὶ πολιτείαν· οὐ κορεσθήσονται αὐταὶ εἰς αἰῶνα αἰώνων αἰνοῦσαι τὸν Ποιητὴν, οὐδὲ ὁ ἐν οὐρανῷ ἡσυχίας εἰσεληλυθὼς, ἀνυμνῶν τὸν Κτίσαντα.»

Great taught him this clearly.”

R. 7(6) *On sleep, prayer, and psalmody with the brotherhood* (p. 70 / ch. 19 / pr. 7).

This challenges God and, of course, does not allow the mind to concentrate on the divine meanings of Psalmody. The wise father recognizes, however, that, “in singing with many it is impossible to pray with the wordless prayer of the spirit”, which he considers as the highest step of prayer. Thus, he exhorts, instead of another mental prayer, for the mind to be concentrated on the meanings of the chanted hymns. He notes:

“But your mind should be engaged in contemplation of the words being chanted or read..., while you are waiting for the alternate verse to be chanted.”

R. 6(5) *On sleep, prayer, and psalmody with the brotherhood* (p. 70 / ch. 19 / pr. 6).

C. Psalmody as the work of the angels

Why, however, does John Climacus attribute so much importance to Chanting? Is it really so valuable? Yes, since the psalmist on earth imitates the primary and unceasing work of the Holy Angels. This work can be experienced by anyone who has been deemed worthy, here on earth, to reach the heights of the virtue of stillness (*hesychia*)¹⁶:

“Come and follow me to union with most blessed solitude, and I will teach you the visible activity and life of the spiritual powers. They never weary of praising their Maker to all eternity, and he who ascends to the heaven of solitude never ceases to praise his Creator.”

«Ἐλα νὰ μὲ ἀκολουθήσης γιὰ νὰ συναντήσωμε τὴν τρισμακάριστη ἡσυχία καὶ θὰ σὲ διδάξω φανερὰ τὴν ἐργασία καὶ τὴν πολιτεία τῶν Ἀγγελικῶν Δυνάμεων. Δὲν θα χορτάσουν αὐτὲς νὰ δοξολογούν εἰς αἰῶνας αἰῶνων τὸν Δημιουργό. Ομοίως καὶ αὐτὸς που ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ τῆς ἡσυχίας (δὲν θα χορτάσει) νὰ ἀνυμνῇ τὸν Κτίστη.»

KZ A30β (A26β) *Περὶ ἡσυχίας* (A').

Μάλιστα, τρόπον τινὰ ἢ καὶ κυριολεκτικῶς,

«Νοεράς δυνάμεις συλλειτουργοῦσι, καὶ φιλοχωροῦσιν ἐν ψυχικῇ ἡσυχαστῇ.»

«Οἱ νοερές Δυνάμεις συλλειτουργοῦν καὶ ζοῦν μαζί με τὸν ἡσυχαστή, που ἀσκεῖ τὴν ἡσυχία τῆς ψυχῆς.»

KZ A10 (A8) *Περὶ ἡσυχίας* (A').

Δ. Ἡ Ψαλμωδία ὡς μέσον ευχαριστίας

Ἐφόσον ὁ μικρὸς καὶ εὐτελὴς ἄνθρωπος ἀξιῶνεται νὰ μμεῖται με τὴν Ψαλμωδία τοὺς Ἀγγέλους, οφείλει νὰ μεταχειρίζεται τὴν Ψαλμωδία συνετῶς, πρωτίστως γιὰ νὰ ευχαριστεῖ καὶ δοξολογῇ τὸν Ἅγιο Τριαδικὸ Θεό, κάθε φορά που με τὴ βοήθεια Εκείνου κατορθώνει μία πνευματικὴ νίκη. Στὸ περὶ δειλίας κεφάλαιο ὁ Ἰωάννης συμβουλεύει πῶς διὰ τῆς προσευχῆς ὁ πιστὸς δύναται νὰ νικήσει τὴν φοβερὴ νόσο τῆς δειλίας. Καὶ προτρέπει:

«Πορευόμενος, προσευχῇ ὀπλίζου· καταλαβὼν, τὰς χεῖρας διαπέτασον, Ἰησοῦ ὄνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γάρ ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον· ἀπαλλαγείς τῆς νόσου ἀνύμνει τὸν λυτρωσάμενον· εὐχαριστούμενος γὰρ εἰς αἰῶνα σκεπάσει σε.»

«Ἀφοῦ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ (τὴν δειλία), ἀς ἀνυμνήσης τὸν Λυτρωτὴ σου. Διότι ἐάν τὸν εὐγνωμονῆς, θὰ σὲ σκεπάζει πάντοτε.»

K 7β (6) *Περὶ δειλίας*.

Ομοίως, ὁποιαδήποτε ἄλλη πνευματικὴ νίκη οφείλει νὰ καταλήγει σὲ θριαμβευτικὴ ἀνύμνηση τοῦ Κυρίου· πόσο μάλλον, ἀν αὐτὴ ἡ νίκη εἶναι κατὰ τῆς ἐπικατάρατης κενοδοξίας, τὸ ἄρμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπιβαίνει ἡ υπερηφάνεια. Ὄταν με τὴν ταπείνωση καὶ τὴν αυτομεμψία νικήσεις τὴν κενοδοξία, δὲν οφείλεις νὰ ψάλλεις ευχαρι-

AA. A30b (A26b) *On quiescence* (A) (pg. 113 / ch. 27 / pr. 28).

Indeed, in some way, and even literally,

“The celestial powers unite in worship with him whose soul is quiet, and dwell lovingly with him.”

AA. A10 (A8) *On quiescence* (A) (p. 112 / ch. 27 / pr. 9).

D. Psalmody as a method for thanksgiving

Since small and shabby man has been found worthy to imitate, through Chanting, the Angels, he ought to treat Chanting wisely, and use it primarily to give thanks and praises to the Holy Triune God, each time He helps man to achieve a spiritual victory. In the chapter on cowardice, John advises the faithful how, through prayer, they can beat the terrible disease of cowardice. He urges:

“When you get rid of the disease (of fear), praise Him who has delivered you. If you continue to be thankful, He will protect you for ever.”

T. 7b (6) *On unmanly and puerile cowardice* (pg. 72 / ch. 21 / pr. 7b).

Similarly, any spiritual victory should conclude with triumphant glorification of the Lord; but especially if this victory is against the accursed vanity, the chariot on which rides pride. When, through humiliation and self-reproach you beat vanity, shouldn't you burst into Psalmody of

σπιακά; Ο Ιωάννης το λέγει πολύ ποιητικά, δανειζόμενος στίχους της Α΄ Βιβλικής Ωδής, του Μωυσέως:

«Ίππος μὲν γὰρ... ὑπερηφανίας κενοδοξία, ἐφ' ἣν ἐπιβέβηκα· ἡ δὲ ὅσια ταπεινώσις, καὶ αὐτομεμψία καταγελάσσονται ἵππου καὶ τοῦ ἐπιβάτου αὐτοῦ· τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ἐνηδόνως ἄδουσαι· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδύξως γὰρ δεδύξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν, καὶ ἄβυσσον ταπεινώσεως.»

«Ίππος ἐπάνω στον ὁποῖο εἶμαι ανεβασμένη, ἐγὼ ἡ ὑπερηφάνεια, εἶναι... ἡ κενοδοξία. Ἡ ὅσια ὁμως ταπεινώσις καὶ ἡ αὐτομεμψία θα περιπαίξουν τον ἵππο καὶ τον ἀναβάτη του, ψάλλοντας μελωδικά τὴν ᾠδὴ τῆς νίκης: "Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἐνδύξως γὰρ δεδύξασται. Ἴππον καὶ ἀναβάτην ἔρριψεν εἰς θάλασσαν" καὶ εἰς ἄβυσσον ταπεινώσεως.»

KB 31 (28) Περὶ ὑπερηφανείας.

Ε. Ἡ Ψαλμωδία ὡς ὄπλον ἀμυνας καὶ ἐπιθέσεως, ὡς θεραπευτικὸν μέσον

Το εὐγενές αὐτὸ μέσον, ἡ Ψαλμωδία, διὰ τοῦ ὁποῖου εὐαρεστεῖται καὶ εὐχαριστεῖται ὁ Κύριος μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ αὐτομάτως σὲ ἓνα πανίσχυρο ὄπλο ὄπλο ἀμυνας καὶ ἐπιθέσεως κατὰ τῶν φοβερῶν δαιμονικῶν πειρασμῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν προσωπικῶν μας ἀδυναμιῶν καὶ παθῶν. Ὁ Ιωάννης γνωρίζει καλὰ καὶ υπενθυμίζει στους μελετητές τοῦ ἔργου τοῦ ὅτι, ἐνῶ οἱ πατέρες χαρακτήρισαν «...τὴν προσευχὴν τείχος, τὰ καθαρὰ δάκρυα λουτρό...», στὴν Ψαλμωδία ἐδῶσαν τον χαρακτηρισμὸ ὄπλο.

«Ὅπλον μὲν οἱ Πατέρες τὴν ψαλμωδίαν, τὴν δὲ προσευχὴν τείχος, λουτήρα δὲ τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὀρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοὴν ὁμολογίαν ἔκριναν.»

«Οἱ πατέρες ὠνόμασαν τὴν ψαλμωδίαν ὄπλον, τὴν προσευχὴν τείχος, τὰ καθαρὰ δάκρυα λουτρό, ἐνῶ τὴν μακαρίαν ὑπακοὴν τὴν ἐχαρακτήρισαν ὡς μαρτύριο.»

Δ 9 (10) Περὶ ὑπακοῆς.

Το ὄπλο τοῦτο εἶναι πολὺ αποτελεσματικὸ κατὰ τοῦ ἵπνου. Τους μοναχοὺς ποὺ ἀδυνατοῦν νὰ πολεμήσουν

thanksgiving? John says this very poetically, borrowing lyrics from the 1st Biblical Ode of Moses:

“For pride’s saddle-horse... is vainglory on which I am mounted. But holy humility and self-accusation laugh at both the horse and its rider, happily singing the song of victory: Let us sing to the Lord, for gloriously has He been glorified: horse and rider He has thrown into the sea and into the abyss of humility.”

V. 31 (28) *On painstaking and true repentance, which constitutes the life of the holy convicts, and about the Prison* (pg. 79 / ch. 22 / pr. 37c).

Ε. Psalmody as a weapon for defence and attack, and as a curative means

This gentle means, Psalmody, whereby the Lord is pleased and thanked can be automatically changed into a powerful weapon; a weapon for defence and attack against the terrible demonic temptations, but also against our personal weaknesses and passions. Saint John knows well and reminds readers of his work that, while the fathers characterized “...prayer as a wall, pure tears as a bath...” they characterized Psalmody as a weapon.

“Fathers named Psalmody as a weapon, the prayer as a wall, and the clean tears as bathroom while the blessed obedience as martyrdom.”

D. 9 (10) *On obedience.*

This weapon is very effective against sleep. John advises monks who are unable to fight the

τον δαίμονα αυτό, του ύπνου, ο Ιωάννης συμβουλεύει να καταφεύγουν στην κοινή Ψαλμωδία με τους λοιπούς αδελφούς της Μονής:

«Ἔως οὗ τούτου ἐλευθερωθῶμεν, μετὰ πλήθους ψάλλειν μὴ παραιτησώμεθα· πολλάκις γὰρ αἰδούμενοι, οὐ νυστάζομεν.»

«Ἔως ὅτου ἐλευθερωθούμε ἀπὸ αὐτὸν (τον δαίμονα του ύπνου), ας μὴν ἀφήνομε την κοινή ψαλμωδία με το πλήθος των ἀδερφῶν. Διότι ἔτσι πολλές φορές αἰσθανόμεθα ἐντροπή και δὲν νυστάζομε.»

ΙΘ 17 (9γ) Περὶ ἀγρυπνίας.

Και ἄλλη σχετική ἀναφορά, στο περί ἀγρυπνίας κεφάλαιο, ὅπου χαρακτηρίζει ως μοναχική την ἀγρυπνία που ἐπιτελεῖται με την βοήθεια Ψαλμωδίας:

«Τινὲς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἑσπερινῇ διανυκτερεύουσι ἄυλοι, καὶ γυμνοὶ πάσης φροντίδος, ἐπὶ προσευχὴν τὰς χεῖρας ἐκτείνουσιν· ἕτεροι δὲ μετὰ ψαλμωδίας ἐν ταύταις παρίστανται· ἄλλοι, τῇ ἀναγνώσει μᾶλλον προσκαρτεροῦσι· τινὲς δὲ, διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν ἐξ ἀσθενείας ἀνδρείως τῷ ὕπνῳ μάχονται· ἄλλοι, τῇ τοῦ θανάτου ἐννοίᾳ προσασχολούμενοι, διὰ ταύτης κατάνυξιν προσλαβέσθαι βούλονται. Τούτων πάντων οἱ πρῶτοι καὶ ἔσχατοι θεοφιλεῖ προσκαρτεροῦσι διανυκτερεύουσι· οἱ δὲ δεῦτεροι, μοναχική.»

«Στὴν βραδυνὴ ἀγρυπνία μερικοὶ ὑψώνουν τὰ χέρια τους σὲ προσευχή, ἄυλοι καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε φροντίδα. Ἄλλοι τὴν ἐπιτελοῦν με ψαλμωδία. Ἄλλοι ἐπιμένουν ἰδιαιτέρως στὴν ἀνάγνωσι. Ἄλλοι ἀπὸ ἀδυναμία πολεμοῦν ἀνδρείως τὸν ὕπνο με τὸ ἐργόχειρο. Καὶ ἄλλοι ἀπασχολοῦνται με τὴν σκέψι τοῦ θανάτου, θέλοντας ἔτσι νὰ αἰσθανθοῦν κατάνυξι. Ἐξ ὅλων αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ οἱ τελευταῖοι κάνουν θεάρεστη ἀγρυπνία. Οἱ δεῦτεροι μοναχική.»

ΙΘ 2β (1γ) Περὶ ἀγρυπνίας.

Στο τέλος του 13' κεφαλαίου, ο Ιωάννης συλλαμβάνει και βιάζει την ακηδία να φανερώσει πως προέρχεται και ποιος φοβάται:

«Λέγε λοιπὸν σὺ, ὦ παρειμένε καὶ ἔκλυτε. τίς ὁ τετοκῶς σε κακῶς; τίνες οἱ σοὶ ἀπόγονοι; τίνες δὲ οἱ σε πολεμοῦντες; καὶ τίς ὁ σοῦ ἀναιρέτης; Ὁ δὲ φησιν, Ἐν

demon of sleep to resort to common Psalmody with the other brothers of the monastery:

“Not until we are freed from this (the demon of sleep) should we beg to be excused from common worship, for often shame keeps us from dozing.”

S. 17 (9c) *On bodily vigil* (pg. 71 / ch. 20 / pr. 17).

There is another relevant reference in the chapter on vigil, where he characterizes vigils done with the help of Psalmody as “monastic.”

“For some at their evening all-night vigil lift up their hands in prayer as if they were incorporeal and stripped of all care. Others stand at that time singing psalms. Others are more occupied in reading. And some out of weakness courageously resist sleep by working with their hands. Others try to feel the horror of the thought of death, hoping thus to obtain contrition. And of all these, the first and last are in all-night vigil for the love of God; the second do what befits a monk.”

S. 2b (1c) *On bodily vigil* (pg. 70 / ch. 20 / pr. 2a).

At the end of Chapter 13, John captures and forces despondency to reveal how it comes about and whom it torments:

“Tell me, you nerveless, shuffling fellow, who viciously spawned you? Who are your offspring? Who are your foes? Who is your destroyer?” And

τοῖς μὲν ἀληθεία ὑπηκόοις οὐκ ἔχω ἐγὼ ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι· ἐν οἷς δὲ ἔχω, καθ' ἡσυχίαν συνδιόγω τούτοις. Αἱ δὲ μοῦ κλήτριά εἰσι· ποτὲ μὲν ἀναισθησία ψυχῆς, ποτὲ δὲ ἀμνημοσύνη τῶν ἄνω· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὑπερβολὴ καυμάτων· ἐμοῦ ἀπόγονοι μεταβάσεις τόπων σὺν ἐμοὶ γινόμεναι· παρακοὴ πατρὸς, ἀμνημοσύνη κρίσεως· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατάλειψις τοῦ ἀπαργέματος· αἱ ἐμοῦ ἀντίδοκοι, ὑφ' ὧν δέδεμαι νῦν, ψαλμωδία σὺν ἐργοχείρῳ· ἐμοῦ ἐχθρὸς, θανάτου ἔννοια· ἡ δὲ ἐμὲ θανατοῦσα, ἐστὶ προσευχὴ μετὰ ἐλπίδος βεβαίας τῶν καλῶν.»

«Λέγε μας λοιπὸν καὶ σύ, παράλυτε καὶ ἐκλυτε, ποῖός εἶναι ὁ κακὸς γονεὺς σου; Ποιά εἶναι τὰ τέκνα σου; Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ ποὺ σὲ πολεμοῦν; Καὶ ποῖός ὁ φονευτῆς σου»; Εκεί, βιαζόμενη ἡ ἀκηδία ομολογεῖ: «...Τὰ ἰδικὰ μου τέκνα εἶναι: Οἱ μετακινήσεις ἀπὸ τὸν ἕνα τόπο στὸν ἄλλο ποὺ γίνονται μαζί μου, ἡ παρακοὴ στὸν πνευματικὸ πατέρα, ἡ λησμοσύνη τῆς Κρίσεως, καὶ μερικὲς φορές ἡ ἐγκατάλειψις τῆς μοναχικῆς ζωῆς. Ἰδικοί μου ἀντίπαλοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τώρα ἔχω δεθῆ, εἶναι ἡ ψαλμωδία καὶ τὸ ἐργόχειρο. Ἐχθρική σ' ἐμένα εἶναι καὶ ἡ σκέψις τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ἐκείνη ποὺ με θανατώνει τελείως εἶναι ἡ προσευχή, ἐνωμένη με τὴν βεβαία ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.»

ΙΓ 11 - 12 (10) *Περὶ ἀκηδίας.*

Πόσο, λοιπὸν, ισχυρότατο ὄπλο κατὰ τῆς ἀκηδίας εἶναι ἡ Ψαλμωδία, ὅταν γίνεται ὡς καθαρὰ προσευχή;

Ἀκόμη ἡ ὑμνωδία μπορεῖ νὰ λειτουργήσῃ καὶ ὡς θεραπευτικὸ φάρμακο κατὰ τοῦ πάθους τοῦ θυμοῦ, ἰσχυρίζεται ὁ ἱερός Ἰωάννης:

«Θυμοῦ ἴαμα, ἀτιμίας ἀγάπη· ὑμνωδία δὲ καὶ συμπάθεια.»

«Θεραπεία τοῦ θυμοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς ἀτιμίας, ἡ ὑμνωδία καὶ ἡ εὐσπλαγχνία.»

ΚΣΤ Γ10 (Γ3) *Περὶ διακρίσεως (Γ').*

ΣΤ. Ἡ Ψαλμωδία ὡς μέσον ἀσκήσεως

Παρεμφερείς μετὰ τὰς προηγούμενες εἶναι δύο ἀκόμη ἀναφορές στὴν Ψαλμωδία, στὸν περὶ ἡσυχίας ἀναβαθ-

despondency, under compulsion, may be thought to reply: 'My offspring who abide with me are: changing from place to place, disobedience to one's spiritual father, forgetfulness of the judgement, and sometimes breach of the vow. And my opponents, by whom I am now bound, are psalmody and manual labour. My enemy is the thought of death. What completely mortifies me is prayer with firm hope of future blessings.'"

M. 11 - 12 (10) *On despondency* (pg. 53 / ch. 13 / pr. 16).

How powerful a weapon against despondency, then, is chanting when it takes place as pure prayer?

Moreover, *hymnody may also be a therapeutic "drug" against the passion of anger: "Love of indignity is a cure for anger. Hymnody, John contends:*

"Compassion and poverty are the suffocation of sorrow",

Z. C10 (C3) *On discrimination* (C) (pg. 108 / ch. 26 / pr. 9).

F. *Psalmody as a means of ascetism*

Similar to the previous are two more references to Psalmody in the "Ladder's" step on stillness,

μό, όπου, εκτός από όπλο, η Ψαλμωδία αναγνωρίζεται ως ένα γενικό μέσο πνευματικής ασκήσεως, κυρίως για τους αρχαρίους και απλούς αγωνιστές, οι οποίοι δεν έφθασαν ακόμη στα ύψη της απαθούς ησυχίας και της αδιαλείπτου νοεράς προσευχής:

«Νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχεία τῇ ψαλμωδίᾳ· ἡμέρα[ς] δὲ πρὸς τὴν σὴν πάλιν παρασκευάζου δύναμιν»

«Τὴν νύκτα τὸν περισσότερο χρόνο νὰ τὸν αφιερώνεις στὴν προσευχή και τὸν ὀλιγότερο στὴν ψαλμωδία. Τὴν ἡμέρα, ἀνάλογα με τὴς δυνάμεις σου.»

KZ B92 (B47) Περὶ ἡσυχίας (B').

Και ἕνα ἀκόμη:

«Οἱ μὲν τὰ πάθη μειοῦντες, οἱ δὲ ψάλλοντες, καὶ τὸ πλείστον ἐν τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἀτενίζοντες διάγουσι...»

«Ἄλλοι (ἐνν. μοναχοί) ζοῦν μέσα στὸν βυθὸ τῆς ἡσυχίας ὀλιγοστεύοντας τὰ πάθη, ἄλλοι ψάλλοντας και τὸν περισσότερο καιρὸ "τῆ προσευχῆ προσκαρτεροῦντες", και ἄλλοι ἀφωσιωμένοι στὴν θεωρία.»

KZ B32, 35 (B2, 3β) Περὶ ἡσυχίας (B')

Z. Η Ψαλμωδία ως διακόνημα

Βέβαια, μία ἀπὸ τὴς σπουδαιότερες ἀσκήσεις γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ ἐργασία γιὰ τὸ κοινὸν ὄφελος. Στὴ γλώσσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς και ἀσκητικῆς παραδόσεως αὐτὸ λέγεται «διακόνημα». Ἔτσι, ἐνῶ κάποιοι ἐπιλέγουν νὰ συνομιλοῦν με τὸν Κύριο διὰ τῆς προσωπικῆς τῶς προσευχῆς, κάποιοι ἄλλοι ἐπιλέγουν νὰ ἐργάζονται τὸ «διακόνημα» τῆς Ψαλμωδίας, προκειμένου νὰ υπηρετήσουν τὸς ἀδελφούς:

«Οἱ μὲν ὡς φίλω καὶ Δεσπότη ἐντυγχάνουσι, τῆς ἑτέρων λοιπῶν, καὶ οὐ τῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως ἕνεκα, τὸν ὕμνον, καὶ τὴν ἱκεσίαν προσάγουσιν.»

«Ἄλλοι συνομιλοῦν μαζί Του σαν με φίλο και κύριό τῶς, και Του προσφέρουν τὸν ὕμνο και τὴν ἱκεσία χάριν τῶν ἄλλων και ὄχι τῶς ἐαυτοῦ τῶν.»

KH 6 (4[5]) Περὶ προσευχῆς.

where, besides a weapon, Chanting is recognized as a general means of spiritual asceticism, especially for beginners and ordinary strugglers, who have still not reached the heights of passionless stillness and unceasing mental prayer:

“Devote the greater part of the night to prayer and only what is left to recital of the psalter. And during the day again prepare yourself according to your strength.”

AA. B92 (B47) *On quiescence* (B) (p. 118 / ch. 27 / pr. 77).

And another:

“Some diminish the passions, others sing psalms and spend most of their time in prayer, while some apply themselves to contemplation, and live their life in profound contemplation.”

AA. B32, 35 (B2, 3b) *On quiescence* (B) (p. 114 / ch. 27 / pr. 33).

G. Psalmody as a ministry

Of course, one of the most important practices for the acquisition of virtues is working for the common good. In the language of the ecclesiastical and ascetic tradition this is called “ministry” (*diakonia*). Thus, while some choose to converse with the Lord through their personal prayer, others choose to work the “ministry” of Psalmody, in order to serve their brothers:

“Some converse with God as with a friend and master, interceding with praise and petition not for themselves but for others.”

AB. 6 (4 [5]) *On prayer* (pg. 120 / ch. 28 / pr. 6).

H. Άλλες πνευματικές ωφέλειες από την Ψαλμωδία

Μιλώντας ο Άγιος Ιωάννης ο Σιναΐτης για την Ψαλμωδία περιστασιακά –όχι συστηματικά–, αναφέρεται στις ποικίλες πνευματικές ωφέλειες που αυτή προσφέρει στον πιστό. Μάλιστα, μετά το τέλος της Ψαλμωδίας ο αγωνιστής μαζεύει το κέρδος, όπως ο έμπορος μετρά το κέρδος στο τέλος της ημέρας:

«Μετὰ μὲν τὴν ἡμέραν ὁ πρᾶτης· μετὰ δὲ τὴν ψαλμωδίαν ὁ ἐργάτης καθισθεὶς τὸ κέρδος ψηφίζει.»

«Ο έμπορος μετρά το κέρδος, όταν τελειώσει η ημέρα και ο αγωνιστής μοναχός όταν τελειώσει η ψαλμωδία.»

ΙΘ 18 (11) *Περὶ ἀγρυπνίας.*

Ο Ιωάννης, μάλιστα, αναγνωρίζει ότι η Ψαλμωδία δεν έχει σε όλους τους ανθρώπινους χαρακτήρες την ίδια επίδραση. Πολύ εύστοχα παρατηρεί:

«Οὐδὲ τὰ κατὰ σῶμα, οὐδὲ τὰ κατὰ πνεῦμα πάντα ὅμοια. Τισὶ μὲν γὰρ τὸ σύντομον· πρὶ δὲ τὸ σχολαιότερον ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ συνέχεται· οἱ μὲν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ λέγουσι πολεμεῖν.»

«Οὔτε τὰ σωματικά ιδιώματα, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ πνευματικά εἶναι σὲ ὅλους ὅμοια. Καὶ γι' αὐτὸ σε ἄλλους φαίνεται πιο κατάλληλος ἡ σύντομος ψαλμωδία καὶ σὲ ἄλλους ἡ μακροτέρα. Καὶ οἱ πρῶτοι ἰσχυρίζονται ὅτι πολεμοῦν ἐπὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ νοῦ τους, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι τὴν ἀμαθειά τους.»

ΚΗ 65 (60) *Περὶ προσευχῆς.*

Ἄς δοῦμε μὲ περισσότερη προσοχή αὐτὸ το χωρίο· εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον. Κατ' ἀρχήν, ὁ ἱερός πατὴρ μᾶς παρέχει μίαν πολύτιμη ἱστορική μαρτυρία, αξιοποιήσιμη μουσικολογικῶς, ὅτι ἤδη τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔχουν ξεχωρίσει δύο τάσεις. Τῆ μίαν ἐκπροσωποῦν ὅσοι ἰσχυρίζονται ὅτι καταλληλότερη γι' αὐτούς εἶναι ἡ σύντομη ψαλμωδία (θεωρῶ ὅτι ἐννοεῖ μικρῆς διάρκειας ψαλμωδία), διότι ἐπὶ ἀποφεύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ νοῦς. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ὑποστηρίζουν, κατὰ πῶς ἐξάγεται ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Ἰωάννου, ὅσοι εἶναι περισσότερο προοδευμένοι στὴν νοερά προσευχὴ καὶ στὴν σωματικὴ ἀσκήση, ἀγαποῦν τὴν ἱερὰ ἡσυχία καὶ δὲν ἐπιθυμοῦν

H. Other spiritual benefits of Psalmody

St. John Climacus, speaking about Psalmody, occasionally –although not systematically– refers to the diverse spiritual benefits it offers to the faithful. Indeed, at the end of Psalmody, the struggler collects his reward just as a merchant counts his profit at the end of the day:

“When the day is over, the vendor sits down and counts his profits, but the ascetic does so when the psalm-singing is over.”

S. 18 (11) *On bodily vigil* (pg. 71 / ch. 20 / pr. 18).

John, in fact, acknowledges that Chanting does not have the same effect on all humans. He very aptly observes:

“We have not all got the same needs, neither as regards the body nor as regards the spirit. For brisk chanting suits some, and more leisurely singing suits others. For the former are struggling with captivity of the mind, and the latter with ignorance.”

AB. 65 (60) *On prayer* (pg. 124 / ch. 28 / pr. 62).

Let's look more carefully at this quotation, since it is very rich and interesting. First, the holy father gives us a valuable historical witness, useful from a musicological perspective that already in his time, two tendencies had distinguished themselves. The first tendency was those who argued that short Chanting is the most appropriate for them (I think that they mean short duration Chanting) because they thus avoid the captivity of the mind. This position is supported (as it is extracted from the text of John), those who are more proficient in mental prayer and physical ascesis, love the sacred stillness

διάσπαση της περισυλλογής τους. Την άλλη τάση, δηλαδή, περισσότερη παραμονή στην Ψαλμωδία, εκπροσωπούν οι απλούστεροι αγωνιστές, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι κατ' αυτόν τον τρόπο πολεμούν την αμάθειά τους, βοηθούν, δηλαδή, την πρώιμη ακόμη πνευματική τους κατάσταση στα ζητήματα της προσευχής.

Θ. Πνευματικοί κίνδυνοι Προερχόμενοι από την Ψαλμωδία

Έρχεται, όμως, τώρα ο λόγος σε ένα σπουδαίο κομμάτι της περί Ψαλμωδίας διδασκαλίας του Ιωάννου, αυτό των πνευματικών κινδύνων που ελλοχεύουν από την άκριτη ή υπέρμετρη ή άωρη μεταχείρισή της. Αρχικά, θα μεταφέρω εδώ ένα γλαφυρό απόσπασμα σχετικά με τα δαιμόνια που έχουν ως σκοπό τους να εμποδίσουν την προσευχή ή να ατιμάσουν την Ψαλμωδία:

«Ἐπιτηρήσωμεν καὶ εὐρήσομεν τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος σημαινούσης ὁρατῶς μὲν ἀθροιζομένους ἀδελφούς, ἀοράτως δὲ συναγομένους τοὺς ἐχθρούς· διδὸί μὲν ἐπὶ τὴν κλίνην ἐπιστάντες μετὰ τὴν ἀνέγερσιν, πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ ταύτην ἀνακλιθῆναι ὑποτίθενται Μείνον, λέγοντες, ἄχρι συμπληρώσεως τῶν προοιμακῶν ὕμνων, εἴθ' οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύσῃ. Οἱ δὲ ἐν τῇ προσευχῇ παρισταμένους τῷ ὕπνῳ καταβαπτίζουσιν. Ἔτεροι τὴν γαστέρα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπι-τεταμένως νύττουσιν· ἄλλοι συντυχίας ποιεῖν ἐν τῷ Κυριακῷ προτρέπονται· ἄλλοι τὸν νοῦν εἰς λογισμοὺς αἰσχροῦς ὑποσύρουσιν· ἔτεροι δὲ τῷ τοίχῳ ἡμᾶς, ὡς ἐξατονήσαντας ἀνακλίνουσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χάσμαϊς πλείοσι περιβάλλουσι· τινὲς μὲν αὐτῶν γέλωτα πολλάκις ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ γενέσθαι ἐποίησαν, ἵνα δι' ἐκείνου τὸν Θεὸν καθ' ἡμῶν εἰς ἀγανάκτησιν διεγείρωσιν· ἄλλοι σπεύδειν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκ ῥαθυμίας βιάζονται· ἄλλοι σχολαιότερον ψάλλειν ἐκ φιληδονίας προτρέπονται. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῷ στόματι παρακαθήμενοι, κλεισμένοι τοῦτο καὶ δυσάνοικτον ἀπεργάζονται.»

«Ὡς παρακολουθήσωμε και θα ιδούμε πως ενώ σημαίνει η πνευματική σάλπιγξ, δηλαδή το σήμαντρο (ενν. σε μία Μονή), ορατῶς μὲν συναθροίζονται οι α-

(hesychia) and do not want to divide the concentration of their mind. The other trend, i.e., remaining longer in Psalmody, is represented by the simplest strugglers, who claim that in this way they are fighting their ignorance, i.e., they are helping their immature spiritual state in matters of prayer.

I. Spiritual dangers that come from Psalmody

We now come to an important part of St. John Climacus's teaching about Psalmody, specifically about the spiritual dangers that lie in wait from uncritical or excessive or untimely use of Psalmody. First, I will convey here a vivid quote about the demons, who are tasked with impeding prayer and dishonoring Psalmody:

“Let us observe and we shall find that the spiritual trumpet serves (in a monastery) as an outward signal for the gathering of the brethren, but it is also the unseen signal for the assembly of our foes. So some of them stand by our bed and when we get up urge us to lie down again: ‘Wait,’ they say, ‘till the preliminary hymns are finished, then you can go to church.’ Others plunge those standing at prayer into sleep... Some of them bring on waves of laughter during prayer, thereby desiring to stir up the anger of God against us. Some force us to hurry the reading or singing—merely from laziness; others suggest that we should sing more slowly for the pleasure of it; and sometimes they sit at our mouths and shut them, so that we can scarcely open them.”

R. 7(6) *On sleep, prayer, and psalmody with the brotherhood* (pg. 69 - 70 / ch. 19 / pr. 3).

δελφοί, αοράτως δε συνάγονται οι εχθροί. Ἐτσι ἄλλοι δαίμονες ἔρχονται στο κρεβάτι, μόλις σηκωθούμε, και μας πνέζουν να ανακλιθούμε πάλι. "Μείνε, μας λένουν, ἕως ὅτου συμπληρωθούν οι προοιμιακοί ὕμνοι, και ἔπειτα πηγαίνεις στην Εκκλησία». Ἄλλοι, ενώ παριστάμεθα στην προσευχή, ἔρχονται και μας βυθίζουν στον ὕπνο... Μερικοί ἀπό αὐτούς ἐπροκάλεσαν πολλές φορές γέλωτα τον καιρό της προσευχῆς, ὥστε να κάνουν τον Θεόν να ἀγανακτήσει ἐναντίον μας. Ἄλλοι μας βιάζουν να διαβάζουμε γρήγορα το Ψαλτήριο ἀπό ραθυμία, και ἄλλοι μας προτρέπουν να ψάλλωμε ἀργά ἀπό φιληδονία. Μερικές μάλιστα φορές κάθονται και στό στόμα μας και τὸ καθιστοῦν κλειστό και δυσκολοάνοικτο.»

ΙΗ 3 (3) Περὶ ὕπνου και προσευχῆς, και τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας και περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδίαν μοναχῶν.

Συγκεκριμένα, για την Ψαλμωδία: Είναι λεπτά και δυσδιάκριτα τα ὅρια μεταξύ υγιούς και «εμπαθούς» Ψαλμωδίας, Ψαλμωδίας, δηλαδή, που υποκινείται ἀπό ἐμπαθείς πνευματικές καταστάσεις. Πλείστα παραδείγματα, τα οποία παρέχει ο Ιωάννης, προειδοποιώντας για τους ἐμφωλεύοντας κινδύνους στην Ψαλμωδία:

Η πρώτη λεπτή διαχωριστική γραμμή τίθεται μεταξύ φιλοθείας και φιληδονίας:

«Τῷ αὐτῷ κανόνι, και ἐπὶ τῶν μελωδικῶν και ἄσμάτων χρῆσόμεθα. Οἱ μὲν γὰρ φιλόθεοι, εἰς ἰλαρότητα και θείαν ἀγάπην, και δάκρυα, και ἐκ τῶν ἔξωθεν, και ἐκ τῶν πνευματικῶν ὡδῶν κινεῖσθαι πεφύκασιν· οἱ δὲ φιληδονοὶ, τὸ ἐναντίον.»

«Ὅς ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας και ὅσον ἀφορὰ τις μελωδίες και τα ἄσματα, ὅτι ὅσοι εἶναι φιλόθεοι, παρακινούνται σε πνευματική χαρά και ἀγάπη του Θεοῦ και δάκρυα, τόσο ἀπό τα κοσμικά ὅσο και ἀπό τα θρησκευτικά μελωδήματα. Στους φιληδονοὺς ὅμως συμβαίνει το ἀντίθετο.»

ΙΕ 59 (59) Περὶ ἀγνείας.

Σε ἄλλες περιπτώσεις, πάλι, παίζει ρόλο η μετὰ διακρίσεως χρῆση της Ψαλμωδίας, διότι:

«Ποτὲ μὲν ἡ μελωδία τὸν θυμὸν ἀρίστως διαλύει, ἢ σύμμετρος· ποτὲ δὲ τῇ φιληδονίᾳ συνέρχεται, ἢ γε

More specifically, for Chanting: The boundaries between healthy and "passionate" Psalmody i.e., Psalmody stimulated by passionate spiritual states, are delicate and blurry. Let us look now at a large number of examples, which John provides, warning about the dangers lurking in Chanting.

The first fine line is between loving God and sensuality:

"Let us be guided by the same rule in singing melodies and songs. For lovers of God are moved to holy gaiety, to divine love and to tears both by worldly and by spiritual songs; but lovers of pleasure to the opposite."

O. 59 (59) On incorruptible purity and chastity to which the corruptible attain by toil and sweat (pg. 62 / ch. 15 / pr. 61).

In other cases, the use of Psalmody with discernment plays a large role, because:

"Sometimes singing, in moderation, successfully relieves the temper. But sometimes, if untimely and

ἄμετρος καὶ ἄκαιρος. Τοὺς οὖν καιροὺς κανονίζοντες, οὕτως ἐχρησάμεθα.»

«Μερικὲς φορές ἡ ψαλμωδία, ὅταν εἶναι μετρία, καταπραΰνει ἀρίστα τὸν θυμὸν. Καὶ μερικὲς φορές, ὅταν εἶναι ἄμετρον καὶ ἀκαιρὸν, δημιουργεῖ φιληδονία. Γι' αὐτὸ αὐτὴν χρῆσιμοποιοῦμε διακριτικὰ ἀνάλογα μετὰ τὰς περιστάσεις.»

Η 23 (19) Περὶ ἀοργησίας.

Πάλι, ἐδῶ ἡ φιληδονία...

Ἄλλη ἐντυπωσιακὴ παρατήρηση:

«Ὁ ἐν τῷ μέσῳ, οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς ψαλμωδίας, ὅσον ἐκ τῆς εὐχῆς κερδαίνειν δύναται· ἡ γὰρ σύγχυσις, ψαλμοῦ διάλυσις.»

«Ὅποιος ζεῖ σὲ Κοινόβειο δὲν ὠφελείται τόσο ἀπὸ τῆς ψαλμωδίας, ὅσο ἀπὸ τῆς (ἐσωτερικῆς) προσευχῆς. Διότι οἱ φωνῆς τῶν ψαλμῶν δημιουργοῦν σύγχυσις καὶ ἐμποδίζουν τὴν κατανόησιν τῶν ὕμνων.»

Δ 100 (87) Περὶ ὑπακοῆς.

Ἐδῶ τίθενται πάλι ζητήματα περὶ «ἡσυχίας» τῶν μοναχῶν καὶ τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν ἐν τῇ κοινῇ λατρευτικῇ πράξει.

Στὸ περὶ ἀγνείας κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον εἶδαμε νωρίτερα, ὁ Ἰωάννης προσφέρει καὶ ἄλλα ἀκόμη ἐνδιαφέροντα δείγματα τῆς κατὰ Θεὸν σοφίας αὐτοῦ. Παρατηρεῖ:

«Τινὲς φασὶν ἐκ τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας τὸ σῶμα εἰς πάθη ἔρχεσθαι· τινὲς δὲ πάλιν τὸ ἔμπαλιν, ἐκ τῶν τοῦ σώματος αἰσθησέων τοὺς πονηροὺς ἀποτίκτεσθαι λογισμοὺς... οἱ δὲ δεῦτεροι τὴν τοῦ σωματικοῦ πάθους κακουργίαν εἰς οἰκείαν συνηγορίαν φέρουσι λέγοντες· Πολλάκις... ἐξ ἡδίστης ὀφείας..., ἢ ἀκοῆς ἡδυφωνίας οἱ λογισμοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν εἴσοδον λαμβάνουσιν.»

«Ἐχουν μερικοὶ τὴν γνώμην ὅτι τὸ σῶμα ὁδηγεῖται εἰς πάθη ἀπὸ τῶν λογισμῶν τῆς πορνείας. Ἄλλοι ἀντίθετα ὑποστηρίζουν ὅτι ἀπὸ τῶν σωματικῶν αἰσθησέων γεννῶνται οἱ πονηροὶ λογισμοί... Οἱ δὲ δεῦτεροι ἔχουν ὡς στήριγμα τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν κακουργίαν τοῦ σωματικοῦ πάθους, καὶ λέγουσιν: Πολλὰς φορές... ἀπὸ ἑνὸς γλυκοῦ ἀκουσμοῦ παίρνουν ἀφορμὴν οἱ λογισμοὶ (ἐν τῇ πορνείᾳ) νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν καρδίαν.»

ΙΕ 76 (74α) Περὶ ἀγνείας.

immoderate, it lends itself to the lure of pleasure. Let us then appoint definite times for this, and so make good use of it.”

H. 23 (19) *On freedom from anger and on meekness* (pg. 45 / ch. 8 / pr. 17).

Again, here sensuality...

Another striking observation:

“He who is not alone but is with others cannot derive so much profit from psalmody as from prayer; for the confusion of voices renders the psalms indistinct.”

D. 100 (87) *On obedience* (pg. 24 / ch. 4 / pr. 91).

Here again questions are raised about monks' stillness and about their participation in the common act of worship.

In the chapter on purity, which we saw earlier again, John has still other interesting examples of his godly wisdom. He observes:

“Some say that it is from thoughts of fornication that passions invade the body. But some affirm on the contrary that it is from the feeling of the body that evil thoughts are born... And the latter adduce the malice of bodily passion in justification of their view, saying that often bad thoughts manage to enter into the heart as the result of a pleasant sight, or the touch of a hand, or the smell of perfume, or hearing sweet voices.”

O. 76 (74a) *On incorruptible purity and chastity to which the corruptible attain by toil and sweat* (pg. 64 / ch. 15 / pr. 76).

Αυτή η ξαφνική διείσδυση του πειρασμού στον άνθρωπο ονομάζεται «προσβολή». Εντούτοις, υπάρχει και κάτι ακόμη χειρότερο από την «προσβολή»: ο «παραρριπισμός».

Εξηγεί αναλυτικώς:

«Ἔστι παρὰ τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν γνωστικῶν Πατέρων, καὶ ἕτερα πῖς τούτων λεπτοτέρα ἔννοια, ὅπερ παραρριπισμῶν νοός πινες ὀνομάζεσθαι λέγουσιν, ὅστις χρόνου χωρὶς, καὶ λόγου καὶ εἰκόνης ὀξύτερος τὸ πάθος τῷ πάσχοντι σημαίνει πέφυκε. Θᾶττον οὐδὲν τοῦ [ἐπι] τῶν σωμάτων, ὀξύτερον ἢ ἀφανέστερον ἐν πνεύμασιν εἶναι πέφυκε, μνήμη ψιλή καὶ ἀσυνδιάστω, ἀχρόνω τε καὶ ἀφράστω, παρὰ πῖσι δὲ καὶ ἀγνώστω τὴν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ παρουσίαν ποιοῦντος. Εἴ πῖς τοίνυν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ λεπτότητα διὰ πένθους καταλαβεῖν ἠδυνήθη, οὗτος ἡμᾶς διδάξει δύναται, πῶς τέ ἐστι καὶ ὀφθαλμῷ μόνῳ, ψιλῇ τε θέᾳ καὶ ἀφῆ χειρὸς, καὶ μέλους ἀκροάσει ἐκτὸς πάσης ἐννοίας, καὶ λογισμοῦ πορευῶν ψυχὴν ἐμπαθῶς.»

«Ὁμιλοῦν οἱ πῖο ἀκριβολόγοι ἀπὸ τοὺς γνωστικῶς Πατέρες καὶ γιὰ μία ἄλλη ἔννοια, λεπτότερη ἀπὸ πῖς προηγούμενες, ἢ ὁποῖα σύμφωνα μὲ ὠρισμένους ἀποκαλεῖται παραρριπισμῶς του νοός. Αυτή η ἔννοια παρευθός, χωρὶς να μεσολαβήση χρόνος ἢ λόγος ἢ εἰκόνα, παρουσιάζει με περισσότερη ὀξύτητα (ἀπ' ὅτι η προσβολή) το πάθος στον ἄνθρωπο. Ανάμεσα στα πνεύματα του κακοῦ τίποτε δὲν υπάρχει πιο ταχύ καὶ πιο ἀδιόρατο... Εἴαν δὲ κάποιος μπόρεσε διὰ μέσου του πένθους να κατανοήση τὴν λεπτότητα αὐτοῦ του πνεύματος, αὐτὸς μπορεῖ να μας διδάξη, πῶς γίνεται με μόνο... ἕνα ανεπαίσθητο... ἀκουσμα μελωδίας, χωρὶς καμμία ἔννοια καὶ σκέψι να πορνεύη ἐμπαθῶς η ψυχή.»

IE 75 (73e) Περὶ ἀγνείας.

Ἄς μου ἐπιτραπεί, να ἀνοίξω ἐδῶ μία παρένθεση: Αὐτοὶ οἱ φοβεροὶ πειρασμοί, η προσβολή καὶ ο παραρριπισμῶς, γίνονται ἀκόμη πιο ἀνίκητοι, ὅταν συνοδεύονται ἀπὸ πῖς ἐπίσης φοβερές «προλήψεις». Κατὰ τον ὅσιο Μάρκο τον Ερημίτη «πρόληψις ἐστὶν τῶν προτέρων κακῶν μνήμη ἀκούσιος», δηλαδή, πρόληψις εἶναι η χωρὶς να το ἐπιδιώκει κανεὶς ἀνάμνηση παλαιῶν του ἀμαρ-

This sudden penetration of temptation into humans is called "insulting" (greek word "prosvoli"). However, there is something even worse than this "insult" or "attack" – the "pararripismos."

He explains in detail:

"Amongst the more precise and discerning Fathers there is mention of a still more subtle notion, something which some of them call a flick of the mind. This is its characteristic: without passage of time, without word or image, it instantaneously introduces (than the "insulting") the passion to the victim. There is nothing swifter than this in the material world or more indiscernible in the spiritual... If anyone, therefore, with the help of mourning has been able to detect such a subtlety, he can explain to us how it is possible for a soul, by the eye alone... or the hearing of a song, without any notion or thought, to commit a definite sin of impurity."

O. 75 (73e) On incorruptible purity and chastity to which the corruptible attain by toil and sweat (pg. 64 / ch. 15 / pr. 75).

Allow me to open here a parenthesis: These terrible temptations, insulting and pararripismos, are made even more invincible, when accompanied by the equally dreadful preconceptions (greek word, prolipsis). According to Saint Mark the Hermit "prolipsis is advance involuntary memory of evil", i.e., prolipsis is the recollection of old sins without

πών, η οποία οπωσδήποτε οφείλεται στο αμαρτωλό του παρελθόν. Και ο Ιωάννης είναι κατηγορηματικός:

«Δυσχερές μὲν τὸ τῶν προλήψεων εὐχερῶς περιγε-
νέσθαι.»

«Εἶναι δύσκολο να νικήση κάποιος τις προλήψεις.»
ΚΣΤ Α32 (Α28) Περὶ διακρίσεως (Α').

Κλείνω την παρένθεση.

Ὡς εκ τούτου, ο Ιωάννης καταλήγει στο συμπέρασμα ὅτι η πολύ ηδονική Ψαλμωδία μπορεί να προέρχεται από τον δαίμονα της πορνείας, ενώ σαφώς διακρίνεται η γλυκύτητα της Ψαλμωδίας που προέρχεται από τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος:

«Ἐρευνήσωμεν καὶ μετρήσωμεν, καὶ τηρήσωμεν ποία μὲν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ ἐκ τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος ἡδύτης ἡμῶν προσγίνεται· ποία δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ὑπαρχούσης χάριτος καὶ δυνάμεως.»

«Ὡς ερευνήσωμε και ως μετρήσωμε και ως προσέ-
ξωμε ποια είναι η γλυκύτης που δημιουργείται μέσα
μας, ὅταν ψάλλωμε ηδονικά επηρεασμένοι από τον
δαίμονα της πορνείας, και ποια προέρχεται από τα λό-
για του Αγίου Πνεύματος και από την μυστική τους
χάρι και δύναμη.»

ΙΕ 47 (45) Περὶ αγνείας.

Μία ἄλλη μοναχική ἀρετή είναι το «κατὰ Θεὸν πέν-
θος»· πένθος, δηλαδή, για τις αμαρτίες, που σε καμμία
περίπτωση δὲν ταυτίζεται με το θανάσιμο ἀμάρτημα
της «λύπης». Η υπερβολική Ψαλμωδία με ἀλαλα-
μούς καταστρέφει αὐτὸ το «χαροποιὸ πένθος»:

«Ὡσπερ χήρα τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα ἀποβαλοῦσα, καὶ
μονογενῆ υἱὸν κεκτημένη μετὰ Κύριον, ἐκεῖνον μόνον πα-
ραμυθίαν κέκτηται· οὕτω καὶ ψυχῆς πεσοῦσης οὐκ ἔστι
παραμυθία τις ἑτέρα ἐν καιρῷ ἐξόδου, ὡς οἱ κόποι τοῦ
λαιμοῦ, καὶ τὸ δάκρυον. Οὐ μελωδήσουσιν οἱ τοιοῦτοί
ποτε, οὐδὲ ἀλαλάζουσιν ἐν ὕμνοις πρὸς ἑαυτούς·
λυμαντικά γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῦ πένθους καθεστήκασιν.
Ἄν διὰ τούτων προσκαλεῖσθαι αὐτὸ ἐπιτηδεύης, ἔπι
πῶρῳ ἀπὸ σου ἀφέστηκε τὸ ἔργον· πένθος γάρ ἐστιν
πεποιωμένον ἄλγημα ψυχῆς ἐμπύρου.»

trying to chase them away, which is certainly due
to one's sinful past. John is emphatic:

“It's hard to beat someone's prolipseis.”

Z. A32 (A28) On discrimination (A)]

I here close that parenthesis in our discussion.

John concludes that very hedonistic Chanting
can be derived from the demon of fornication,
which is clearly distinguished from the sweetness
of Psalmody, which is derived from the Grace of
the Holy Spirit:

“In judging delights felt by us during psalmo-
dy, let us examine, ponder and observe what comes
to us from the demon of fornication, and what
comes from the words of the Spirit and from the
grace and power contained in them.”

O. 47 (45) On incorruptible purity and chas-
tity to which the corruptible attain by toil and
sweat (pg. 61 / ch. 15 / pr. 49).

Another monastic virtue is “joyful mourning”
i.e., mourning for sins, which in no way coincide
with the deadly sin of “sadness”.

Excessive Chanting with shouts destroys this
“joyous mourning”:

“Just as a widow bereft of her husband and
having an only son finds in him her sole comfort
after the Lord, so for a soul that has fallen there is
no other consolation at the time of its departure but
the toils of fasting and tears. People like that never
sing, nor do they shout loudly to themselves in songs,
because such things dissipate mourning. And if you
hope to summon it by such means, then you are a
long way from achieving your aim. For mourning is
the characteristic pain of a soul on fire.”

«Ἡ χήρα ποῦ ἔχασε τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἔμεινε μὲ τὸ μονάκριβο παιδί τῆς, αὐτὸ ἔχει σὰν μόνη παρηγορία τῆς μετὰ τὸν Κύριον. Παρόμοια καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ ποῦ ἀμάρτησε δὲν ὑπάρχει ἄλλη καμμία παρηγορία τὴν ὥρα τοῦ θανάτου ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ λαίμοῦ, (τὴν νηστεία δηλαδὴ), καὶ τὰ δάκρυα. Ὅσοι πενθοῦν ἔτσι, δὲν θα ψάλλουν ποτέ οὔτε θα ξεσπάσουν σε ἀλαλαγμούς ὕμνων, διότι ὅλα αὐτὰ ἀφανίζου το πένθος. Εἰάν ἐπιχειρήσῃς με αὐτὰ νὰ ἀποκτήσῃς τὸ πένθος, γινώριζε ὅτι εὐρίσκεσαι μακριὰ ἀπὸ τὸν σκοπὸ σου. Διότι πένθος σημαίνει συνεχῆ καὶ μονιμοποιημένη κατάστασις πόνου σὲ μία φλογισμένη -ἀπὸ θεϊκὴ ἀγάπη- ψυχή.»

Z 56 - 57 (51) Περὶ χαροποιοῦ πένθους.

Ἐνα ἄλλο σύννηθες πάθος, τὸ ὁποῖο προσβάλλει ὅσους ἀσχολοῦνται με τὴν Ψαλμωδία εἶναι αὐτὸ τῆς κενοδοξίας. Ἰδοῦ, τί μπορεῖ νὰ καταφέρει ἡ κενοδοξία:

«Κοσμικῶν ἐπιδημίας προλαμβάνει κενοδοξία... ἐν ψαλμωδίᾳ σταθέντας τοὺς ῥαθύμους ἀνδρείους ἐποίησε· τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους, καὶ τοὺς νυστακτὰς ἀγρύπνους. Τὸν ἐπὶ τοῦ κανόνος θωπεύει· καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτῷ χαρίσασθαι δυσωπεῖ, πατέρα καὶ διδάσκαλον καλεῖ, ἄχρι τῆς τῶν ξένων ἀποδημίας· προτιμωμένους ὑπερηφάνους κατέστησε· καὶ καταφρονουμένους μνησικακοῦς ἔδειξε.»

«Τὶς ἐπισκέψῃ τῶν κοσμικῶν στὴν Μονὴ τίς ἀντιλαμβάνεται πρώτη ἡ κενοδοξία... Ἐνῶ ἦλθε ἡ ὥρα τῆς Ψαλμωδίας, τοὺς ῥαθύμους τοὺς ἔκανε προθύμους, τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους καὶ τοὺς νυσταλέους ἀγρύπνους. Τοὺς προτρέπει ἀκόμη νὰ καλοπιάνουν τὸν Κανονάρχη καὶ νὰ τὸν ἐκλιπαροῦν νὰ τοὺς παραχωρήσῃ τὰ πρωτεῖα στὴν Ψαλμωδία. Τοὺς κάνει νὰ τὸν ἀποκαλοῦν πατέρα καὶ διδάσκαλο. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἕως ὅτου ἀναχωρήσουν οἱ ξένοι. Ὅσους τιμῶνται καὶ προτιμῶνται τοὺς ὀδήγησε στὴν ὑπερηφάνεια καὶ ὅσους καταφρονοῦνται στὴν μνησικακία.»

KA 22 (18) Περὶ κενοδοξίας.

Τὸ πάθος αὐτὸ τῆς κενοδοξίας μπορεῖ νὰ γελοιοποιήσῃ πραγματικὰ τὸν Ψάλλη. Ὡς γελοῖο τὸν ἀντιμετωπίζει καὶ ὁ Ἰωάννης:

«Τίς μὴ γελάσῃ τὸν τῆς κενοδοξίας ἐργάτην, ἐν ταῖς

G. 56 - 57 (51) *On joyful mourning* (pg 42 / ch. 7 / pr. 51 - 52).

Another common passion, which attacks those who deal with Chanting, is that of vanity. Behold, what vainglory can accomplish :

“Vainglory incites monks given to levity to anticipate the arrival of lay guests... It stirs those who are slack at standing in psalmody to make an effort; those who have no voice become good singers and the sleepy wake up. It flatters the conductor, and begs to be given first place in the choir; it calls him father and master as long as the guests are still there. Vainglory makes those who are preferred, proud, and those who are slighted, resentful.”

U. 22 (18) *On vanity* (pg. 74 / ch. 22 / pr. 22 - 23).

This passion of vanity can tragically mock the Chanter. Saint John Climacus sees him as an object of ridicule:

“Who will not laugh at the vainglorious work-

ψαλμωδίας ιστάμενον, καὶ ὑπὸ ταύτης κινούμενον; Ποτὲ μὲν γελᾶν, ποτὲ δὲ ἐπὶ πάντων κλαίειν παρασκευάζει.»

«Ποιὸς δὲν θα γελᾶσει με τὸν ἐργάτη τῆς κενοδοξίας που παρίσταται στὴν Ψαλμωδία καὶ ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ αὐτήν, ἄλλοτε γελᾶ καὶ ἄλλοτε κλαίει ἐνώπιον ὀλων;»

ΚΑ 9 (7) *Περὶ κενοδοξίας.*

Ἀκόμη ἡ προσευχή καὶ ἡ Ψαλμωδία κινδυνεύουν ἀπὸ δύο συγγενῆ πάθη, τὴν ραθυμία καὶ τὴν ἀκηδία⁸.

«Ἀκηδία ἐστὶ πάρεσις ψυχῆς, καὶ νοδὸς ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγχχνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμωδίας, ἐν προσευχῇ ἀσθενούσα...»

«Ἀκηδία σημαίνει παράλυσις τῆς ψυχῆς καὶ ἔκλυσις τοῦ νοῦ, ὀκνηρία καὶ ἀδιαφορία πρὸς τὴν ἀσκησι, μῖσος πρὸς τὴς μοναστικὲς ὑποσχέσεις. (Ἡ ἀκηδία εἶναι ἀκόμη) αὐτὴ ποὺ μακαρίζει τοὺς κοσμικοὺς, ποὺ κατηγορεῖ τὸν Θεὸν ὅτι δὲν εἶναι εὐσπλαγχχνικὸς καὶ φιλάνθρωπος, ποὺ φέρνει ἀτονία τὴν ὥρα τῆς ψαλμωδίας καὶ ἀδυναμία τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς.»

ΙΓ 2 (1) *Περὶ ἀκηδίας.*

Ὅμως, περὶ ἀκηδίας ὁ ἱερός Ἰωάννης παρατηρεῖ:

«Ψαλμωδίας μὴ παρούσης, ἀκηδία οὐ φαίνεται· καὶ κανόνος τελεσθέντος ὀφθαλμοὶ διηνοιχθησαν.»

«Ὅταν δὲν γίνεται ψαλμωδία καὶ ἀκολουθία ἡ ἀκηδία δὲν παρουσιάζεται. Καὶ ὅταν τελείωσε ὁ κανὼν (Κανὼν) τῆς προσευχῆς, τότε ἀνοίξαν οἱ ὀφθαλμοί.»

ΙΓ 11 - 12 (8) *Περὶ ἀκηδίας.*

Ποια εἶναι, λοιπόν, ἡ λύση γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ὀλων τῶν ἀνωτέρω πειρασμῶν καὶ προσβολῶν. Τὴν ἀπάντησή μας τὴν δίδει ὁ ἴδιος ὁ ἀσκητικὸς πατήρ:

«Πυρὸς αἰωνίου μνήμη καθ' ἑσπέραν συγκοιμηθήτω σοι, καὶ συναναστήτω σοι· καὶ οὐ μὴ σου ραθυμία ἐν καιρῷ ψαλμωδίας κυριεύσει ποτέ.»

«Ἡ μνήμη τοῦ αἰωνίου πυρὸς ἀς κοιμηθῆ κάθε βράδυ μαζί σου καὶ ἀς ξυπνήσει πάλι μαζί σου. Με τὸν τρόπο αὐτό δὲν θα σε κυριεύσει ποτέ ἡ ραθυμία στὸν καιρὸ τῆς ψαλμωδίας.»

Ζ 24 (23) *Περὶ χαροποῦ πένθους.*

er, standing for psalmody and moved by this passion now to laughter and then to tears for all to see?”

U. 9 (7) *On vanity* (pg. 73 / ch. 22 / pr. 9).

Even prayer and chanting are in danger of two related passions, indolence and despondency¹⁷.

“Despondency is a slackness of soul, a weakening of the mind, neglect of asceticism, hatred of the vow made. It is the blessing of worldlings. It accuses God of being merciless and without love for men. It is being languid in singing psalms, weak in prayer...”

M. 2 (1) *On despondency* (pg. 52 / ch. 13 / pr. 2).

But, St John observed regarding despondency.

“when there is no psalmody, then despondency does not make its appearance. And as soon as the appointed Office is finished, the eyes open.”

M. 11 - 12 (8) *On despondency* (pg. 52 / ch. 13 / pr. 13).

How then does one avoid all these temptations and attacks? The ascetic father himself gives us the answer:

“Let the remembrance of the eternal fire lie down with you every evening, and let it rise with you too. Then sloth will never overwhelm you at the time of psalmody.”

G. 24 (23) *On joyful mourning* (pg. 39 / ch. 7 / pr. 21)

I. Λοιπά σχετικά

Είναι πέρα από τον τίτλο της παρούσης μελέτης, για να είναι, όμως, πληρέστερη η αποδελτίωση τού έργου της «Κλίμακος», ως προς τις αναφορές στην Ψαλμωδία, την Ψαλτική Τέχνη της Ανατολικής Εκκλησίας, αλλά και το φαινόμενο της μουσικής γενικότερα, θα παραθέσω εδώ και μερικά άλλα χωρία από το έν λόγω έργο του Αγίου Ιωάννου της Κλίμακος, τα οποία μπορεί να έχουν άμεση ή μόνο έμμεση σχέση με τα ανωτέρω:

I1. Η Ψαλμωδία ως επιστήμη και τέχνη. Ως προς το ζήτημα της Ψαλτικής τέχνης και επιστήμης, αν ερωτάτο ο Άγιος Ιωάννης θα απαντούσε με τα εξής λόγια:

«Εἰσὶ (καὶ τοῦτο πᾶσι γνώριμον) ἐν πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστημῶν καταστάσεσι, γνωμῶν καὶ βουλῶν διαφοραί· οὐ γὰρ πάντων πάντα τὰ τέλεια δι' ἔνδειαν σπουδῆς, ἢ καὶ δι' ἀπορίαν δυνάμεως.»

«Σε κάθε επιστήμη και τέχνη, όπως το γνωρίζουν όλοι, παρατηρούνται διαφορές στις απόψεις και τις θελήσεις. Διότι δεν μπορούν όλοι να κατακτήσουν το τέλειο, είτε διότι υστερούν στον ζήλο, είτε διότι στερούνται δυνάμεως.»

KZ B31 (B1) *Περὶ ησυχίας* (B').

I2. Προϋποθέσεις εκμάθησης της Ψαλμωδίας. Αν, πάλι, έπρεπε να απαντήσει στην ερώτηση, υπό ποιές προϋποθέσεις μαθαίνεται η Ψαλτική, μάλλον θα έλεγε, ότι πρώτα απ' όλα χρειάζονται δύο αρετές: Η υπακοή και η ταπεινώση:

«Οὐκ ἔστι ἐν προοιμίῳ ταπεινώσει κησασθαι ἀνυποτάκτως διάγοντα, εἴπερ πᾶς ὁ ἰδιορύθμως τέχνην μεμαθηκῶς φαντάζεται.»

«Αυτός που δεν ευρίσκεται κάτω από υπακοή δεν είναι δυνατόν να αποκτήσει ταπεινώσει, διότι καθένας που μαθαίνει μόνος του μία τέχνη περιπίπτει σε εγωισμό και επίδειξη.»

KST A55 (A45) *Περὶ διακρίσεως* (A').

I3. Περὶ Ποιμένων / Διδασκάλου. Χρήσιμες, όμως, θα ήταν και οι συμβουλές τις οποίες θα ελάμβανε από τον Ιωάννη και ένας δάσκαλος της Ψαλτικής Τέχνης. Τα τρία απόσπασμα που ακολουθούν είναι συμβουλές «Εἰς τον

J. Miscellaneous

I realize that this lies somewhat outside the scope of the present paper, but, in order to provide a complete catalogue of the "Ladder's" references to Psalmody, i.e., the Psaltic Art of the Eastern Church, as well as to music in general, I will cite here some additional passages from St. John Climacus's work that may have a direct or indirect bearing on what we've said above.

J1. Psalmody as a science and an art. If St. John were asked his opinion on the issue of the psaltic art and science, he would reply with the following:

"In all the sciences, as everyone knows, there are differences of opinion and aim. For everything is not perfect in all, either from want of industry or from lack of strength."

AA. A30b (A26b) *On quiescence* (B) (pg. 113 / ch. 27 / pr. 29).

J2. How one can learn the Psalmody. If, again, he had to respond to the question of how one can learn the Psaltic Art, he would probably say that two virtues are need above all else: obedience and humility:

"It is impossible for those who have not first lived in obedience to obtain humility; for everyone who has learned an art on his own fancies himself."

Z. A32 (A28) *On discrimination* (A) (pg. 96 / ch. 26 / pr. 72).

J2. Concerning the pastor / teacher. Teachers of the Psaltic Art would also benefit from St. John's advice to them. The three excerpts below constitute his advice "To the pastor", taken from this fa-

Ποιμένα», από ένα μικρό ομώνυμο έργο του πατρός, το οποίο συνήθως συνεκδίδεται με την «Κλίμακα», αλλά ταιριάζουν πολύ και στους διδασκάλους της Ψαλμωδίας:

«Αξιοθαύμαστος διδάσκαλος δεν είναι αυτός που έκανε σοφούς τους καλούς και ευμαθείς μαθητάς, αλλ' εκείνος που έκανε σοφούς τους αμαθείς και καθυστερημένους.» *Εις τον ποιμένα, 20.*

«Όταν βόσκουν τα πρόβατα, ο Ποιμήν ας μη παύη να παίζει την φλογέρα της διδασκαλίας και μάλιστα όταν πρόκειται να κοιμηθούν. Διότι τίποτε άλλο δεν φοβείται ο λύκος όσο τον ήχο της ποιμενικής φλογέρας...» *Εις τον ποιμένα, 37.*

«Εξέτασε μήπως ιδής δένδρα, τα οποία στον ιδικό σου αγρό πίνουν άδικο τόπο, ενώ μπορούν ίσως να καρποφορήσουν σε άλλο. Αυτά μην αμελήσης να τα συμβουλευθείς με αγάπη να αποσπασθούν από τον ιδικό σου αγρό και να μεταφυτευθούν αλλού.» *Εις τον ποιμένα, 86.*

14. Αναφορές σε μουσικά όργανα. Τέλος, ας αναφερθούν εδώ και δύο - τρεις περιπτώσεις, όπου ο ιερός συγγραφέας μεταχειρίζεται παραδείγματα και εικόνες μουσικών οργάνων, προκειμένου να στολίσει εμφαντικά τον λόγο του:

«Μοναχός φιλόθεος σάλπιγγος προσευχής σημαίνουσης λέγει· Εὖγε, εὖγε! Ὁ δὲ ῥάθυμος λέγει. Οἴμοι, οἴμοι!»

«Ο φιλόθεος μοναχός, όταν σημαίνει η σάλπιγγα της προσευχής, αναφωνεί: Εὖγε! εὖγε! ενώ ο ῥάθυμος οδύρεται: Αλλοίμονο! Αλλοίμονο!»

ΙΘ 6 (4β) *Περί αζρυπνίας.*

«Σάλπιγγος γινομένης νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἀργολογίας καταλαβούσης κοιμωμένων ἀνάνηψις.»

«Όταν θὰ ἠχήσῃ ἡ ἐσχάτη σάλπιγγα, θὰ συμβῆ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Κατὰ παρόμοιο τρόπο μόλις ἀρχίσῃ ἡ ἀργολογία, θὰ συμβῆ ἡ ἀνάνηψις τῶν κοιμωμένων.»

ΙΘ 13 (9β) *Περί αζρυπνίας.*

Και το ἤδη μνημονευθέν ἀπόσπασμα ἀπὸ το ἔργο του Ἰωάννου «*Εις τον Ποιμένα*»:

ther's small work of the same name, which is usually published together with the "Ladder", but also applies to teachers of Psalmody.

"An admirable teacher is not the one who made good and bright students wise but rather the one who made the dim and unskilled students wise." *To the Pastor, 20.*

"When the sheep graze, the shepherd should not cease playing the flute of teaching especially when they are going to sleep. Because the wolf fears nothing so much as the sound of the pastoral flute..." *o the Pastor, 37.*

"Consider whether you see trees, which in your field catch unfairly place, while they may bear fruit in another. These you do not neglect to advise lovingly to detach from your own field and transplanted elsewhere." *To the Pastor, 86.*

14. References to musical instruments. Finally, let us mention here some cases where the sacred writer treats examples and images of musical instruments (such as the trumpet), to decorate emphatically his words:

"The God-loving monk, when the bell rings for prayer, says: 'Good, good!' The lazy one says: 'What a nuisance!'"

S. 6 (4b) *On bodily vigil (pg. 70 / ch. 20 / pr. 7).*

"At the sound of the trumpet the dead will rise, and when idle talk is afoot those who were asleep come to themselves."

S. 6 (4b) *On bodily vigil (pg. 71 / ch. 20 / pr. 13b).*

And, also, the excerpt, which has already cited above from the work of John "To the Pastor":

«Όταν βόσκουν τα πρόβατα, ο Ποιμήν ας μη παύη να παίζει την φλογέρα της διδασκαλίας και μάλιστα όταν πρόκειται να κοιμηθούν. Διότι τίποτε άλλο δεν φοβείται ο λύκος όσο τον ήχο της ποιμενικής φλογέρας...» *Εις τον ποιμένα*, 37.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ - Επίλογος

Κλείνοντας την παρούσα εισήγηση, αντί άλλου επιλόγου, θα μεταχειριστώ εδώ και πάλι ένα απόσπασμα από κάποιο έργο του Αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, τον οποίο ανέφερα και στην αρχή της εισηγήσεώς μου. Αυτό είναι δανεισμένο από την ομιλία του «Πώς πρέπει να κάθεται ο ησυχαστής και να μη σηκώνεται γρήγορα», και συγκεκριμένα από το κεφάλαιο «Πώς πρέπει να ψάλλομε», εκδοθείσα και αυτή στο έργο «Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικιών»: «Πώς πρέπει να ψάλλομε; Άλλοι λένε λίγο, άλλοι πολύ, άλλοι καθόλου. Εσύ μήτε πολύ να ψάλλεις, γιατί αυτό φέρνει σύγχυση, μήτε καθόλου, γιατί ακολουθεί χαύνωση και αμέλεια. Μιμήσου εκείνους που ψάλλουν λίγο. Γιατί, όπως λένε οι άσσοφοι σοφοί (εννοεί τους αρχαίους Έλληνες ειδηλωλάτρεις σοφούς), παν μέτρον άριστον. Η πολύ ψαλμωδία είναι των πρακτικών εξαιτίας της άγνοιάς τους και του κόπου τους. Δεν είναι των ησυχαστών, οι οποίοι αρκούνται να προσεύχονται μόνο στο Θεό μέσα στην καρδιά τους και να απέχουν από νοήματα... Όταν στο καθισμά σου δεις ότι ενεργεί μέσα σου η προσευχή και δεν παύει να κινείται μέσα στην καρδιά σου, μην την αφήσεις και σηκωθείς να ψάλλεις, ως τη στιγμή που θα σε εγκαταλείψει αυτή κατ' οικονομίαν Θεού. Γιατί στην περίπτωση αυτή αφήνεις το Θεό μέσα σου και στέκεσαι και του μιλάς απέξω, πέφτοντας από τα ψηλά στα χαμηλά.»⁹ (Ο.π., σελ. 232).

“When the sheep graze, the shepherd should not cease playing the flute of teachings especially when they are going to sleep. Because the wolf fears nothing so much as the sound of the pastoral flute...” *o the Pastor*, 37.

THIRD PART - Epilogue

In closing, in place of an epilogue, I would prefer to present another excerpt from a work by St. Gregory the Sinaite, which I referred to at the beginning of this paper. This is taken from his homily “How the Hesychast Should Sit for Prayer and Not Rise Again Too Quickly”, and specifically the chapter entitled “How to Psalmodyze”, published also in the “Philokalia of the Neptic Fathers”. “How Should We Psalmodyze? Some say that we should psalmodyze seldom, others often, others not at all. You for your part should not psalmodyze often, for that induces unrest, nor yet not at all, for that induces indolence and negligence. Instead you should follow the example of those who psalmodyze from time to time, for moderation in all things is best, as the ancient Greeks tell us. To psalmodyze often is appropriate for novices in the ascetic life, because of the toil it involves and the spiritual knowledge it confers. It is not appropriate for hesychasts, since they concentrate wholly upon praying to God with travail of heart, eschewing all conceptual images... If you are seated and you see that prayer is continuously active in your heart, do not abandon it and get up to psalmodyze until in God's good time it leaves you of its own accord. Otherwise, abandoning the interior presence of God, you will address yourself to Him from without, thus passing from a higher to a lower state, provoking unrest and disrupting the intellect's serenity.”¹⁸

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- ¹ Θερμές ευχαριστίες οφείλω στους αγαπητούς φίλους και συνεργάτες π. Γρηγόριο Έντουαρντς, Κωστή Δρυγιανάκη, και Ζωή Ναούμ, για την βοήθειά τους και τις υποδείξεις τους στην αγγλική μετάφραση του κειμένου της εισηγήσεως.
- ² Τη διάκριση άμεσων και έμμεσων πηγών της Εκκλησιαστικής Μουσικής πραγματοποίησε πρώτος, εξ όσων γνωρίζουμε, ο καθηγητής Αντώνιος Αλυγιζάκης στο βιβλίο του *Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναράς 1978.
- ³ «Γραμματολογία της Ψαλτικής Τέχνης» είναι ο κλάδος της επιστήμης της Μουσικολογίας της Ψαλτικής Τέχνης που εξετάζει τη συνάφεια της Ψαλτικής με την Υμνογραφία, αλλά και ό,τι άλλο ορίζει ο όρος Γραμματολογία, όπως, επί παραδείγματι, η μελέτη πατερικών κειμένων σχετικών με την Εκκλησιαστική Μουσική, αλλά και η διερεύνηση μη εκκλησιαστικών έργων, όλων των λογοτεχνικών ειδών, τα οποία ενδέχεται να αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στην Ψαλτική Τέχνη.
- ⁴ Γέν. κη' 12.
- ⁵ Αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, *15 Κεφάλαια περί ησυχίας και περί των δύο τρόπων προσευχής*, Κεφ. 5 (Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών, μετάφραση Αντ. Γ. Γαλίτη, τόμος Δ', εκδόσεις «Το Περιβόλι της Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 223.)
- ⁶ Οι ελληνικοί και αραβικοί αριθμοί στα παραθέματα δηλώνουν το κεφάλαιο και την αρίθμηση των παραγράφων στην έκδοση της Κλίμακος (μετάφραση του Αρχιμανδρίτου Ιγνατίου) από την Ιερά Μονή Παρακλήτου Ωρωπού Αττικής και από διαδικτυακή της ανάρτηση.
- ⁷ «Ἡ ἡσυχία ἐστὶ ἀδιάσπαστος Θεῷ λατρεία, καὶ παράστασις» (Ἡσυχία σημαίνει ακατάπαυστη λατρεία του Θεού και παράστασις ενώπιόν Του.) Κλίμαξ, KZ B61 (B25) Περί ησυχίας (B').
- ⁸ «Ἐνός καὶ τούτου καὶ πάντων βαρυτάτου τῶν ὀκτῶ τῆς κακίας προστατῶν ὑπάρχοντος κατὰ τὴν ἐκείνων ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τούτῳ ποιήσωμεν.» (Ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ἀκηθία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὀκτῶ πρωταρχικά πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ μάλιστα τὸ βαρύτερο, ἃς τὸ ἀντιμετωπίσωμε καὶ αὐτὸ ἀναλόγως, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα.) Κλίμαξ ΙΓ 11-12 (8) Περί ακηθίας.
- ⁹ Αγίου Γρηγορίου του Σιναΐτου, *Πως πρέπει να κάθεται ο ησυχαστής και να μη σηκώνεται γρήγορα*, Κεφ. *Πώς πρέπει να ψάλλομε* (Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών, μετάφραση Αντ. Γ. Γαλίτη, τόμος Δ', εκδόσεις «Το Περιβόλι της Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 232 -234.)
- ¹⁰ *I owe many thanks to the great friends and colleagues of mine, fr. Gregory Edwards, Costis Drygianakis and Zoi Naoum, for the translation of the Greek text of my paper.*
- ¹¹ *As much as we know, it was professor Antonios Alygizakis who had first made the distinction between direct and indirect sources of Church Music, in his book, *Θέματα Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Thessaloniki: Pan. Pournaras 1978.*
- ¹² *“Literature of the Psaltic Art” is the which would examine the relevance of Chanting and Hymnography, as well as anything else encompassed by the term Literature, such as, for example, the study of Patristic Texts on Church Music and exploring secular, non-ecclesiastical works, of all literary genres, which may directly or indirectly refer to the Psaltic Art.*

-
- ¹³ Gen. 28, 12.
- ¹⁴ St. Gregory of Sinai, *On Stillness: Fifteen Texts, On Two Ways of Prayer*, Chapter 5 (*Philokalia of the Neptic Fathers*), translated by G.E.H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware, *The Philokalia: The Complete Text* (Faber & Faber). Vol. 1 (1983) (ISBN 8-0571130139); Vol. 2 (1982) (ISBN 978-0571154661); Vol. 3 (1986) (ISBN 978-0571175253); Vol. 4 (1999) (ISBN 978-0571193820).
- ¹⁵ The numbers in parentheses indicate the pages, chapters and paragraphs of the English translation.
- ¹⁶ «Solitude is unceasing worship and waiting upon God» *The Ladder*, 26, B61 (B25), Περὶ ησυχίας (B').
- ¹⁷ «Since despondency is one of the eight capital vices, and moreover the gravest, let us deal with it just as we have dealt with the others», *The Ladder*, 13, 11-12 (8) Περὶ ακηδίας.
- ¹⁸ St. Gregory of Sinai, «How the hesychast should sit for prayer and not rise again too quickly», *Philokalia of the Neptic Fathers*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γαλίτης, Αντ., Γ., *Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών*, (μετάφραση) τόμος Δ', εκδόσεις «Το Περιβόλι της Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1987.

Γρηγορίου Αγίου, Σιναιΐτου, *Πως πρέπει να κάθεται ο ησυχαστής και να μη σηκώνεται γρήγορα*, Κεφ. *Πως πρέπει να ψάλλομε* (Φιλοκαλία των Ιερών Νηπτικών, μετάφραση Αντ. Γ. Γαλίτη, τόμος Δ', εκδόσεις «Το Περιβόλι της Παναγίας», Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 232 -234.)

Gregory St., of Sinai, *On Stillness: Fifteen Texts, On Two Ways of Prayer*, Chapter 5 (*Philokalia of the Neptic Fathers*), translated by G. E. H. Palmer, Philip Sherrard, Kallistos Ware, *The Philokalia: The Complete Text* (Faber & Faber). Vol. 1 (1983) (ISBN 8-0571130139); Vol. 2 (1982) ([ISBN 978-0571154661](#)); Vol. 3 (1986) ([ISBN 978-0571175253](#)); Vol. 4 (1999) ([ISBN 978-0571193820](#)).

Gregory St., of Sinai, «How the hesychast should sit for prayer and not rise again too quickly», *Philokalia of the Neptic Fathers*.

Ιγνάτιος, Αρχιμανδρίτης, *Αγίου Ιωάννου του Σιναιΐτου - Κλίμαξ* (μετάφραση), έκδοση Ιεράς Μονής Παρακλήτου Ωρωπού Αττικής, Αθήνα 1988.

Migne αββάς, P.G., τόμος 88.

Moore, Lazarus, Archimandrite, *St. John Climacus, The Ladder of Divine Ascent* (translated in English), Harper & Brothers, 1959.

Στάθης, Γρηγ., Θ., *Η Κλίμακα των Αρετών, ήτοι Δραματουργία -Τάξις και Μέλος- της Κλίμακος του Αγίου Ιωάννου του Σιναιΐτου*, Ίδρυμα Βυζαντινής Μουσικολογίας της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά «Λατρευσιολογήματα» - 4, Αθήνα 2007.

Χρήστου, Παναγ., Κ., *Ιωάννης ο Σιναιΐτης, ο της Κλίμακος*, Θ. Η. Ε., τόμος ΣΤ', στήλες 1211 - 1213.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - Κείμενα

Α. Σύντομος βιογραφία του μακαρίου Ἰωάννου του Σιναΐτου

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ἡ πόλις ποὺ ἐγέννησε καὶ ἀνέθρεψε τὸν θεῖον αὐτὸν ἄνδρα πρὶν ἀπὸ τὴν ἀθλητικὴ καὶ ἀσκητικὴ του ζωὴ δὲν μπορῶ νὰ ἀναφέρω μὲ ἀκρίβεια καὶ ἀσφάλεια. Τὴν πόλι ὅμως ὅπου τώρα ζῆ καὶ ἡ ὁποία τὸν τρέφει μὲ ἀμβροσία, τὴν ἐγνώρισε πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ὁ μέγας Ἀπόστολος Παῦλος· διότι ὅπως δὴποτε εὐρίσκεται τώρα καὶ αὐτὸς σ' ἐκείνη τὴν ἐπουράνιο Ἱερουσαλήμ, στὴν ὁποία ὑπάρχει ἡ ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων, τῶν ὁποίων «τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει». Ἐκεῖ χορταίνοντας τὰ ἀχόρταστα μὲ ἄυλη αἴσθησι καὶ βλέποντας τὰ ἀθέατα κάλλι, ἀπολαμβάνει πὶς ἀντάξιες ἀμοιβὰς τῶν ἰδρώτων του. Καὶ ἀφοῦ σὰν ἄκοπο βραβεῖο τῶν κόπων τοῦ ἐκέρδισε τὴν οὐράνιο κληρονομία, χορεύει αἰώνια μαζὶ μ' ἐκείνους, τῶν ὁποίων πλεόν «ὁ ποὺς ἔστη ἐν εὐθύτητι». Πῶς δὲ κέρδισε αὐτὴν τὴν μακαριότητα ὁ αἰοίδιμος, αὐτὸ θὰ τὸ ἐκθέσω στὴν συνέχεια.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ὅσιος Πατὴρ σὲ ἡλικία περίπου δέκα ἔξ περίπου ἐτῶν προσέφερε τὸν ἑαυτὸν τοῦ στὸν Χριστὸν ὡς «θυσίαν εὐάρεστον καὶ δεκτὴν», μὲ τὸ νὰ εἰσέλθῃ στὸν ζυγὸ τῆς μοναχικῆς πολιτείας στὸ ὄρος Σινᾶ. Ἀπὸ αὐτὴ δὲ τὴν διαμονή του στὸν ὄρατὸ τόπο, πορευόταν καὶ κατευθυνόταν πρὸς τὸν ἀόρατο Θεόν. Καὶ τὴν μὲν ξενιτεία ἀκολούθησε σὰν προστάτιδα τῶν νοερῶν νεανίδων, δηλαδὴ τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχῆς. Μὲ αὐτὴν τὴν ξενιτεία ἀπέβαλε ὅλη τὴν ἄσεμνη παρρησία καὶ ἐφόρεσε τὴν εὐπρεπῆ ταπεινώσι καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴν εἰσοδο ἀκόμη ἀπεδίωξε τὸν δαίμονα τῆς αὐταρεσκείας καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτὸ του. Ὑπετάγη καὶ ἐμπιστεύθηκε τὴν ψυχὴ του ἐν Κυρίῳ στὸν πνευματικὸ του πατέρα σὰν σὲ ἕνα ἄριστο κυβερνήτη, καὶ ἔτσι ἀκίνδυνα ἐταξίδεψε τὸ μεγάλο, ἐπικίνδuno καὶ τρικυμῶδες ταξίδι τῆς παρουσίας ζωῆς.

Τόσο πολὺ δὲ ἀπέθανε γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὰ προσωπικὰ του θελήματα, σὰν νὰ εἶχε ψυχὴ χωρὶς λογικὴ καὶ χωρὶς θέλησι καὶ ἀποξενωμένη τελείως ἀπὸ πὶς φυσικὲς κλίσεις καὶ ἐπιθυμίες. Ἄν καὶ ἐνωρίτερα ἀπὸ τὴν οὐράνια τούτη «ἀμάθεια» εἶχε ἀποκτήσει καλὰ τὴν ἐγκύκλιο κοσμικὴ σοφία-πράγμα παράδοξο, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ὑπερηφάνεια τῆς κοσμικῆς σοφίας ἐκφυλίζει τὴν ἐν Χριστῷ ταπεινώσι.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔτσι ἐπολιτεύθηκε ἐπὶ δεκαεννέα χρόνια καὶ στολίσθηκε μὲ τὰ κατορθώματα τῆς μακαρίας ὑποταγῆς, ὅταν πλεόν ὁ ἅγιος Γέροντας ποὺ τὸν ἐπαιδαγώγησε εἶχε φύγει ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴ, τότε ἐξέρχεται καὶ ὁ ἴδιος στὸν ἀγῶνα τῆς ἡσυχαστικῆς ζωῆς, κρατώντας στὰ χέρια του, σὰν ὄπλα δυνατὰ, πὶς ἱερὲς εὐχὲς τοῦ Γέροντός του, γιὰ νὰ καταρρίψει μὲ αὐτὲς τὰ ὀχυρώματα τοῦ σατανᾶ. Ἐκλέγει τὴν παλαιστρα τῆς ἐρημιτικῆς του ἀσκήσεως σὲ ἀπόστασι πέντε «σημεῖων» (δηλαδὴ ὀκτῶ χιλιομέτρων), ἀπὸ τὸ Κυριακὸ τῆς Μονῆς, στὴν τοποθεσία ποὺ λεγόταν Θολᾶς, καὶ διαβιοῖ ἐκεῖ σαράντα ὀλόκληρα χρόνια, χωρὶς ὀκηρία καὶ ἀμέλεια, πυρπολούμενος πάντοτε ἀπὸ τὸν διακαῆ ἔρωτα καὶ τὴν φλόγα τῆς θείας ἀγάπης.

Ἄλλὰ ποῖος εἶναι ἱκανὸς νὰ περιγράψῃ καὶ νὰ ἐκωμιάσῃ μὲ λόγια τοὺς μύθους ποὺ κατέβαλε στὸ μέρος αὐτὸ ὁ Ὅσιος; Πῶς δὲ νὰ ἔλθουν στὴν ἐπιφάνεια ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ κόποι, οἱ ὁποῖοι ἐσπείροντο ἀφανῶς χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς βλέπει; Ὅμως παίρνοντας σὰν μικρὲς ἀφορμὲς μερικὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ κατορθώματά του, ἃς ἀκούσουμε τὴν ὀσιωτάτη ζωὴ τοῦ μεγάλου Ὀσίου.

* * *

Ἐτρωγε ἀπ' ὅλα ὅσα ἐπιτρέπονται στοὺς μοναχοὺς, πολὺ ὀλίγο ὅμως. Ἐτσι ὥστε μὲ μεγάλη σοφία νικοῦσε συγχρόνως τὸ κέρασ τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς οἰήσεως. Διότι μὲ ὀλίγη τροφὴ συνέθλιβε παντοιοτρόπως τὴν μανιῶδη καὶ ἀπληστη δέσποινα, τὴν κοιλία, καὶ μαζὶ μὲ τὴν στέρησι τῆς ἔλεγε: «σιώπα, πεφίμωσο», κλείσε δηλαδὴ τὸ στόμα σου. Καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔτρωγε ὀλίγο καὶ ἀπ' ὅλα τὰ φαγητὰ νικοῦσε καὶ ὑπεδούλωνε τὴν τυραννία τῆς κενοδοξίας. Ἐπὶ πλέον δὲ μὲ τὴν ἀπόλυτη μοναξιά καὶ τὴν ἀποφυγὴ συναντήσεων μὲ ἄλλα πρόσωπα, ἔσβησε τὴν φλόγα καὶ τὴν κάμνο τῆς σαρκικῆς ἐπιθυμίας, μέχρι ποὺ τὴν ἔκανε ὀριστικὰ στάχτη καὶ τὴν ἀπεκοίμισε.

Ἀνδρείως ὁ ἀνδρεῖος ἀπέφυγε, μὲ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν στέρηση τῶν ἀναγκαίων γιὰ τὴν συντήρησή του, καὶ τὴν προσκύνησι τῶν εἰδώλων, (δηλαδὴ τὴν φιλαργυρία καὶ τὴν προσκόλλησι στὰ ὑλικά). Τὴν ψυχὴ του

την ανέστησε από τον θάνατο που την απειλούσε κάθε στιγμή, δηλαδή από την ακηδία και την αδράνεια, κεντώντας την με το κεντρικό της μήνυμα του θανάτου. Με την απονέκρωσι πάλι κάθε «προσπαθείας», ίσως και με κάποια αίσθησι των αύλων και ουρανίων αγαθών, έκοψε τα δεσμά της λύπης. Ένωρίτερα δὲ εἶχε θανατώσει με το ξίφος της υπακοῆς, την τυραννική ὀργή. Με το σώμα που δὲν ἐβγαίνει ἔξω και με το λόγο που ἀκόμη περισσότερο δὲν ἐξερχόταν ἀπὸ τὸ στόμα του, ἐθανάτωσε τὴν βδέλλα τῆς κενοδοξίας που ἀπλώνει παντοῦ τὸν ιστό της σὰν ἀράχνη. Τί ἀπέμεινε λοιπὸν; Ἡ νίκη και τὸ βραβεῖο κατὰ τῆς ὀργῆς κακίας, ἡ τελεία δηλαδή κάθαρσις ἀπὸ τὴν ἀντίθεο ὑπερηφάνεια. Τὴν κάθαρσις αὐτὴ τὴν ἄρχισε μὲν ὁ ἴδιος με τὴν υπακοή, σὰν ἄλλος Βεσελεήλ, τὴν ἀπετελείωσε δὲ ὁ Κύριος τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλήμ, που ἦλθε ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως και ἔψωσε ἐναντίον τῆς ὑπερηφάνειας τὴν ταπεινώσι, χωρὶς τὴν ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νικηθῇ ὁ διάβολος και ἡ συμμορία του.

* * *

Ἀλλὰ και σὲ ποῖο μέρος τοῦ στεφάνου που πλέκω νὰ τοποθετήσω τὴν πηγὴ τῶν δακρύων τοῦ Ὁσίου; Χάρισμα που δὲν εὑρίσκεται σὲ πολλούς. Τῶν δακρύων αὐτῶν τὸ ἀπόκρυφο ἐργαστήριό σὺζεται ἀκόμη μέχρι σήμερα και εἶναι ἓνα πολὺ μικρὸ σπήλαιο που εὑρίσκεται σὲ κάποια ἄκρη, στοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους, και σὲ τόση ἀπόστασι ἀπὸ τὸ ἰδικό του και ἀπὸ κάθε κελλί, ὅση χρειάζονται γιὰ νὰ φράξῃ τὰ αὐτιά του σπὶς φωνῆς τῆς κενοδοξίας, νὰ φθάσῃ δὲ μέχρι τὸν οὐρανὸ με τοὺς ὀλολυγμούς, με τὴς κραυγῆς και τὴς ἐπικλήσεις τῆς θείας βοήθειας και ἄλλα παρόμοια, σὰν αὐτὰ που παρατηροῦνται σὲ ὄσους τοὺς κτυποῦν με ξίφη και πυρωμένα σίδερα και τοὺς βγάζουν τὰ μάτια.

Ὁ ὕπνος που ἔπαιρνε ἦταν τόσος, ὅσος χρειάζονται γιὰ νὰ μὴ βλαφθῇ τὸ μυαλό του ἀπ'τὴν ἀγρυπνία. Πρὸ τοῦ ὕπνου δὲ, προσευχόταν πολὺ και τακτοποιοῦσε τὰ κείμενα που ἔγραφε, διότι αὐτὸ εἶχε σὰν φίμωτρο τῆς ακηδίας. Ὅλη ἡ πορεία τῆς ζωῆς τοῦ ἦταν προσευχὴ ἀέναος και ἔρωσ ἀνέκφραστος πρὸς τὸν Θεόν. Αὐτὸν νύκτα και ἡμέρα ἐνατένιζε μέσα στὸν καθαρῶτατο καθρέπτη τῆς ἀγνότητός του, χωρὶς νὰ θέλῃ νὰ χορτάσῃ, ἢ καλύτερα χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ τὸν χορτάσῃ.

* * *

Κάποιος μοναχὸς ὀνομαζόμενος Μωυσῆς, ἐνοιωσε στὴν καρδιά του νὰ ἀνάβῃ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὸν θεοφόρο αὐτὸν Πατέρα και τὸν ἐκλιπάρησε πολὺ, χρησιμοποιώντας γιὰ μεσίτες πολλούς ἀπὸ τοὺς πατέρες, νὰ τὸν δεχθῇ σὰν μαθητὴ του, γιὰ νὰ διδαχθῇ ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀληθινὴ φιλοσοφία. Πιέζοντάς τον λοιπὸν με τὴς παρακλήσεις ἐκείνων, τὸν ἔκαμψε τὸν μακάριο, ὥστε νὰ τὸν προσλάβῃ κοντὰ του ὡς ὑποτακτικό.

Συνέβη δὲ κάποτε νὰ τὸν διατάξῃ ὁ ἅγιος Πατὴρ νὰ μεταφέρῃ κατάλληλο χῶμα γιὰ νὰ καλλιεργήσουν λάχανα. Ὁ Μωυσῆς πράγματι ἔφθασε στὸν τόπο που τοῦ ὑπέδειξε και πρόθυμα ἐκτελοῦσε τὴν ἐντολή που ἔλαβε. Ὅταν ὅμως πέρασε ἡ ὥρα και ἦλθε τὸ καταμεσήμερο, ὁπότε ἡ ζέστη ἐφλόγιζε σὰν καμίνι τὸν τόπο, διότι ἦταν Αὐγούστος μῆνας, ὁ Μωυσῆς ἐλύγισε και κουρασμένος πολὺ ἀπὸ τὴν μεταφορὰ τοῦ χῶματος, σκέφθηκε ὅτι ἔπρεπε ὀλίγο νὰ ξεκουρασθῇ. (Γιὰ νὰ ἔχη δὲ σκιά), ξάπλωσε κάτω ἀπὸ ἓναν τεράστιο λίθο καί, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀπεκοιμήθηκε. Ἀλλ' ὁ φιλάνθρωπος Θεός, ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ πικραίνονται με τίποτα οἱ γνήσιοι δοῦλοι του, ἐπρόφθασε με τὴ συνήθη εὐσπλαχνία του τὸ κακό, τὴν ὥρα ἀκριβῶς ἐκείνη που ἐκινδύνευε ἡ ζωὴ τοῦ Μωυσῆ. Ἐγινε αὐτό, θὰ σᾶς τὸ διηγηθῶ ἀμέσως. Ὁ μέγας Πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης, ἐνῶ καθόταν στὸ κελλί του, κατὰ τὴν συνήθειά του, μελετώντας και συνομιλώντας με τὸν ἑαυτό του και με τὸν Θεόν, ἔπεσε σ'ἓναν ἐλαφρότατο ὕπνο, ὁποτε βλέπει κάποιον ἱεροπρεπῆ ἄνδρα, που προσπαθοῦσε νὰ τὸν ξυπνήσῃ και σὰν νὰ τὸν εἰρωνεύοταν γιὰ τὸν ὕπνο, τοῦ ἔλεγε: «Ἰωάννη, πῶς κοιμᾶσαι ἀμέριμος, ἐνῶ ὁ Μωυσῆς εὑρίσκεται σὲ κίνδυνο»; Πετάχτηκε τότε ἀπὸ τὸν ὕπνο και ἄρχισε ἀμέσως νὰ προσεύχεται, χρησιμοποιώντας τὴν προσευχὴ σὰν ὄπλο γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ μαθητοῦ του.

Ἀργὰ τὸ βράδυ, ὅταν ἐπέστρεψε ὁ Μωυσῆς, τὸν ἐρώτησε μήπως τοῦ συνέβη τίποτε τὸ φοβερό ἢ ἀνέλπιστο. «Ἐνας λίθος τεράστιος -τοῦ ἀπήντησε ἐκεῖνος- κατὰ τὴς μεσημερινῆς ὥρας τῆς ἡμέρας θὰ με ἐπλάκωνε και θὰ με συνέτριβε, ἐνῶ κοιμώμουν βαθεῖα ἀπὸ κάτω του, ἐὰν δὲν ἀκουγα -ἔτσι μοῦ φάνηκε- τὴν φωνή σου. Πετάχθηκα τότε μ' ἓνα ὀρμητικὸ και ἀπότομο πήδημα και ἀπομακρύνθηκα, ὁπότε τὴν ἴδια στιγμή εἶδα τὸν βράχο νὰ ἀποσπᾶται και νὰ πέφτει στὸ χῶμα». Ἀκούοντάς το αὐτὸ ὁ τόσο ταπεινὸς Ὁσῖος, δὲν ἀνέφερε τίποτε ἀπὸ τὴν

ὄπτασία του στὸν ὑποτακτικό του, μέσα του ὅμως μὲ ἔντονες κραυγές καὶ αἰσθήματα ἀγάπης ἀνυμνοῦσε καὶ εὐγνωμονοῦσε τὸν Θεόν.

* * *

Ἦταν ἀκόμη καὶ ἰατρός τῶν κρυφῶν παθῶν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ. Κάποτε ἕνας μοναχὸς ποὺ ὠνομαζόταν Ἰσαὰκ δοκίμαζε δυνατὸ σαρκικὸ πόλεμο καὶ ἦταν γι' αὐτὸ γεμάτος θλίψη καὶ ἀθυμία. Ἦλθε γρήγορα στὸν Ὅσιο καὶ μὲ δάκρυα καὶ ἀναστεναγμούς τοῦ φανέρωσε τὸν ἐσωτερικὸ του πόλεμο. Ὁ πανθαύμαστος ἀφοῦ ἐθαύμασε τὴν πίστη καὶ τὴν ταπεινώσί του, «Ἐλα, ἀδελφέ μου -τοῦ λέγει- νὰ προσευχηθοῦμε ἀπὸ κοινοῦ καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ εὐσπλαχνικὸς Θεὸς δὲν θὰ παραβλέψῃ τὴν ἰκεσία μας». Δὲν εἶχαν τελειώσει ἀκόμη τὴν προσευχή τους. Ὁ ταλαιπωρημένος μοναχὸς ἐκείτετο μὲ τὸ πρόσωπο στὸ ἔδαφος. Καὶ ὁ εὐσπλαχνικὸς Θεὸς ἱκανοποίησε τὸ αἶτημα τοῦ δούλου του, καὶ ἀπέδειξε ἔτσι ἀληθινὸ τὸν προφήτη Δαβίδ' (πρβλ. Ψαλμ. ρμδ'19). Ὁ ὄφις δὲ, ὁ δαίμων δηλαδὴ τοῦ σαρκικοῦ πολέμου, κτυπημένος μὲ τὸ μαστίγιό τῆς θερμῆς προσευχῆς τοῦ Ὁσίου δραπέτευσε. Ὁ πρῶν ἀσθενὴς ἀντελήφθηκε τὸν ἑαυτό του ἐντελῶς θεραπευμένο καὶ ἀνενόχλητο πλέον. Ἐθαύμαζε γι' αὐτὸ καὶ γεμάτος ἐκπληξι εὐγνωμονοῦσε τὸν Θεὸν ποὺ ἐδόξασε τὸν δούλο του, καὶ τὸν δούλο του ποὺ ἐδόξασθηκε.

Μερικοὶ δὲ πονηροὶ ἄνθρωποι κεντημένοι ἀπὸ φθόνον ἐναντίον τοῦ ἀειμνήστου Πατρός, ποὺ σκορποῦσε πλούσια τὸν λόγο τῆς χάριτος καὶ ἐπόπιζε ὅλους ὅσους τὸν ἐπλησίαζαν μὲ τὰ ἄφθονα νάματα τῆς διδασκαλίας του, τὸν κατηγοροῦσαν ὡς «λάλον καὶ φλύαρον», προσπαθώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτόν, νὰ σταματήσουν τὴν τόση ὠφέλεια ποὺ προσέφερε. Ἐκεῖνος δὲ γνωρίζοντας ὅτι «πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι Χριστῷ» καὶ μὴ θέλοντας νὰ παιδαγωγῆ μόνον μὲ τὰ λόγια ὅσους τὸν ἐπλησίαζαν γιὰ ὠφέλεια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μὲ τὴν σιωπὴ καὶ τὴν μελέτη τοῦ παραδείγματός του, ἐπὶ πλέον δὲ -καθὼς λέγει καὶ ἡ Γραφή- γιὰ νὰ κόψῃ τὴν ἀφορμὴ «τῶν ζητούντων ἀφορμὴν», ἐσιώπησε γιὰ ὀρισμένο διάστημα καὶ σταμάτησε τὸ μελιστάλακτο βεῖθρον τοῦ διδασκαλικοῦ του λόγου. Καὶ τὸ ἔκανε αὐτὸ, διότι ἔκρινε καλύτερο νὰ ζημιώσῃ γιὰ ὀλίγον αὐτοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦσαν τὰ καλὰ, τοὺς ὁποίους μὲ τὴν σιωπὴ ἴσως θὰ ὠφελοῦσε, παρὰ νὰ ἐξερεθίσῃ περισσότερο τοὺς ἀγνώμονας ἐκείνους ἐπικριτὰς καὶ νὰ αὐξήσῃ ἔτσι τὴν μανία τῆς κακίας τους. Ἐκεῖνοι τότε ἐσεβάσθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ὑποχωρητικότητα καὶ τὴν μετριοφροσύνη τοῦ ἀνδρός, συναισθάνθηκαν ὅτι ἔφραξαν μία πηγὴ τόσης ὠφελείας καὶ ἔγιναν αἵτιοι μεγάλης βλάβης σὲ ὅλους, καὶ ἄρχισαν νὰ τὸν ἰκετεύουν καὶ νὰ τὸν παρακαλοῦν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους νὰ συνεχίσῃ τὸν λόγο τῆς διδασχῆς του, ὥστε νὰ μὴν ζημιώνωνται μὲ τὴν σιωπὴ του, ἐκεῖνοι ποὺ ἐπιζητοῦσαν τὰ σωτήρια λόγια του. Τότε ὑπεχώρησε ἀμέσως αὐτὸς ποὺ δὲν εἶχε μάθει νὰ ἀντιλέγῃ καὶ συνέχισε πάλι τὴν προηγούμενη τακτικὴ του.

Ἐπειδὴ λοιπὸν τόσο πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν, διότι ὑπερτεροῦσε ὅλους σὲ ὅλα, ὅλοι μαζὶ οἱ μοναχοὶ σὰν ἕνα νέον Μωυσῆ τὸν ἀνέβασαν διὰ τῆς βίας στὸν ἡγουμενικὸ θρόνον. Ἔτσι αὐτοὶ ποὺ ἐγνώριζαν νὰ διακρίνουν καλὰ πὶς ἱκανότητες τοῦ καθενός, ἐτοποθέτησαν τὸν λύχνο ἐπάνω στὴν λυχνία τῆς ἡγουμενίας καὶ δὲν διεψεύσθησαν στὶς ἐλπίδες τους. Διότι ἀνέβηκε καὶ αὐτὸς στὸ θεοβάδιστο Ὅρος, (ὅπως ὁ Μωυσῆς), εἰσῆλθε στὸν ἄδυτο γνόφο καὶ ἔλαβε τὴν θεοτύπωτη νομοθεσία καὶ θεωρία, προχωρώντας ἐπάνω στὶς βαθμίδες τῆς νοητῆς ἀναβάσεως. Μὲ τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ ἄνοιξε τὸ στόμα του, προσείλκυσε τὸ Πνεῦμα καὶ ἄφησε νὰ ἐξέλθῃ λόγος ἀγαθὸς ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ θεσαυρὸ τῆς καρδιάς του.

Τὸ τέλος τοῦ ἐπιγείου βίου του τὸν εὕρηκε ἐπάνω στὸ ἔργο τῆς καθοδηγήσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν, δηλαδὴ τῶν μοναχῶν. Δὲν ὠμοίασε ὅμως στὸν Μωυσῆ σὲ ἕνα σημεῖο: Στὸ ὅτι αὐτὸς ἀσφαλῶς ἀνέβηκε εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἐνῶ ἐκεῖνος -δὲν γνωρίζω πῶς- ἔχασε τὴν κάτω Ἱερουσαλήμ.

* * *

Μάρτυρες αὐτῶν ποὺ λέγω εἶναι ὅλοι ὅσοι ἀπήλαυσαν ἀπὸ αὐτὸν πὶς ἀπηχῆσεις καὶ πὶς διδασκαλίες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐσώθηκαν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκόμη σώζονται. Ἄριστος μάρτυς τῆς σωτηρίας ποὺ προξενοῦσε καὶ τῆς διδασκαλικῆς σοφίας ποὺ εἶχε, εἶναι καὶ ὁ νέος Δαβίδ' ἐπὶ πλέον καὶ ὁ καλὸς μας ποιμὴν Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος παρεκάλεσε θερμὰ καὶ ἔπεισε τὸν Μέγα νὰ κατεβῆ ἀπὸ τὸ Σινᾶ, νὰ ἔλθῃ νοερώς πλησίον μας καὶ σὰν ἄλλος νέος Θεόπτης νὰ μᾶς φέρει πὶς θεογραφῆς πλάκες, οἱ ὁποῖες ἐξωτερικὰ μὲν περιέχουν τὰ πρακτικὰ, ἐσωτερικὰ δὲ τὰ θεωρητικὰ διδάγματα.

Β. Ἔτερα βιογραφικά στοιχεία

ΗΛΘΕ ΚΑΠΟΤΕ ὁ ἀββᾶς Μαρτύριος, ὁ Γέροντας τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, στὸν μέγα Ἀναστάσιο, καὶ ἐκεῖνος ὅταν τοὺς εἶδε λέγει στὸν ἀββᾶ Μαρτύριο: «Πές μου, ἀββᾶ Μαρτύριε, ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸς ὁ νέος καὶ ποιὸς τὸν ἔκειρε μοναχὸς»; Καὶ ἐκεῖνος τοῦ ἀπήντησε: «Δοῦλός σου εἶναι, πάτερ, καὶ ἐγὼ τὸν ἔκειρα». «Πωπῶ! ἀββᾶ Μαρτύριε – τοῦ λέγει μὲ θαυμασμὸ – ποιὸς νὰ τὸ εἶπῃ ὅτι Ἠγούμενο τοῦ Σινᾶ ἔκειρες!»! Καὶ δὲν διεψεύσθη ὁ Ἅγιος, διότι ὕστερα ἀπὸ σαράντα χρόνια ἔγινε Ἠγούμενός μας.

Ἄλλοτε πάλι τὸν ἴδιο Ἰωάννη τὸν ἐπῆρε μαζί του ὁ Γέροντάς του, ὁ ἀββᾶς Μαρτύριος, καὶ ἐπῆγαν στὸν μέγα Ἰωάννη τὸν Σαββαΐτη τοῦ ἔμενε τότε στὴν ἔρημο τοῦ Γουδᾶ. Μόλις λοιπὸν τὸν εἶδε ὁ Γέροντας, σηκώθηκε ἔβαλε νερό, ἐνίψε τὰ πόδια τοῦ Ἰωάννου καὶ κατεφίλησε τὸ χέρι του, ἐνῶ τοῦ ἀββᾶ Μαρτυρίου δὲν τοῦ ἐνίψε τὰ πόδια. Ὅταν δὲ τοῦ ἐζήτησε ἐξηγήσι γι' αὐτὸ ὁ μαθητὴς του Στέφανος, ὁ Γέροντας ἀπήντησε: «Πίστευσε, τέκνο μου ὅτι ἐγὼ δὲν γνωρίζω ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ νέος. Ἐγὼ τὸν ἠγούμενο τοῦ Σινᾶ ὑποδέχθηκα καὶ τὰ πόδια τοῦ Ἠγουμένου ἐνίψα».

Καὶ ὁ ἀββᾶς Στρατήγιος, τὴν ἡμέρα ποὺ ἐκάρη μοναχὸς ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης, σὲ ἡλικία εἴκοσι ἐτῶν, προεῖπε περὶ αὐτοῦ, ὅτι θὰ ἀναδειχθεῖ μεγάλος ἀστήρ. Ἀλλὰ καὶ κάτι πὸ θαυμαστὸ ἀκόμη: Τὴν ἡμέρα ποὺ ἐγκαθιδρύθη ὡς Ἠγούμενός μας καὶ εἶχαν ἔλθει στὸ Μοναστήρι μας ἑξακόσιοι περίπου ξένοι, ὅταν ἐκάθισαν στὴν τράπεζα καὶ ἔτρωγαν, ἔβλεπε κάποιον μὲ κοντὰ μαλλιά, τυλιγμένο μὲ ἓνα σεντόνι ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι, ὁ ὁποῖος ἔτρεχε παντοῦ καὶ διέταζε ἐξουσιαστικὰ τοὺς μαγείρους, τοὺς οἰκονόμους, τοὺς κελλαρίτας, καὶ τοὺς ἄλλους διακονητάς. Ὅταν λοιπὸν ἔφυγε ὁ κόσμος καὶ ἐκάθισαν οἱ διακονηταὶ νὰ φάγουν, ἀνεζήτηίτο αὐτὸς ποὺ ἔτρεχε παντοῦ καὶ διέταζε, καὶ δὲν εὑρισκόταν. Τότε ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, Πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης, μᾶς εἶπε: «Ἀφῆστέ τον. Δὲν ἔκανε τίποτε τὸ παράξενο ὁ κύριος Μωυσῆς μὲ τὸ νὰ διακονήσῃ στὸν ἰδικό του τόπο»!

Σὲ κάποια ἄλλη περίστασι ὅταν εἶχε πέσει ξηρασία στὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης ἀφοῦ τὸν παρεκάλεσαν οἱ περίοικοι, προσευχήθηκε καὶ ἔπεσε πλούσια βροχή. Καὶ δὲν εἶναι ἀπίστευτο αὐτό, διότι «θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει ὁ Κύριος καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται».

Πρέπει νὰ γνωρίζουμε καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος εἶχε ἀδελφὸ κάποιον θαυμαστὸ ἀββᾶ Γεώργιο, τὸν ὁποῖον ζώντας ἀκόμη ἐγκατέστησε Ἠγούμενο τοῦ Σινᾶ, καὶ ὁ ἴδιος ἀπεσύρθη στὴν ἡσυχία, τὴν ὁποία ἐξ ἀρχῆς ὁ σοφὸς εἶχε λάβει ὡς σύζυγό του. Ὅταν δὲ ἐπρόκειτο νὰ πορευθεῖ στὸν Κύριον ὁ νέος μας Μωυσῆς, ὁ ὀσιώτατος Ἠγούμενος Ἰωάννης, εὑρισκόταν δίπλα του κλαίγοντας ὁ ἀββᾶς Γεώργιος, ὁ ἀδελφός του, καὶ τοῦ ἔλεγε: «Μὲ ἀφίνεις λοιπὸν καὶ φεύγεις; Ἐγὼ παρακαλοῦσα, ἐσὺ νὰ προπέμψῃς ἐμένα. Διότι ἐγὼ κύριέ μου δὲν μπορῶ χωρὶς ἐσένα νὰ ποιμάνω τὴν συνοδία. Καὶ τώρα ἀντίθετα προπέμπω ἐσένα!»! Τοῦ ἀπήντησε τότε ὁ ἀββᾶς Ἰωάννης: «Νὰ μὴ λυπηῖσαι καὶ νὰ μὴν ἀνησυχῆς, διότι ἐὰν βρῶ παρῆρησία ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, δὲν θὰ σὲ ἀφήσω πίσω μου νὰ συμπληρώσεις χρόνον». Μέσα σὲ δέκα μῆνες ἀπῆλθε καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Κύριο.

Γ. Χωρὶα περὶ τῆς Ἱεράς Ψαλμωδίας στὴν Κλίμακα (κατὰ τὴν σειρά των Ἀναβαθμῶν)

• Δ 9 (10) Περὶ ὑπακοῆς

Ὅπλον μὲν οἱ Πατέρες τὴν ψαλμωδίαν, τὴν δὲ προσευχὴν τεῖχος, λουτήρα δὲ τὸ ἄμωμον δάκρυον εἶναι ὀρίζονται· τὴν δὲ μακαρίαν ὑπακοὴν ὁμολογίαν ἔκριναν, ἥς χωρὶς οὐδεὶς τῶν ἐμπαθῶν ὄψεται τὸν Κύριον·

Οἱ πατέρες ὠνόμασαν τὴν ψαλμωδία ὄπλο, τὴν προσευχὴν τεῖχος, τὰ καθαρὰ δάκρυα λουτρό, ἐνῶ τὴν μακαρία ὑπακοὴ τὴν ἐχαρκτήρισαν ὡς μαρτύριο. Χωρὶς αὐτὴν, κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐμπαθεῖς δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ ἰδῇ τὸν Κύριον.

- Δ 42 (32γ) **Περί υπακοής**

Τινά τῶν ἀδελφῶν ὄρων σὺν αἰσθήσει καρδίας πλέω τῶν πολλῶν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ περιστάμενον· καὶ μάλιστα ἐν τῇ πρωτολογία τῶν ὕμνων πρὸς τινὰς τοῖς ἑαυτοῦ ἤθεσι, καὶ τῷ προσώπῳ διαλεχόμενον, ἠρώτων τοῦ ἠθους τοῦ μακαρίου τὴν ἔννοιαν μαθεῖν. Ὁ δὲ γινὸς ἵνα μὴ κρύπτειν ὠφελῆσαι, φησί· Τοὺς λογισμοὺς μου, πάτερ Ἰωάννη, καὶ τὸν νοῦν σὺν τῇ ψυχῇ εἴωθα ἐκ προοιμίων ἐπισυνάγειν, καὶ συγκαλῶν κράζειν τούτοις· Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ Χριστῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν.

Ἄλλη φορά βλέπω ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς νὰ παρακολουθῇ τὴν ψαλμωδίᾳ μὲ πραγματικὴ συναίσθησι περισσότερη ἀπὸ κάθε ἄλλον. Μάλιστα στὴν ἀρχὴ τῶν Ἀκολουθιῶν ἔδειχνε ἀπὸ τίς κινήσεις καὶ τὸ ὕφος τοῦ προσώπου τοῦ ὅτι συζητοῦσε μὲ κάποιον. Ἐζήτησα λοιπὸν ἀπὸ τὸν μακάριο νὰ μοῦ ἐξηγήσῃ αὐτὴ τοῦ τῆς στάσι. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ δὲν συνήθιζε νὰ ἀποκρύπτῃ κάτι ποὺ θὰ ὠφελοῦσε, μοῦ ἀπήντησε: «Ἐχω τὴν συνήθεια, πάτερ Ἰωάννη, νὰ συμμαζεύω στὴν ἀρχὴ τῆς Ἀκολουθίας τοὺς λογισμοὺς, τὸν νοῦ καὶ ὄλο τὸν ψυχικὸ μου κόσμος. Καὶ μόλις τοὺς συγκαλέσω, τοὺς φωνάζω: «Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν».

- Δ 100 (87) **Περί υπακοής**

Ὁ ἐν τῷ μέσῳ, οὐ τοσοῦτον ἐκ τῆς ψαλμωδίας, ὅσον ἐκ τῆς εὐχῆς κερδαίνειν δύναται· ἢ γὰρ σύγχυσις, ψαλμοῦ διάλυσις.

Ὅποιος ζεῖ σε Κοινόβιο δὲν ὠφελείται τόσο ἀπὸ τὴν ψαλμωδίᾳ, ὅσο ἀπὸ τὴν (εσωτερικὴ) προσευχῇ. Διότι οἱ φωνές τῶν ψαλτῶν δημιουργοῦν σύγχυσι καὶ ἐμποδίζουν τὴν κατανόησι τῶν ὕμνων.

- Δ 111 (101) **Περί υπακοής**

Πάντοτε μὲν, ἐπι πλείον δὲ ἐν ταῖς ὕμνωδίας, τὸ ἡσύχιον καὶ ἀτάραχον τηρήσωμεν· σκοπὸς γὰρ τοῖς δαίμοσι διὰ ταραχῶν τὴν προσευχὴν ἀφανίζειν.

Πάντοτε βέβαια, περισσότερο ὅμως κατὰ τὴν ὥρα τῆς ψαλμωδίας, ἀς διατηρήσωμε ἡσυχία καὶ ἀταραξία. Διότι οἱ δαίμονες προσπαθοῦν μὲ τίς ταραχές νὰ χαλοῦν τὴν προσευχὴν.

- Ε 22 (5κ) **Περί μετανοίας**

Οὐ μὴ γὰρ, οὐ μὴ κρύψω οὐδὲ ταύτην αὐτῶν τῶν μακαρίων ὄντως ἠλεημένην ταπεινώσιν, καὶ συντετριμμένην πρὸς Θεὸν ἀγάπην καὶ μετάνοιαν. Μέλλοντες τοίνυν πρὸς Κύριον πορεύεσθαι, καὶ τῷ ἀδέκαστῳ βῆματι παρίστασθαι, καλοὶ ἐκεῖνοι τῆς χώρας τῆς μετανοίας πολῖται, ὁπηνίκα τίς αὐτῶν ἐν τῷ παντὶ ἐθεώρει ἑαυτὸν, τοῦτο διὰ τοῦ προεστῶτος αὐτῶν ἐδυσώπει μεθ' ὄρκων τὸν μέγαν, τοῦ μὴ καταξιωθῆναι αὐτὸν ἀνθρωπίνης ταφῆς, ἀλλὰ ἀλόγου, ἢ ἐν τῷ ρείθρῳ τοῦ ποταμοῦ, ἢ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῖς θηρίοις παραδθῆναι ὅπερ πολλάκις καὶ ὑπήκουσεν [ἐποίησεν ὑπακούσας] ὁ τῆς διακρίσεως λύχνος, ψαλμωδίας τε πάσης καὶ τιμῆς ἐστερημένους ἐξοδιάζεσθαι κελεύων.

Δὲν θὰ κρύψω καθόλου οὔτε τὴν ἐλεημένην ταπεινώσιν αὐτῶν τῶν πραγματικῶν μακαρίων οὔτε τὴν συντετριμμένην πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην καὶ μετάνοιά τους. Καθ' ὃν χρόνον οἱ καλοὶ αὐτοὶ κάτοικοι τῆς χώρας τῆς μετανοίας ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν πρὸς τὸν Κύριον καὶ νὰ παρασταθοῦν ἐμπρὸς στὸ ἀδέκαστο βῆμα, βλέποντας ὅτι τελειώνει πλέον ἡ ζωὴ τους, μέσῳ τοῦ προϊσταμένου τους ἐκλιπαροῦσαν μὲ ὄρκους τὸν Μέγαν, (τὸν Ἠγουμένο δηλαδὴ), νὰ μὴ ἀξιωθοῦν ἀνθρωπίνης ταφῆς, ἀλλὰ νὰ πεταχθοῦν σὰν ἄλογα ζῶα ἢ στὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἢ στὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ. Καὶ πολλές φορές ὑπήκουσε καὶ τὸ ἔκανε ὁ λύχνος ἐκεῖνος τῆς διακρίσεως, δίδοντας ἐντολὴ νὰ τοὺς κηδεύσουν χωρὶς καμμία τιμὴ καὶ ψαλμωδίᾳ.

- Ζ 24 (23) **Περί χαροποιού πένθους**

Πυρός αιώνιου μνήμη καθ' ἑσπέραν συγκοιμηθήτω σοι, καὶ συναναστήτω σοι· καὶ οὐ μὴ σου βραθυμία ἐν καιρῷ ψαλμωδίας κυριεύσῃ ποτέ.

Η μνήμη του αιώνιου πυρός ας κοιμηθῆ κάθε βράδυ μαζί σου και ας ξυπνήσει πάλι μαζί σου. Με τον τρόπο αυτό δεν θα σε κυριεύσει ποτέ η ραθυμία στον καιρό της ψαλμωδίας.

- Ζ 56 - 57 (51) **Περί χαροποιού πένθους**

Ὅσπερ χήρα τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα ἀποβαλοῦσα, καὶ μονογενῆ υἱὸν κεκτημένη μετὰ Κύριον, ἐκεῖνον μόνον παραμυθίαν κέκτηται· οὕτω καὶ ψυχῆς πεσοῦσης οὐκ ἔστι παραμυθία τις ἕτερα ἐν καιρῷ ἐξόδου, ὡς οἱ κόποι τοῦ λαίμοῦ, καὶ τὰ δάκρυον. - Οὐ μελωδήσουσιν οἱ τοιοῦτοί ποτε, οὐδὲ ἀλαλάζουσιν ἐν ὕμνοις πρὸς ἑαυτούς· λυμαντικά γὰρ τὰ τοιαῦτα τοῦ πένθους καθεστήκασιν. Ἄν διὰ τούτων προσκαλεῖσθαι αὐτὸ ἐπιτηδεύης, ἔτι πόρρω ἀπὸ σου ἀφέστηκε τὸ ἔργον· πένθος γὰρ ἔστιν πεποιωμένον ἄλγημα ψυχῆς ἐμπύρου.

Ἡ χήρα ποὺ ἔχασε τὸν ἄνδρα τῆς καὶ ἔμεινε μὲ τὸ μονάκριβο παιδί τῆς, αὐτὸ ἔχει σὰν μόνη παρηγορία τῆς μετὰ τὸν Κύριον. Παρόμοια καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ ποὺ ἀμάρτησε δὲν ὑπάρχει ἄλλη καμμία παρηγορία τὴν ὥρα τοῦ θανάτου ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ λαίμοῦ, (τὴν νηστεία δηλαδὴ), καὶ τὰ δάκρυα. Ὅσοι πενθοῦν ἔτσι, δὲν θα ψάλλουν ποτέ οὔτε θα ξεσπάσουν σε αλαλαγμούς ὕμνων, διότι ὅλα αὐτὰ ἀφανίζουν τὸ πένθος. Εἰάν επιχειρήσῃς με αὐτὰ νὰ ἀποκτήσῃς τὸ πένθος, γινώριζε ὅτι εὐρίσκουσαι μακριὰ ἀπὸ τὸν σκοπὸ σου. Διότι πένθος σημαίνει συνεχῆς καὶ μονιμοποιημένη κατάστασις πόνου σὲ μία φλογισμένη -ἀπὸ θεϊκῆ ἀγάπη- ψυχῆ.

- Η 23 (19) **Περί αοργησίας**

Ποτὲ μὲν ἡ μελωδία τὸν θυμὸν ἀρίστως διαλύει, ἡ σύμμετρος· ποτὲ δὲ τῇ φιληδονίᾳ συνέρχεται, ἡγε ἄμετρος καὶ ἀκαιρος. Τούς οὖν καιροὺς κανονίζοντες, οὕτως ἐχρησάμεθα.

Μερικὲς φορές ἡ ψαλμωδία, ὅταν εἶναι μετρία, καταπραΰνει ἀρίστα τὸν θυμὸ. Καὶ μερικὲς φορές, ὅταν εἶναι ἄμετρο καὶ ἀκαιρη, δημιουργεῖ φιληδονία. Γι' αὐτὸ ας τὴν χρησιμοποιοῦμε διακριτικὰ ἀνάλογα με τὶς περιστάσεις.

- ΙΓ 2 (1) **Περί ακηδίας**

Ἀκηδία ἔστι πάρεσις ψυχῆς, καὶ νοδὸς ἔκλυσις, ὀλιγωρία ἀσκήσεως, μῖσος τοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, Θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγχχνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμωδίας, ἐν προσευχῇ ἀσθενοῦσα, ἐν διακονίᾳ σιδηρᾶ, ἐν ἐργοχειρῶ ἄοκνος, ἐν ὑπακοῇ δόκιμος.

Ἀκηδία σημαίνει παράλυσις τῆς ψυχῆς καὶ ἔκλυσις τοῦ νοῦ, ὀκηρία καὶ ἀδιαφορία πρὸς τὴν ἀσκήσι, μῖσος πρὸς τὶς μοναστικὲς ὑποσχέσεις. (Ἡ ἀκηδία εἶναι ἀκόμη) αὐτὴ ποὺ μακαρίζει τοὺς κοσμικοὺς, ποὺ κατηγορεῖ τὸν Θεὸν ὅτι δὲν εἶναι εὐσπλαγχνικός καὶ φιλόανθρωπος, ποὺ φέρνει ἀτονία τὴν ὥρα τῆς ψαλμωδίας καὶ ἀδυναμία τὴν ὥρα τῆς προσευχῆς. Αὐτὴ ποὺ μᾶς κάνει σιδηρένιους στὰ διακονήματα, ἀόκνους στὸ ἐργόχειρο, σπουδαίους στὴν πρακτικὴ ζωὴ τῆς ὑπακοῆς (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν θεωρητικὴ ζωὴ τῆς ἡσυχίας).

- ΙΓ 11 - 12 (8) **Περί ακηδίας**

Ἐνὸς καὶ τούτου καὶ πάντων βαρυτάτου τῶν ὀκτῶ τῆς κακίας προστατῶν ὑπάρχοντος κατὰ τὴν ἐκεῖνων ἀκολουθίαν, καὶ ἐν τούτῳ ποιήσωμεν. Πλὴν κάκεινο προσθήσομεν· ψαλμωδίας μὴ παρούσης, ἀκηδία οὐ φαίνεται· καὶ κανόνος τελεσθέντος ὀφθαλμοὶ διηνοιχθήσαν.

Ἐφ' ὅσον καὶ ἡ ἀκηδία εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὀκτὼ πρωταρχικὰ πάθη τῆς ψυχῆς, καὶ μάλιστα τὸ βαρύτερο, ἂς

τὸ ἀντιμετωπίσωμε καὶ αὐτὸ ἀναλόγως, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα. Πλὴν ἂς προσθέσωμε καὶ τοῦτο: Ὅταν δὲν γίνεταί ψαλμωδία καὶ ακολουθία ἡ ἀκιδία δὲν παρουσιάζεται. Καὶ ὅταν τελείωσε ὁ κανὼν (Κανὼν) τῆς προσευχῆς, τότε ἀνοίξαν οἱ ὀφθαλμοί.

- **ΙΓ 11 - 12 (10) Περὶ ἀκιδίας**

Λέγε λοιπὸν σὺ, ᾧ παρειμένε καὶ ἔκλυτε. τίς ὁ τετοκῶς σε κακῶς; τίνες οἱ σοὶ ἀπόγονοι; τίνες δὲ οἱ σε πολεμοῦντες; καὶ τίς ὁ σοῦ ἀναρέτης; Ὁ δὲ φησιν, Ἐν τοῖς μὲν ἀληθείᾳ ὑπηκόοις οὐκ ἔχω ἐγὼ ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει· ἐν οἷς δὲ ἔχω, καθ' ἡσυχίαν συνδιάζω τούτοις. Αἱ δὲ μοῦ κλήτριαὶ πλεῖσται· ποτὲ μὲν ἀναισθησία ψυχῆς, ποτὲ δὲ ἀμνημοσύνη τῶν ἄνω· ἔστι δὲ ὅτε καὶ ὑπερβολὴ καυμάτων· ἐμοῦ ἀπόγονοι μεταβάσεις τόπων σὺν ἐμοὶ γινόμεναι· παρακοὴ πατρὸς, ἀμνημοσύνη κρίσεως· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατὰ λειψίς τοῦ ἀπαγγέλλματος· αἱ ἐμοῦ ἀντίδοκοι, ὑφ' ὧν δέδεμαι νῦν, ψαλμωδία σὺν ἐργοχείρῳ· ἐμοῦ ἐχθρὸς, θανάτου ἔννοια· ἢ δὲ ἐμὲ θανατοῦσα, ἔστι προσευχὴ μετὰ ἐλπίδος βεβαίας τῶν καλῶν.

Λέγε μας λοιπὸν καὶ σὺ, παράλυτε καὶ ἔκλυτε, ποίος εἶναι ὁ κακὸς γονεὺς σου; Ποιὰ εἶναι τὰ τέκνα σου; Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ ποῦ σὲ πολεμοῦν; Καὶ ποίος ὁ φονευτὴς σου»; ...Τὰ ἰδικά μου τέκνα εἶναι: Οἱ μετακινήσεις ἀπὸ τὸν ἕνα τόπο στὸν ἄλλο ποῦ γίνονται μαζί μου, ἢ παρακοὴ στὸν πνευματικὸ πατέρα, ἢ λησμοσύνη τῆς Κρίσεως, καὶ μερικὲς φορὲς ἢ ἐγκατάλειψις τῆς μοναχικῆς ζωῆς.) Ἰδικοί μου ἀντίπαλοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τώρα ἔχω δεθῆ, εἶναι ἡ ψαλμωδία καὶ τὸ ἐργόχειρο. Ἐχθρική σ' ἐμένα εἶναι καὶ ἡ σκέψις τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ἐκεῖνη ποῦ με θανατώνει τελείως εἶναι ἡ προσευχὴ, ἐνωμένη μετὰ τὴν βεβαία ἐλπίδα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν.

- **ΙΕ 47 (45) Περὶ ἀγνείας**

Ἐρευνήσωμεν καὶ μετρήσωμεν, καὶ τηρήσωμεν ποία μὲν ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ ἐκ τοῦ τῆς πορνείας δαίμονος ἠδύτης ἡμῖν προσγίνεται· ποία δὲ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ὑπαρχούσης χάριτος καὶ δυνάμεως.

Ἄς ἐρευνήσωμε καὶ ἄς μετρήσωμε καὶ ἄς προσέξωμε ποια εἶναι ἡ γλυκύτης ποῦ δημιουργεῖται μέσα μας, ὅταν ψάλλωμε ἠδονικά ἐπιηρεασμένοι ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς πορνείας, καὶ ποια προέρχεται ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ἀπὸ τὴν μυστικὴ τους χάρι καὶ δύναμι.

- **ΙΕ 59 (59) Περὶ ἀγνείας**

Τῷ αὐτῷ κανόνι, καὶ ἐπι τῶν μελωδικῶν καὶ ᾠσμάτων χρησόμεθα. Οἱ μὲν γὰρ φιλόθεοι, εἰς ἰλαρότητα καὶ θεῖαν ἀγάπην, καὶ δάκρυα, καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν, καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν ᾠδῶν κινεῖσθαι πεφύκασιν· οἱ δὲ φιλήδονοι, τὸ ἐναντίον.

Ἄς ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ ὅσον ἀφορὰ τις μελωδίες καὶ τὰ ᾠσματα, ὅτι ὅσοι εἶναι φιλόθεοι, παρακινούνται σὲ πνευματικὴ χαρὰ καὶ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ δάκρυα, τόσο ἀπὸ τὰ κοσμικὰ ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ μελωδήματα. Στους φιλήδονους ὁμῶς συμβαίνει τὸ ἀντίθετο.

- **ΙΕ 75 (73ε) Περὶ ἀγνείας**

Ἔστι παρὰ τοῖς ἀκριβεστάτοις τῶν γνωστικῶν Πατέρων, καὶ ἕτερα τις τούτων λεπτοτέρα ἔννοια, ὅπερ παραρρίπισμὸν νοός τινες ὀνομάζουσιν λέγουσιν, ὅσπες χρόνου χωρὶς, καὶ λόγου καὶ εἰκότος ὀξυτέρως τὸ πάθος τῷ πάσχοντι σημαίνει πέφυκε. Θᾶπτον οὐδὲν τοῦ [ἐπι] τῶν σωμάτων, ὀξύτερον ἢ ἀφανέστερον ἐν πνεύμασιν εἶναι πέφυκε, μνήμη ψιλλῆ καὶ ἀσυνδιάστω, ἀχρόνῳ τε καὶ ἀφράστω [αἱ. ἀφθάρτω], παρὰ πσι δὲ καὶ ἀγνώστω τὴν ἑαυτοῦ ἐν τῇ ψυχῇ παρουσίαν ποιοῦντος [ἐμφαῖνοι, αἱ. ποιοῦν]. Εἴ τις τοίνυν τὴν τοιαύτην αὐτοῦ λεπτότητα διὰ πένθους καταλαβεῖν ἠδυνήθη, οὗτος ἡμᾶς διδάξει δύναται, πῶς τέ ἐστι καὶ ὀφθαλμῶ μόνῳ, ψιλλῆ τε θεᾷ καὶ ἀφῆ χειρὸς, καὶ μέλους ἀχροάσει ἐκτὸς πάσης ἔννοιας, καὶ λογισμοῦ πορνείων ψυχὴν ἐμπαθῶς.

Ὅμιλοῦν οἱ πρὸ ἀκριβολόγοι ἀπὸ τοὺς γνωστικούς Πατέρες καὶ γιὰ μία ἄλλη ἔννοια, λεπτότερη ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἢ ὁποῖα σύμφωνα μὲ ἀρισμένους ἀποκαλεῖται Παραρριπισμὸς τοῦ νοῦ. Αὐτὴ ἡ ἔννοια παρῆρθε, χωρὶς νὰ μεσολαβῆσῃ χρόνος ἢ λόγος ἢ εἰκόνα, παρουσιάζει μὲ περισσότερη οἷον (ἀπὸ τὴν προσβολή) τὸ πάθος στὸν ἄνθρωπο. Ἀνάμεσα στὰ πνεύματα τοῦ κακοῦ τίποτε δὲν ὑπάρχει πιο ταχύ καὶ πιο ἀδύρατο. Ἐάν δὲ κάποιος μπόρῃσῃ διὰ μέσου τοῦ πένθους νὰ κατανοῆσῃ τὴν λεπτότητα αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, αὐτὸς μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξῃ, πῶς γίνεται μὲ μόνο... ἓνα ἀνεπαίσθητο... ἀκουσμα μελωδίας, χωρὶς καμμία ἔννοια καὶ σκέψι νὰ πορνεύῃ ἐμπαθῶς ἡ ψυχὴ.

- **ΙΕ 76 (74α) Περὶ ἀγνείας**

Τινὲς φασιν ἐκ τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας τὸ σῶμα εἰς πάθη ἔρχεσθαι· τινὲς δὲ πάλιν τὸ ἔμπαλιν, ἐκ τῶν τοῦ σώματος αἰσθήσεων τοὺς πονηροὺς ἀποτίκτεσθαι λογισμοὺς· καὶ οἱ μὲν πρότεροί φασιν... οἱ δὲ δεῦτεροί τὴν τοῦ σωματικοῦ πάθους κακουργίαν εἰς οἰκείαν συνηγορίαν φέρουσι λέγοντες· Πολλάκις... ἐξ ἠδύτης ὄψεως..., ἢ ἀκοῆς ἠδύφωνίας οἱ λογισμοὶ ἐν τῇ καρδίᾳ τὴν εἴσοδον λαμβάνουσιν.

Ἐχουν μερικοὶ τὴν γνώμην ὅτι τὸ σῶμα οδηγεῖται στὰ πάθη ἀπὸ τοὺς λογισμοὺς τῆς πορνείας. Ἄλλοι ἀντίθετα υποστηρίζουν ὅτι ἀπὸ τὴν σωματικὴν αἰσθήσιν γεννῶνται οἱ πονηροὶ λογισμοί. Καὶ οἱ μὲν οἱ πρῶτοι... Οἱ δὲ δεῦτεροί ἔχουν ὡς στήριγμα τῆς γνώμης τοὺς τὴν κακουργίαν τοῦ σωματικοῦ πάθους, καὶ λέγουν: Πολλὰ φορὲς... ἀπὸ ἓνα γλυκὸ ἀκουσμα παίρνουν ἀφορμὴ οἱ λογισμοὶ νὰ εἰσέλθουν στὴν καρδίαν.

- **ΙΕ 79β (76γ) Περὶ ἀγνείας**

Σκοπεῖτωσαν τοίνυν, καὶ πάσῃ σπουδῇ τὸν προειρημένον ὄφιν τῆς ἑαυτῶν καρδίας διὰ ταπεινοφροσύνης πολλῆς νεκρῶσαντες ἀποπεμπέσθωσαν, ὅπως τούτου ἀπαλλοτριωθέντες, δυνήσωνται ἴσως ποτὲ καὶ οὗτοι τοὺς δερματίνους χιτῶνας ἐκδύσασθαι, καὶ τὸν ἐπινίκιον τῆς ἀγνείας, εἰς ποτὲ τὰ ἀγνὰ νήπια, ἕμνον τῷ Κυρίῳ ᾄσαι·

Ἄς προσέξουν λοιπὸν καὶ ἀφοῦ νεκρῶσουν αὐτὸν τὸν ὄφι μὲ πολλὴ ταπεινοφροσύνη, ἅς τὸν ἐκδιώξουν ἀπὸ τὴν καρδίαν. Ἔτσι, ἐάν ἀπαλλαγὸν ἀπὸ αὐτοῦ (τοῦ λογισμοῦ) θὰ μπορέσουν ἴσως κάποια φορὰ καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκδυθῶν τοὺς δερματίνους χιτῶνας καὶ νὰ ψάλλουν πρὸς τὸν Κύριον τὸν ἐπινίκιον ἕμνον τῆς ἀγνείας, ὅπως κάποτε τὰ ἀγνὰ νήπια.

- **ΙΗ 3 (3) Περὶ ὕπνου καὶ προσευχῆς, καὶ τῆς ἐν συνοδίᾳ ψαλμωδίας καὶ περὶ τῆς ψαλμωδίας εἰς συνωδίαν μοναχῶν**

Ἐπιτηρήσωμεν καὶ εὐρήσομεν τῆς πνευματικῆς σάλπιγγος σημαίνουσιν ὁρατῶς μὲν ἀθροισμένους ἀδελφούς, ἀοράτως δὲ συναρκομένους τοὺς ἐχθρούς· διὸ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν κλίβην ἐπιστάντες μετὰ τὴν ἀνέγερσιν, πάλιν ἡμᾶς ἐπὶ ταύτην ἀνακλιθῆναι ὑποτίθενται Μείνον, λέγοντες, ἄχρι συμπληρώσεως τῶν προοιμιακῶν ὕμνων, εἴθ' οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πορεύσῃ. Οἱ δὲ ἐν τῇ προσευχῇ παριστάμενοι τῷ ὕπνῳ καταβαπτίζουσιν. Ἄλλοι τὴν γαστέρα παρὰ τὴν συνήθειαν ἐπιτεταμένως νύττουσιν· ἄλλοι συντυχίας ποιεῖν ἐν τῷ Κυριακῷ προτρέπονται· ἄλλοι τὸν νοῦν εἰς λογισμοὺς αἰσχροὺς ὑποσύρουσιν· ἄλλοι δὲ τῷ τοίχῳ ἡμᾶς, ὡς ἐξαπονήσαντας ἀνακλίνουσιν· ἔστι δὲ ὅτε καὶ χάσμαϊς πλείοσι περιβάλλουσιν· τινὲς μὲν αὐτῶν γέλωτα πολλάκις ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ γενέσθαι ἐποίησαν, ἵνα δι' ἐκεῖνου τὸν Θεὸν καθ' ἡμῶν εἰς ἀνανάκτησιν διεγείρωσιν· ἄλλοι σπεύδουσιν ἡμᾶς ἐν τῇ ἐκ ραθυμίας βιάζονται· ἄλλοι σχολαιότερον ψάλλειν ἐκ φιληδονίας προτρέπονται. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ τῷ στόματι παρακαθήμενοι, κεκλεισμένοι τούτο καὶ δυσάνοικτοι ἀπεργάζονται.

Ἄς παρακολουθήσωμε καὶ θὰ ἰδοῦμε πῶς ἐνὸς σημαίνει ἡ πνευματικὴ σάλπιγξ, δηλαδὴ τὸ σήμαντρο, ὁρατῶς μὲν συναρκοῦνται οἱ ἀδελφοί, ἀοράτως δὲ συναρκοῦνται οἱ ἐχθροί. Ἔτσι ἄλλοι δαίμονες ἐρχονται στὸ κρεβάτι, μόλις σηκωθῶμε, καὶ μᾶς πνέζουσιν νὰ ἀνακλιθῶμε πάλιν. «Μείνε, μᾶς λέγουν, ἕως ὅτου συμπληρωθῶν οἱ προοιμιακοὶ ὕμνοι, καὶ ἔπειτα πηγαίνεις στὴν Ἐκκλησίαν». Ἄλλοι, ἐνὸς παριστάμεθα στὴν προσευχὴ, ἐρχονται καὶ μᾶς

βυθίζου στον ύπνο... Μερικοί από αυτούς επροκάλεσαν πολλές φορές γέλωτα τον καιρό της προσευχής, ώστε να κάνουν τον Θεόν να αγανακτήσει εναντίον μας. Άλλοι μας βιάζονται να διαβάζουμε γρήγορα το Ψαλτήριο από ραθυμία, και άλλοι μας προτρέπουν να ψάλλουμε αργά από φιληδονία. Μερικές μάλιστα φορές κάθονται και στο στόμα μας και το καθιστούν κλειστό και δυσκολόανοικτο.

- **ΙΗ 3 (3) Περί ύπνου και προσευχής, και της εν συνοδία ψαλμωδίας και περί της ψαλμωδίας εις συνωδία μοναχών**

Ὁ Θεὸς παρίστασθαι λογιζόμενος, ἐν αἰσθήσει καρδίας, ἐν προσευχῇ στύλος ἀκίνητος εὐρεθήσεται, ὑπ' οὐδενὸς τῶν προειρημένων ἐμπαυζόμενος.

Εκείνος που αναλογίζεται ότι προσευχόμενος ἴσταται ενώπιον του Θεού και το αισθάνεται αυτό στην καρδιά του, θα είναι στύλος ακλόνητος και δεν θα εμπαύζεται από κανένα δαίμονα από όσους προανέφερα.

- **ΙΗ 3 (3) Περί ύπνου και προσευχής, και της εν συνοδία ψαλμωδίας και περί της ψαλμωδίας εις συνωδία μοναχών**

Μετὰ πλήθους ὑμνῶν, οὐ δυνήσῃ αὐτῶς προσεύξασθαι. Ἐστὼ δὲ σοι εἰς ἐργασίαν νοδὸς ἢ τῶν λεγομένων λογίων θεωρία, ἢ πάλιν ὠρισμένη εὐχὴ ἐν τῇ ἀναμοιῇ τοῦ στίχου τοῦ πλησίον.

Ὅταν υμνῆς τον Θεόν με το πλήθος, δεν μπορείς να κάνεις αὐτὴν προσευχή. Ἄς ἔχεις ὅμως τότε ως νοερά εργασία την θεωρία των ψαλλομένων ἢ πάλι κάποια ὠρισμένη προσευχή, ἕως ὅτου τελειώση ο στίχος του πλησίον σου.

- **ΙΗ 3 (3) Περί ύπνου και προσευχής, και της εν συνοδία ψαλμωδίας και περί της ψαλμωδίας εις συνωδία μοναχών**

Οὐδένι πρέπον ἐν προσευχῇ πάρεργον, μᾶλλον δὲ κάτεργον. Τοῦτο γὰρ σαφῶς ἐπαίδευσεν ὁ κατὰ τὸν μέγαν Ἀντώνιον ἄγγελος.

Δεν επιτρέπεται να ασκής την ὥρα της προσευχής κάποιο πάρεργο, για να μην ειπῶ κάτεργο. Αὐτὸ ἄλλωστε τὸ ἐδίδαξε σαφῶς ὁ Ἄγγελος ποὺ ἐμφανίσθηκε στὸν Μέγαν Ἀντόνιο.

- **ΙΘ 2β (1γ) Περί αργυπνίας**

Τινὲς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἐσπερινῇ διανυκτερεύσει αὐλοὶ, καὶ γυμνοὶ πάσης φροντίδος, ἐπι' προσευχὴν τὰς χεῖρας ἐκτείνουσιν· ἕτεροι δὲ μετὰ ψαλμωδίας ἐν ταύταις παρίστανται· ἄλλοι, τῇ ἀναγιώσει μᾶλλον προσκαρτεροῦσι· τινὲς δὲ, διὰ τοῦ ἔργου τῶν χειρῶν ἐξ ἀσθενείας ἀνδρείως τῶ ὑπνῷ μάχονται· ἄλλοι, τῇ τοῦ θανάτου ἐννοίᾳ προσασχολούμενοι, διὰ ταύτης κατάνυξιν προσλαβέσθαι βούλονται. Τούτων πάντων οἱ πρῶτοι καὶ ἔσχατοι θεοφιλεῖ προσκαρτεροῦσι διανυκτερεύσει· οἱ δὲ δεῦτεροι, μοναχικῇ.

Στὴν βραδυνὴ αργυπνία μερικοὶ ὑψώνουν τὰ χέρια τους σὲ προσευχή, αὐλοὶ καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε φροντίδα. Ἄλλοι τὴν ἐπιτελοῦν με ψαλμωδία. Ἄλλοι ἐπιμένουν ἰδιαιτέρως στὴν ἀνάγνωσι. Ἄλλοι ἀπὸ ἀδυναμία πολεμοῦν ἀνδρείως τὸν ὑπνο με τὸ ἐργόχειρο. Καὶ ἄλλοι ἀπασχολοῦνται με τὴν σκέψιν τοῦ θανάτου, θέλοντας ἔτσι νὰ αισθανθοῦν κατάνυξιν. Ἐξ ὅλων αὐτῶν οἱ πρῶτοι καὶ οἱ τελευταῖοι κάνουν θεάρεστη αργυπνία. Οἱ δεῦτεροι μοναχικῇ.

- **ΙΘ 6 (4β) Περί αργυπνίας**

Μοναχὸς φιλόθεος σάλπιγγος προσευχῆς σημαίνουσας λέγει· Εὐγε, εὐγε! Ὁ δὲ ῥάθυμος λέγει· Οἴμοι, οἴμοι!

Ο φιλόθεος μοναχός, όταν σημαίνει η σάλπιγγα της προσευχής, αναφωνεί: Εύγε! εύγε! ενώ ο ράθυμος οδύρεται: Αλλοίμονο! Αλλοίμονο!

- **ΙΘ 13 (9β) Περί αγρυπνίας**

Σάλπιγγος γινομένης νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἀργολογίας καταλαβούσης κοιμημένων ἀνάνηψις.

Ἵὸταν θὰ ἠχήσῃ ἡ ἐσχάτη σάλπιγγα, θὰ συμβῆ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Κατὰ παρόμοιο τρόπο μολὶς ἀρχίσῃ ἡ ἀργολογία, θὰ συμβῆ ἡ ἀνάνηψις τῶν κοιμημένων.

- **ΙΘ 17 (9γ) Περί αγρυπνίας**

Ἐως οὗ τούτου ἐλευθερωθῶμεν, μετὰ πλήθους ψάλλειν μὴ παραιτησώμεθα· πολλάκις γὰρ αἰδούμενοι, οὐ νυστάζομεν.

Ἐως ὅτου ἐλευθερωθούμε ἀπὸ αὐτὸν [τον δαίμονα του ὕπνου], ἀς μὴν ἀφίνουμε τὴν κοινὴ ψαλμωδία με τὸ πλῆθος τῶν ἀδερφῶν. Διότι ἔτσι πολλές φορές αἰσθανόμεθα ἐντροπή και δὲν νυστάζομε.

- **ΙΘ 18 (11) Περί αγρυπνίας**

Μετὰ μὲν τὴν ἡμέραν ὁ πρῶτος· μετὰ δὲ τὴν ψαλμωδικὴν ὁ ἐργάτης καθεσθεὶς τὸ κέρδος ψιφίζει·

Ο ἔμπορος μετρά τὸ κέρδος, ὅταν τελειώσῃ ἡ ἡμέρα, και ὁ αγωνιστὴς μοναχός ὅταν τελειώσῃ ἡ ψαλμωδία.

- **Κ 7β (6) Περί δειλίας**

Πορευόμενος, προσευχῆ ὀπλίζου· καταλαβὼν, τὰς χεῖρας διαπέτασον, Ἰησοῦ δνόματι μάστιζε πολεμίους· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον ὄπλον· ἀπαλλαγείς τῆς νόσου ἀνύμνει τὸν λυτρωσάμενον· εὐχαριστούμενος γὰρ εἰς αἰῶνα σκεπάσει σε.

Αφοῦ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια αὐτὴ [τὴ δειλία], ἀς ἀνυμνήσῃς τὸν Λυτρωτὴ σου. Διότι ἐάν τὸν ἐγνωμονῆς, θὰ σε σκεπάζῃ πάντοτε.

- **ΚΑ 9 (7) Περί κενοδοξίας**

Τίς μὴ γελάσῃ τὸν τῆς κενοδοξίας ἐργάτην, ἐν ταῖς ψαλμωδικαῖς ἰστάμενον, καὶ ὑπὸ ταύτης κινούμενον; Ποτὲ μὲν γελᾷν, ποτὲ δὲ ἐπὶ πάντων κλαίειν παρασκευάζει.

Ποῖος δὲν θα γελάσει με τὸν ἐργάτη τῆς κενοδοξίας που παρίσταται στὴν Ψαλμωδία και ἐπηρεαζόμενος ἀπὸ αὐτὴν, ἄλλοτε γελά και ἄλλοτε κλαίει ἐνώπιον ὀλων;

- **ΚΑ 22 (18) Περί κενοδοξίας**

Κοσμικῶν ἐπιδημίας προλαμβάνει κενοδοξία... ἐν ψαλμωδικῇ σταθέντας τοὺς ραθύμους ἀνδρείους ἐποίησε· τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους, καὶ τοὺς νυστακτὰς ἀργύπνιους. Τὸν ἐπὶ τοῦ κανόνος θωπεύει· καὶ τὰ πρωτεῖα αὐτῶ χαρίσασθαι δυσωπεῖ, πατέρα καὶ διδάσκαλον καλεῖ, ἄχρι τῆς τῶν ξένων ἀποδημίας· προημιωμένους ὑπερηφάνους κατέστησε· καὶ καταφρονομένους μνησικάκους ἐδείξε.

Τὶς ἐπισκέψῃς τῶν κοσμικῶν στὴν Μονὴ τίς ἀντιλαμβάνεται πρῶτη ἡ κενοδοξία... Ἐνῶ ἦλθε ἡ ὥρα τῆς Ψαλμωδικῆς, τοὺς ραθύμους τοὺς ἔκανε προθύμους, τοὺς ἀφώνους καλλιφώνους και τοὺς νυσταλέους ἀργύπνιους. Τοὺς προτρέπει ἀκόμη να καλοπιάνουν τὸν Κανονάρχῃ και να τὸν ἐκλιπαροῦν να τοὺς παραχωρήσῃ τὰ πρωτεῖα στὴν Ψαλμωδικῇ. Τοὺς κάνει να τὸν ἀποκαλοῦν πατέρα και διδάσκαλο. Και ὀλα αὐτὰ ἔως ὅτου ἀναχω-

ρήσουν οι Ξένοι. Όσους τιμώνται και προτιμώνται τους οδήγησε στην υπερηφάνεια και όσους καταφρονούνται στην μνησικακία.

- ΚΒ 31 (28) **Περί υπερηφάνειας**

Ἴππος μὲν γὰρ, ὡς ὄραϊς, ὑπερηφανίας κενοδοξία, ἐφ' ἣν ἐπιβέβηκα· ἢ δὲ ὅσα ταπεινώσεις, καὶ αὐτομεμφία καταγελάσσονται ἵππου καὶ τοῦ ἐπιβάτου αὐτοῦ· τὴν ἐπινίκιον ᾠδὴν ἐνηδόνως ἄδουσαι· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδύξως γὰρ δεδύξασται· ἵππον καὶ ἀναβάτην ἐρρίψεν εἰς θάλασσαν, καὶ ἄβυσσον ταπεινώσεως.

Ἴππος επάνω στον οποίο είμαι ανεβασμένη, εγώ η υπερηφάνεια, είναι... η κενοδοξία. Η οσία όμως ταπεινώσεις και η αυτομεμφία θα περιπαίξουν τον ἵππο και τον αναβάτη του, ψάλλοντας μελωδικά την ᾠδή της νίκης: "Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ενδύξως γὰρ δεδύξασται. Ἴππον και αναβάτην ἐρρίψεν εἰς θάλασσαν" και εἰς ἄβυσσον ταπεινώσεως.

- ΚΣΤ Α32 (Α28) **Περί διακρίσεως (Α')**

Δυσχερές μὲν τὸ τῶν προλήψεων εὐχερῶς περιγενέσθαι·

Εἶναι δύσκολο να νικήση κάποιος τις προλήψεις ["Πρόληψίς ἐστὶν τῶν προτέρων κακῶν μνήμη ακούσιος", κατά τον Μάρκο Ερημίτη], η οποία οφείλεται σε αμαρτωλό παρελθόν.

- ΚΣΤ Α55 (Α45) **Περί διακρίσεως (Α')**

Οὐκ ἔστι ἐν προομιῶσι ταπεινώσιν κησασθαι ἀνυποτάκτως διάγοντα, εἴπερ πᾶς ὁ ἰδιορῦθμος τέχνην μεμαθηκῶς φαντάζεται.

Αυτός που δεν ευρίσκεται κάτω από υπακοή δεν είναι δυνατόν να αποκτήσει ταπεινώσει, διότι καθένας που μαθαίνει μόνος του μία τέχνη περιπίπτει σε εγωισμό και επίδειξη.

- ΚΣΤ Β96 - 97 (Β2α - 2γ) **Περί διακρίσεως (Β')**

Ὅσοι τὸ τοῦ Κυρίου μαθεῖν βουλήθησαν θέλημα, ἐν αὐτοῖς θανεῖν κεχρεωσθήκασιν [αἰ. τὸ ἑαυτὸν πρότερον θανατῶσαι]· πίστει τοίνυν καὶ ἀπονήρῳ [αἰ. ἑαυτοὺς ἀπαρνούμενοι πίστει, etc.] ἀπλότητι προσευξάμενοι, καὶ ψυχὰς πατέρων ἢ καὶ ἀδελφῶν ἐν ταπεινώσει καὶ ἀνευδιδιάστῳ καρδίᾳ ἐρωτήσαντες, ὡς ἐκ Θεοῦ στόματος τὰ παρ' αὐτῶν συμβουλευόμενα δεχέσθωσαν· εἰ καὶ ἐναντία τῷ ἑαυτῶν σκοπῷ τὰ εἰρημμένα τυγχάνουσιν, εἰ καὶ μὴ πάνυ πνευματικοὶ οἱ ἐρωτηθέντες καθεστήκασιν· οὐκ ἔστι γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ψυχὰς πίστει καὶ ἀκακία ἑαυτὰς τῇ τοῦ πλησίον συμβουλή καὶ κρίσει ταπεινωσάσας ἀπατήσαι, κἂν ἄλογοι οἱ ἐρωτηθέντες τυγχάνωσιν· ἀλλ' ὁ λαλῶν ἄυλος καὶ ἀόρατος. Πολλῆς ταπεινοφροσύνης ἀνάπλεοι καθεστήκασιν, οἱ τῷ προειρημένῳ ἡμῖν ἀνευδιδιάστως στοιχοῦντες κανόνι. Εἰ γὰρ ἐν ψαλτηρίῳ τὸ ἑαυτοῦ τις ἤνοιγε πρόβλημα, πόσον οἴεσθε λογικὸν νοῦν καὶ ψυχὴν νοερὰν ἀψύχου διαφέρειν ἀποφθέγματος;

Ὅσοι ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ὀφείλουν προηγουμένως νὰ θανατώσουν τὸ ἰδικό τους. Ἀφοῦ δὲ προσευχηθοῦν μὲ πίστι καὶ ἀπονήρευτη ἀπλότητα, ἂς ἐρωτήσουν μὲ ταπεινώσει καρδίας καὶ ἀδίστακτο λογισμό τοὺς γέροντας ἢ καὶ τοὺς ἀδελφούς ἀκόμη, καὶ ἂς δεχθοῦν πῆς συμβουλές τους σὰν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ Θεοῦ, ἔστω καὶ ἐὰν εἶναι ἀντίθετες πρὸς τὸ θέλημά τους· ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶναι καὶ τόσο πνευματικοὶ οἱ ἐρωτηθέντες· διότι δὲν εἶναι ἄδικος ὁ Θεὸς νὰ ἀφήσῃ νὰ πλανηθοῦν ψυχές ποὺ μὲ πίστι καὶ ἀκακία ἐταπεινώθηκαν ἐμπρὸς στὴν συμβουλή καὶ στὴν κρίσι τοῦ πλησίον. Ἀκόμη καὶ ἀνίδεοι ἐὰν εἶναι αὐτοὶ ποὺ ἐρωτῶνται, ἐκεῖνος ποὺ ἀπαντᾷ μὲ τὸ στόμα τους εἶναι ὁ ἄυλος καὶ ἀόρατος Θεός. Ὅσοι ἀκολουθοῦν ἀδίστακτα αὐτὸν τὸν κανόνα, εἶναι ἄνθρωποι μὲ πολλὴ ταπεινώσει. Ἐὰν κάποιος ἔθετε τὸ πρόβλημά του ἐμπρὸς στὸν ἦχο τοῦ Ψαλτηρίου (πρβλ. Ψαλμ. μὴ' 5), πόσο νομίζετε ὅτι ὑπερτερεῖ ὁ λογικὸς νοῦς καὶ ἡ νοερὰ ψυχὴ ἀπὸ τὸν ἦχο ἐνὸς ἀψύχου πράγματος;

- ΚΣΤ Γ10 (Γ3) **Περὶ διακρίσεως (Γ')**

Θυμοῦ ἴαμα, ἀτιμίας ἀγάπη· ὑμνωδία δὲ καὶ συμπάθεια.

Θεραπεία του θυμού είναι η αγάπη της ατιμίας, η υμνωδία και η ευσπλαγχνία.

- ΚΖ Α10 (Α8) **Περὶ ησυχίας (Α')**

Νοεράς δυνάμεις συλλειτουργοῦσι, καὶ φιλοχωροῦσιν ἐν ψυχικῷ ἡσυχαστῇ.

Οι νοερές Δυνάμεις συλλειτουργούν και ζουν μαζί με τον ησυχαστή, που ασκεί την ησυχία της ψυχής.

- ΚΖ Α30β (Α26β) **Περὶ ησυχίας (Α')**

Δεῦρο λοιπόν, ἀκολουθεῖ μοι πρὸς τὴν συνάφειαν τῆς μακαριωτάτης ἡσυχίας, καὶ διδάξω σε νοερῶν δυνάμεων ὀραμένην ἐργασίαν καὶ πολιτείαν· οὐ κορεσθήσονται αὐταὶ εἰς αἰῶνα αἰώνων αἰνοῦσαι τὸν Ποιητὴν, οὐδὲ ὁ ἐν οὐρανῷ ἡσυχίας εἰσεληλυθῶς, ἀνυμνῶν τὸν Κτίσαντα.

Έλα να με ακολουθήσεις, για να συναντήσωμε την τρισμακάριστη ησυχία, και θα σε διδάξω φανερά την εργασία και την πολιτεία τῶν Ἀγγελικῶν Δυνάμεων. Δεν θα χορτάσουν αυτές να δοξολογούν εις αιώνας αιώνων τον Δημιουργό. Ομοίως και αυτός που ανέβηκε στον ουρανό της ησυχίας να ανυμνή τον Κτίστη.

- ΚΖ Β31 (Β1) **Περὶ ησυχίας (Β')**

Εἰσὶ (καὶ τοῦτο πᾶσι γνώριμον) ἐν πάσαις ταῖς πῶν ἐπιστημῶν καταστάσεσι, γνωμῶν καὶ βουλῶν διαφοραί· οὐ γὰρ πάντων πάντα τὰ τέλεια δι' ἐνδεῖαν σπουδῆς, ἢ καὶ δι' ἀπορίαν δυνάμεως.

Σε κάθε επιστήμη και τέχνη, όπως το γνωρίζουν όλοι, παρατηρούνται διαφορές στις απόψεις και τις θελήσεις. Διότι δεν μπορούν όλοι να κατακτήσουν το τέλειο, είτε διότι υστερούν στον ζήλο, είτε διότι στερούνται δυνάμεως.

- ΚΖ Β32, 35 (Β2, 3β) **Περὶ ησυχίας (Β')**

Κατὰ τὴν γνώσιν τὴν ψιλήν τὴν δοθεῖσάν μοι, ὡς οὐ σοφὸς ἀρχιτέκτων κλίμακα ἀναβάσεως πεπελέκηκα· ἕκαστος δὲ λοιπὸν βλεπέτω ἐν ποίᾳ βαθμίδι ἔστηκεν, ἐξ ἰδιορρυθμίας, διὰ δόξαν ἀνθρώπων, δι' ἀσθένειαν γλώσσης· δι' ἀκρασίαν θυμοῦ, διὰ πλῆθος προσπαθείας, ἵνα εὐθύνας πύσωσιν, ἵνα σπουδαῖοι γένωνται, ἵνα πῦρ πυρὶ προσλάβωνται. Ἔσονται οἱ ἔσχατοι πρῶτοι, καὶ οἱ πρῶτοι ἔσχατοι. Αἱ μὲν ἐπτὰ τῆς εβδομῆς, τοῦ νῦν εἰσὶν ἐργασίαι· αἱ μὲν δεκταί, αἱ δὲ ἀδεκτοί· ἢ δὲ ὁ γδδθ δηλονότι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος σημαντικὴ ὑπάρχει.

Σύμφωνα με την μικρή γνώσι που μοῦ ἐδόθηκε, σὰν ἄσοφος ἀρχιτέκτων ἐλάξευσα κλίμακα ἀναβάσεως, και κάθε ησυχαστής ας βλέπη σε ποια βαθμίδα ευρίσκεται: Ξεκίνησε

- i. από ιδιορρυθμία
- ii. ή για την δόξα των ανθρώπων
- iii. ή για την πολυλογία του
- iv. ή για τον ασυγκράτητο θυμό του
- v. ή για την πολλή του προσπάθεια
- vi. ή για να εξοφλήση τις αμαρτίες του
- vii. ή για να προσδεύση περισσότερο
- viii. ή για να αυξήσει το πυρ του θείου έρωτος;

Και οι επτά πρώτες βαθμίδες είναι εργασίες του παρόντος αιώνας, ο οποίος διακρίνεται για τις επτά ημέρες της εβδομάδος - άλλες εργασίες από αυτές είναι δεκτές από τον Θεό και άλλες απαράδεκτες - ενώ η ογδθή βαθμίδα είναι

Φανερό ότι υποδηλώνει τον μέλλοντα αιώνα. Οί μὲν τὰ πάθη μειοῦντες, οἱ δὲ ψάλλοντες, καὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ προσευχῇ καρτεροῦντες τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες· οἱ δὲ τῇ θεωρίᾳ ἀτενίζοντες [αἰ. deest ἐν τῷ βυθῷ] διάγουσι, κατὰ τὸν τῆς κλίμακος τρόπον ζητηθῆτω τὸ πρόβλημα... Ἄλλοι ζοῦν μέσα στον βυθό της ησυχίας ολιγοστεύοντας τὰ πάθη, ἄλλοι ψάλλοντας καὶ τον περισσότερο καιρό "τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες", καὶ ἄλλοι αφωσιωμένοι στην θεωρία. (Ποιοί εἶναι αυτοί;) Ἀς δοθῇ ἀπάντησις, ἀφού ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ διάταξις τῆς προηγουμένης κλίμακος.

- ΚΖ Β61 (Β25) Περὶ ησυχίας (Β')

Ἡ ἡσυχία ἐστὶ ἀδιάσπαστος Θεῷ λατρεία, καὶ παράστασις·

Ἡσυχία σημαίνει ακατάπαυστη λατρεία του Θεού και παράστασις ενώπιόν Του.

- ΚΖ Β68 (Β32) Περὶ ησυχίας (Β')

Ἀνοίξω, φησί τις, ἐν ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου, καὶ τὸ βούλημά μου, διὰ τὸ ἀτελές ἐπὶ τῆς διακρίσεως· ἐγὼ δὲ ἀνοίσω διὰ προσευχῆς τὸ θέλημά μου, κακεῖθεν τὴν πληροφορίαν μου ἐκδέξομαι.

Θα γνωρίσω -λέγει κάποιος- με τον ἦχο του ψαλτηρίου το πρόβλημά μου και το θέλημά μου" (Ψαλμ. μὴ 5), διότι ἦταν ἀκόμη ελλιπής ἡ διάκρισις. Ἐγὼ ὁμως λέγω ὅτι θα αναφέρω στον Θεό με τὴν προσευχῇ το θέλημά μου και ἀπὸ ἐκεῖ θα περιμένω τὴν πληροφορία.

- ΚΖ Β92 (Β47) Περὶ ησυχίας (Β')

Νύκτωρ μὲν τὰ πολλὰ τῇ προσευχῇ δίδου, τὰ δὲ βραχέα τῇ ψαλμωδίᾳ· ἡμέρα[ς] δὲ πρὸς τὴν σὴν πάλιν παρασκευάζου δύναμιν.

Τὴν νύκτα τον περισσότερο χρόνο να τον αφιερώνεις στην προσευχῇ και τον ολιγότερο στην ψαλμωδία. Τὴν ἡμέρα, ἀνάλογα με τις δυνάμεις σου.)

- ΚΗ 6 (4 [5]) Περὶ προσευχῆς

Οἱ μὲν ὡς φίλῳ καὶ Δεσπότῃ ἐντυγχάνουσι, τῆς ἐτέρων λοιπῶν, καὶ οὐ τῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως ἕνεκα, τὸν ὕμνον, καὶ τὴν ἱκεσίαν προσάροντες.

Ἄλλοι συνομιλοῦν μαζί Του σαν με φίλο και κύριό τους, και Του προσφέρουν τον ὕμνο και τὴν ἱκεσία χάριν των ἄλλων και ὄχι του εαυτοῦ των.

- ΚΗ 27 (28) Περὶ προσευχῆς

Ἀναστὰς ἐκ φιλοκοσμίας καὶ φιληθονίας, ἀπόρριψε φροντίδας· ἀπόδυσαι ἐννοίας· ἀπάρνησαι σῶμα· οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστι προσευχῆ, εἰ μὴ κόσμου ὄρατοῦ καὶ ἀοράτου ἀλλοτρίωσις.

Ἀφού εγερθῆς ἀπὸ τὴν φιλοκοσμία και τὴν φιληθονία, πέταξε ἀπὸ πάνω σου τις μέριμνες, βγάλε ἀπὸ πάνω σου τις σκέψεις, ἀπαρνήσου το σῶμα, [και τότε προσευχῆσου / ψάλλε]. Διότι ἡ προσευχῇ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρά ἀποξένωσις ἀπὸ ὅλον τον ορατό και ἀόρατο κόσμο.

- ΚΗ 35 (37) Περὶ προσευχῆς

Τῇ μὲν μετὰ πλήθους ψαλμωδίᾳ, αἰχμαλωσίαι καὶ ῥεμβασμοὶ παρέπονται· τῇ δὲ ἰσλαζούσῃ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ τῇ μὲν ἀκηδῆ πολεμεῖ, τῇ δὲ προθυμίᾳ συνεργεῖ.

Στὴν ψαλμωδία που γίνεται με πολλοὺς ἀκολουθοῦν αἰχμαλωσίαι και ῥεμβασμοί. Στὴν κατὰ μόναις ὁμως

προσευχή δεν παρατηρούνται αυτά. Αλλά αυτήν την πολεμεί η ακηδία, ενώ την πρώτη την βοηθεί η προθυμία.

- ΚΗ 50 (49) **Περί προσευχής**

Ἴππος μὲν δόκιμος κατὰ πρόσβασιν [πρόβασιν] διαθερμαίνεσθαι, καὶ τῷ δρόμῳ προσπιθέει πέφυκε· δρόμον δὲ νοῶ, ὑμνωδίαν· ἵππον δὲ τὸν ἀνδρείον νοῦν· πόρρωθεν ὁ τοιοῦτος ὁσφραίνεται πολέμου, καὶ προπαρασκευασθεὶς μένει λοιπὸν εἰς ἅπαν ἀνίκητος.

Ο ικανός ἵππος συνήθως, καθώς αρχίζει να τρέχει, θερμαίνεται και προχωρώντας αυξάνει την ταχύτητα του δρόμου του. Ως δρόμο εννοώ την υμνωδία και ως ἵππο τον ανδρείο νου, ὁ ὁποῖος «πόρρωθεν ὁσφραίνεται πολέμου» (Ἰάβ λθ' 25) καὶ προετοιμάζεται γιὰ τὴν μάχη καὶ πάντοτε δείχνεται ἀνίκητος.

- ΚΗ 65 (60) **Περί προσευχής**

Οὐδὲ τὰ κατὰ σῶμα, οὐδὲ τὰ κατὰ πνεῦμα πάντα ὅμοια. Τισὶ μὲν γὰρ τὸ σύντομον· πσι δὲ τὸ σχολαιότερον ἐν τῇ ψαλμωδίᾳ συνέρχεται· οἱ μὲν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ λέγουσι πολεμεῖν.

Οὔτε τὰ σωματικά ἰδιώματα, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὰ πνευματικά εἶναι σὲ ὅλους ὅμοια. Καὶ γι' αὐτὸ σε ἄλλους φαίνεται πιο κατάλληλος ἢ σύντομος ψαλμωδία και σε ἄλλους ἢ μακροτέρα. Καὶ οἱ πρώτοι ἰσχυρίζονται ὅτι πολεμοῦν ἔτσι τὴν αἰχμαλωσίᾳ του νου τους, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι τὴν ἀμαθειά τους.

- ΛΑ (20) **Εἰς τὸν ποιμένα**

Ἀξιοθαύμαστος διδάσκαλος δὲν εἶναι αὐτὸς που ἔκανε σοφοὺς τοὺς καλοὺς και ευμαθεῖς μαθητὰς, ἀλλ' ἐκεῖνος που ἔκανε σοφοὺς τοὺς ἀμαθεῖς και καθυστερημένους.

- ΛΑ (37) **Εἰς τὸν ποιμένα**

Ὅταν βόσκουν τὰ πρόβατα, ὁ Ποιμὴν ἀς μὴ παύῃ νὰ παίζει τὴν φλογέρα τῆς διδασκαλίας και μάλιστα ὅταν πρόκειται νὰ κοιμηθῶν. Διότι τίποτε ἄλλο δὲν φοβεῖται ὁ λύκος ὅσο τὸν ἦχο τῆς ποιμενικῆς φλογέρας...)

- ΛΑ (86) **Εἰς τὸν ποιμένα**

Ἐξέτασε μήπως ἰδῆς δένδρα, τὰ ὁποῖα στὸν ἰδικὸ σου ἀγρὸ πιάνουν ἀδίκῃ τὸπο, ἐνῶ μποροῦν ἴσως νὰ καρποφορήσουν σὲ ἄλλο. Αὐτὰ μὴν ἀμελήσης νὰ τὰ συμβουλευθῆς με ἀγάπη νὰ ἀποσπασθῶν ἀπὸ τὸν ἰδικὸ σου ἀγρὸ και νὰ μεταφυτευθῶν ἀλλοῦ.

Ολοκληρώθηκε ἐν Βόλῳ τῆ 9^η Αυγούστου 2011

Ἡ ἀπιστοίχηση τῶν πρωτοτύπων κειμένων ολοκληρώθηκε ἐν Βόλῳ τῆ 25^η Νοεμβρίου 2013

Ἡ προσαρμογή γιὰ ἐκδόση στα Πρακτικά του 2^{ου} Διεθνούς Μουσικολογικοῦ και Διεπιστημονικοῦ Συνεδρίου του Τομέα Ψαλμικῆς Τέχνης και Μουσικολογίας τῆς Ἀκαδημίας Θεολογικῶν Σπουδῶν Βόλου ολοκληρώθηκε ἐν Ἀθῆναις τῆ 2^η Μαΐου 2017
Κ.Χ.Κ - Ἐὐ δε Κυρίῳ Χάρις. Ἀμήν. Ἀμήν. Ἀμήν.

ISBN: 978-618-82650-7-3

Ἐκδοτική Δημητριάδης

<http://www.tomeaspsaltikis.gr>
<http://www.ekdotikidimitriados.org>